

AB
155449

V

alt. Nr. 98.

1) Melancthon, Ph.

2) Maier, Gg.

~~(Luther) Luther-Druck
Magdeburg~~

GGG

K. VIII. 111.

in
mo
co
na
de
ne
O
an
o
O
a
ca
cu
no
re
an
E
a
a

ELEMEN-
TORVM
RHETORICES
LIBRI
DVO.

AVTORE PHILIPPO
MELANTHONE.

VITEBERGÆ.
M. D. XXXVI.

AB 155 449

PHILIPPVS

MELANTHONSTV

DIOSIS ADOLESCENTI

BVS, ALBERTO ET

IOANNI REIFEN

STEIN, GVI

ELMI

filijs,

S. D.

VM ANTE BIENNium Dialecticen ediderim, eamq; uiro optimo patri uestro dedicauerim, ut uobis & commilitonibus uestris, si ita uideretur, discendam proponeret, Cumq; intellexerim uos iam in eius artis studio feliciter uersari, duxi uobis & Rhetoricen mittendam esse, ut cognatas artes coniungeretis, quæ ita copulatæ sunt, & inter se deuinctæ, ut rectius simul ambæ percipiantur, quam seorsum alterutra.

Quo consilio autem initio Dialecticen scripserim, istic præfatus sum, Non enim edidi ut locu

A 2 pletiores

EPISTOLA.

pletiores autores excuterem studiosis e manibus. Spero enim illa nostra elementa his, qui ad Aristotelem accessuri sunt, adiumento, & ut Græci dicunt $\pi\rho\sigma\ \acute{o}\delta\ \acute{o}\nu$ futura esse. Sed tunc in Scholis necessaria præcepta, & ad iudicandum utilia iacebant obruta stultissimis rixis, nihil ad rem pertinentibus. Ad hæc, de usu artis in bonis autoribus legendis, aut grauibus controuersijs iudicandis, nemo quidquam monebat. Deniq; prorsus adulterina Dialectica pro natua tradebatur. Itaq; rogatus a quibusdam, ex illis immensis uoluminibus elegi necessaria præcepta, quorum uis atq; usus antea conspici non poterat, cum laterent in turba aliarum inutilium præceptionum. Addidi & exempla sumpta ex optimis autoribus, in quibus artis usus cerni posset. Hæc elementa eo tempore multi probabant hoc nomine, qd diligenter de usu artis admonebant. Quare cum sperarem ea adolescentibus profutura esse, non ualde repugnaui his, qui me ad editionem hortabantur. Nihil autem minus uolui, quam ab alijs bonis scriptoribus artis abducere iuuentutem. Aristoteles profecto intelligi non potest, nisi ad eum summam artis, & aliquid iudicij præparati afferamus. Quare hæc elementa non deterrent ab Aristotele,

Aristotele,

NUNCVPATORIA.

stotele, sed inuitant studiosos ad eius lectionem. Extant & Rodolphi Agricolaë libri, quos diligentissime legendos esse censeo. Nuper editi sunt libri Ioannis Casarei, qui totam artem continent, & ad captum primæ ætatis scripti sunt. Quare optarim eos proponi adolescentibus, in omnibus Scholis, pro iusta Methodo. Certe his, qui meos libellos legunt, consulo, ut adiungant Casareum & Rodolphū, quod qui fecerit, mihi quidem absoluisse artem uidebitur, ac perfectus artifex erit, si uel scribendo, uel disputando usum artis sibi fecerit. Hæc iterum hoc loco præfari uolui, non solum ut rationem mei consilij, cum hoc totum doctrinæ genus mutasse uideri queam, exponerem, Sed etiam ut admonerem studiosos, quomodo absoluere hoc studium debeant. Quod autem edidi Rhetoricos libellos, longe aliæ causæ fuerunt. Non enim possum huius artis Scriptores accusare, quemadmodum accusaui uulgus Dialecticorum. Nulli enim extant autores, nisi optimi, Cicero & Quintilianus, qui quidem in hoc genere adeo excellunt, ut longe Græcos omnes, quorum uidimus scripta, uicerint. Et Cicero uaria opera reliquit, quorum quædam ad puerilem caput scripta, proponi adolescentibus possunt, ut

A 3 præparent

ibus.
risto=
ci di=
cho=
uti=
rem=
uto=
iudi=
ror=
tur.
olu=
uis
rent
ddi=
in
a eo
en=
ra=
alde
ur.
onis
te=
m=
ra=
ri=
de,

EPISTOLA

præparent eos ad alios libros, qui grauiora præcepta continent, quare non est cur desiderentur scripta recentium. Verum nos inicio edidimus Rhetoricen, ut cognationem eius cum Dialectica ostenderemus. Neq; enim intelligi Dialectica, nisi ad Rhetoricen collata, potest. Et hos meos libellos spero profuturos his, qui postea legent Ciceronem & Quintilianum, Quædam enim illorum præcepta explicamus, & exempla addimus sumpta ex presentibus negotijs, ex quibus facilius intelliguntur præcepta, quam ex istorum exemplis, quæ sunt ab usu nostro remota. Hæc consilij nostri ratio inicio fuit.

Quanquam autem ipsa præcepta Rhetoricæ leuia & perquam puerilia uidentur, tamen hoc sibi persuadeant adolescentes, & ad iudicandum, & ad maximas causas explicandas prorsus ea necessaria esse. Quare etiam adhortandi sunt, ne his nostris libellis immorentur, Sed cognitis his elementis, Ciceronem & Quintilianum legant, nec degustent obiter, sed diu multumq; legant autores illos, non solum ad eloquentiam, sed etiam ad sapientiam profuturos, & discant ex eis eloquentiam metiri magnitudinē suā. Videmus
enim

NUNCVPATORIA.

enim uulgo quosdam sciolos esse, qui somniant se
in arce eloquentiæ sedere, postquam didicerunt
Epistolium scribere octo aut decem uersuum, in
quo duo aut tria insint hemistichia aut prouer-
bia, quasi emblemata. Hæc opinio iuuenibus exi-
menda est, & ostendendum quibus in rebus elo-
quentia dominetur, quod uidelicet necessaria sit
ad maximas ac difficillimas causas omnes, in hac
tota ciuili consuetudine uitæ explicandas, ad reti-
nendas religiones, ad interpretandas ac defenden-
das leges, ad exercenda iudicia, ad consilium dan-
dum reipub. in maximis periculis. Diligenter &
hoc monendi sunt studiosi, rem unam esse omni-
um humanorum operum longe difficillimam, bene
dicere. Etenim qui magnitudinem eloquentiæ, &
rei difficultatem considerabit, intelliget expetenti
hanc laudem, acerrimum studium omnium maxi-
marum artium adhibendum esse, & statuet ad
magnarum & difficilium causarum tractatio-
nem in Ecclesiis, & in republica, non tantum hos
Rhetoricos libellos, sed perfectam doctrinam &
magnam facultatem, longam exercitationem do-
mesticam, & acerrimum iudicium asserendum es-
se. Has opiniones prodest inserere animis iuue-
num, efficiunt enim ut honorificentius de maximis

A A artibus

EPISTOLA NVNCV:

artibus sentiant, quod multum referre existimo,
& acuumt discendi curam, & diu detinent eos in
studijs, ne ante tempus, & imparati accedant ad
rem publicam. Porro hæc & similia sæpißime mo-
net ipse Cicero in Oratorijs libris. Quamobrem
& paulo ante diximus, eos non solum ad eloquen-
tiam, sed etiam ad sapientiam profuturos esse.
Itaq; hoc præcipue efficere cupimus his nostris
libellis, ut præparemus adolescentes ad illorum
optimorum librorum lectionem. Vobis autem de-
dicare constitui, quoniam Dialecticam antea uo-
bis misi, ut hoc ipso exemplo admonerem studio-
sos, has artes coniungendas esse, nec alteram sine
altera perfecte cognosci posse. Ac prius illud mu-
nus imperfectum uideri poterat, nisi Rhetoricã
accessissent. Cum autem me semel uobis obligassem
promissa Dialectica, uerebar ut uobis satisfactum
esset, nisi munus integrum haberetis. Pre-
cor autem ut Christus studia ue-
stra gubernet & fortur. et.
Bene ualete.

LIBER PRI^{us}

MVS DE ELEMENTIS

RHETORICES. ¶

INICIO monendi sunt adolescentes, quem
ad usum cōmunia praecepta Rhetorices primū
tradita sint, Legent enim libentius ubi cognoue-
rint, quā inde auferre debeant utilitatem. Homines
acuti & periti, qui primi hanc artem genuerunt,
nequaquā hoc senserunt, hęc praecepta efficere ho-
mines eloquentes, aut ad eloquentiam comparan-
dam sufficere. Nam eloquentia primum vim na-
turae maximam ad dicendum, deinde multarum bo-
narum rerum scientiam requirit. Multa igitur &
magna adiumenta, tum a natura, tum a doctrina,
praeter hęc communia praecepta, sumit. Habent
tamen & suam utilitatem praecepta. Docet enim
natura homines viam quandam atq; rationem
magnas & obscuras causas explicandi, quam ho-
mines magna quadam vi ingenij preediti, par-
tim beneficio naturae animaduertere, partim usu
deprehendere solent. Hinc extitit ars, quae etiam
si regit artifices in dicendo, tamen in hoc inicio
traditur, non ut Oratores efficiat, sed ut adiuuet
adolescentes in legendis orationibus excellenti-
um Oratorum, & in longis controuersijs iudi-

A S

candis

LIBER PRIMVS

candis. Neq; enim tantum his, qui causas acturæ sunt, præcepta proposita sunt, Sed in commune uoluerunt autores artis consulere omnibus. Nam etiam hi, qui non agunt causas, qui nihil scribunt, si tamen uelint legere aut iudicare res magnas, ut religionum controuersias, aut forensia negocia, uia quadam atq; ratione opus habent, ad intelligendas longas controuersias. Nemo enim potest longas contentiones & perplexas disputationes animo complecti, nisi arte aliqua adiuuetur, quæ ostendat seriem partium, & interualla, & dicentium consilia, & uiam tradat, res obscuras explicandi ac patefaciendi. Hæc utilitas mouit homines prudentes ad excogitanda præcepta, ut in commune consulerent omnibus, & adulescentes, non tam ad recte dicendum, quam ad prudenter intelligenda aliena scripta præpararent. Atq; iidem uidebant ut aliarum rerum artifices, ita oratores imitatione fieri. Quare si qui erant in turba discipulorum, quos natura ad dicendum idoneos finxerat, hos, postquam didicerunt uiam intelligendi & iudicandi disertorum orationes, in forum & ad causas deducebant, & iuebant in agendo magnos & excellentes oratores intueri atq; imitari. Quare & nos ad hunc usum trademus

RHETORICÆ.

trademus Rhetoricen, ut adolescentes adiuuent in bonis autoribus legendis, qui quidem sine hac uia nullo modo intelligi possunt. Quod cum ita sit satis apparet hæc præcepta necessaria esse omnibus. Deinde auctores intellectos imitari, non difficile erit his, qui a natura ad dicendum adiuuantur. Etenim neq; sine imitatione effici oratores possunt, neq; imitatio sine præceptorum cognitione procedit.

Eloquentia facultas est sapienter & ornate dicendi. Nam ad bene dicendum in primis requiritur perfecta earum rerum cognitio, de quibus oratio instituitur. Insania est enim, non eloquentia, de rebus ignotis & incompertis dicere. Cum autem rerum cognitio ad dicendum necessaria sit, oportebit oratorem harum artium, quæ rerum scientiam continent, non esse rudem. Quid enim de religione, de natura rerum, de iure, deniq; de ulla uitæ parte dicet is, qui doctrina illa non instructus est, quæ eas res continet?

Rhetorica uero est ars, quæ docet uiam ad rationem recte & ornate dicendi. Voco enim Rhetoricen hæc præcepta, quæ pueris traduntur, quorum cognitio & si necessaria est ad eloquentiam

LIBER PRIMVS

quentiam, tamen eloquentia præter hanc artem, alia multa adiumenta, tum naturæ, tum doctrinæ requirit. Tenent enim præcepta docti omnes, in quibus multi sunt infantes, quibus tamen opus est hac arte ad iudicandum, quemadmodum & Dialectica ad iudicandū opus habent omnes. Ut autem Dialecticæ finis est, iudicare, Vtrum in docendo apte consentiant omnia, Item in docendo sequi certam uiam, ita & Rhetoricæ fines constituamus, iudicare de longa oratione, qualis sit partium series, quæ sint præcipua membra, quæ sint ornamenta, Item in dicendo etiam, in his, qui non destituuntur a natura, efficere, ut oratio certas partes habeat, & res magnas non exponat breuiter, ut Dialectica, sed addat uerborum lumen.

DE OFFICIIS ORATORIS.

CVM oratio omnis, rebus ac uerbis constet, rerum prior esse cura debet, posterior uerborum. Quinq; igitur numerantur officia Oratoris. Inuentio, Dispositio, Elocutio, Memoria, Pronunciatio. Primum enim dicturo, res seu inueniende, seu eligende sunt, & cum sunt inquisite, ordine explicande. Versantur igitur inuentio & dispositio circa res, Elocutio uero circa uerba.

Nam

RHETORICÆ.

Nam ea, quæ excogitauimus, & ordine apud animum disposuimus, postremo uerbis significantibus exponenda sunt. Et in his tribus partibus fere tota ars consumitur. Itaq; nos de alijs duabus partibus nihil præcipiemus, quia memoria parum admodum ab arte adiuuatur. Actio uero longe alia nunc est, quam qualis apud ueteres fuit. Et quid maxime in agendo deceat, in foro discendum est imitatione. Videmus ueteres maxime uerecundiam in agendo probasse. Laudat enim Eschines Solonem, q̄ interdicendum ne quidem manus extra pallium protulerit, significans sedatam minimeq; concitatam actionem maxime decere.

DISCRIMEN DIALECTICÆ & Rhetoricæ.

TANTA est Dialecticæ & Rhetoricæ cognatio, uix ut discrimen deprehendi possit. Quidam enim inuentionem ac dispositionem communem utriq; arti putant esse, Ideoq; in Dialecticis tradi locos inueniendorum argumentorum, quibus Rhetores etiam uti solent. Verum hoc interesse dicunt, q̄ Dialectica res nudas proponit. Rhetorica uero addit elocutionem quasi uestitum.

Hoc

LIBER PRIMVS

Hoc discrimen & si nonnulli reprehendunt, ego tamen non repudio, quia & ad captum adolescentium facit, & ostendit, quid Rhetorica maxime proprium habeat, uidelicet elocutionem, a qua ipsum Rhetorices nomen factum est. Ac si quis subtiliter existimabit, intelliget hoc discrimen recte defendi posse. Si enim Rhetorica non tantum uersatur circa forenses & suasorias materias, sed in genere circa omnes materias, de quibus dicendum est, nullo modo poterit ab ea diuelli Dialectica, quæ est ratio perfecte docendi. Sæpe enim Orator utetur hac uia in docendo, ut Cicero in primo officiorum, & in alijs multis disputacionibus, præcepta Dialectica sequitur in docendo, & addit elocutionem ex Rhetorica. Et nostris temporibus idem faciunt homines eruditi & copiosi, cum docent homines de religione.

Veteres ita discernebant, Rhetoricæ tribuebant forenses & suasorias materias, Dialecticæ uero omnes questiones alias, de quibus certa quædam methodo & ratione docendi sunt homines. Iuxta hoc discrimen proprius Dialecticæ finis est docere, Rhetoricæ autem permouere, atq; impellere animos, & ad affectum aliquem traducere,

ut cum

RHETORICÆ.

ut cum de natura uirtutis disputamus, Dialectica consulenda erit, quæ quid sit uirtus, & quas habeat causas, partes, effectus, ostendat. Cum autem ad uirtutem colendam homines adhortamur, loci Rhetorici sequendi erunt. Cum de natura pœnitentiæ dicimus, cumq; docemus homines quid sit pœnitentiæ, quas habeat partes, sequenda erunt præcepta Dialectices. Adhortatio autem ad pœnitentiæ, adhibet locos Rhetoricos.

Sed quia ratione docendi, Rhetores non poterant carere, præsertim in materijs forensibus, ideo Dialecticam admiscuerunt etiam suo operi. Nam finitium statum, quem in iudicialibus materijs recensent, a Dialecticis mutuo sumpserunt. Is status est ratio informandæ Methodi, quam tradit Aristoteles in ἀναλυτικῶς. Accersunt ex Dialectica & formam Syllogismorum, & pleraq; alia præcepta. Ita admixta Dialectica Rhetoricæ, non potest ab ea prorsus diuelli, etiam cum Rhetoricæ tantum forenses & suasoriæ materiæ, & laudationes tribuuntur.

DE TRIBVS GENERIBVS Causarum.

IN locis inuentionis primum genera causarum

LIBER PRIMVS

rum distribuuntur, Id hoc consilio fit. In tanta uarietate negotiorum, diuersæ quasi classes locorum faciendæ fuerunt. Nam aliæ materiæ, alios requirunt locos. Ideoq; ne, si omnes loci in unum acervum congesti essent, difficilis esset electio, materiæ discernuntur, ut cuilibet generi, sui loci subijci possint, & deprehenso genere causæ, quasi regione, statim sciat unusquisq; quibus locis tota res includi debeat. Quas autem utilitates præterea habeat hæc negotiorum particio, paulo post ostendemus propositis exemplis.

*Demonstra
latium*

Vulgo tria numerant genera causarum. Demonstratiuum, quo continetur laus & uituperatio. Deliberatiuum, quod uersatur in suadendo & dissuadendo. Iudiciale, quod tractat controversias forenses. Ego addendum censeo διδασκαλικὸν genus, quod & si ad Dialecticam pertinet, tamen ubi genera negotiorum recensentur, non est prætermittendum, Præsertim cum hoc tempore uel maximum usum in Ecclesijs habeat, ubi non tantum suasoriæ cōtiones habendæ sunt, sed multo sæpius homines, Dialecticorum more, de dogmatibus religionis docendi sunt, ut ea perfecte cognoscere possint. Est autem διδασκαλικὸν

RHETORICAE.

ῥῶς genus, methodus illa docendi, quæ traditur
in Dialectica, cuius particulam retinuerunt Rhe-
tores in statu finituo. Est & Demonstratiuum
genus, affine διδασκαλικῷ generi. Plerumq;
enim est definitio, sed amplificata ornamentis
oratorijs, ut tanquam pictura, ab imperitis magis
conspici possit, ut si quis laudet leges, & de auto-
ritate legum dicat, is definit leges, & definitio-
nem amplificabit. Psalmus Dixit dominus, recte
in hoc genere ponetur, laudat enim Christum,
Atq; hæc laudatio simpliciter definitio quedam
est, describit enim personam Christi, commemo-
rat eius officia, exponit dominum esse, qui a dextris
Dei sedeat, hoc est, pari potentia cum Deo, addit
ubi proditurus sit, uidelicet, in Sion, quod supera-
turus sit hostes, Erit & sacerdos, inquit, per quem
placabitur nobis Deus. Et addit, qualis sit futurus
sacerdos, uidelicet, æternus, non Leuiticus, sed
qui benedicat, qui annunciet remissionem pecca-
torum. Deinde describit supplicia impiorum, qui
huic Domino aduersantur. In fine subindicat eti-
am ipsum dominum communes afflictiones subitu-
rum esse, ex quibus tamen reuiuiscit. Si quis hoc
modo animaduernerit Psalmum esse descriptio-
nem Christi, & singulas partes ad definitiones

B Dialecticas

LIBER PRIMVS

Dialecticas sciat referendas esse, is plane intelliget Psalmum, & cum erit opus, ex definitionibus partium facile illustrabit omnia, & amplificabit. Sunt autem aliae multae species horum generum, quas enumerare non est opus. Facile enim est iudicare, quae species ad quod genus pertineant. Ad Demonstratiuum pertinet gratiarum actio, Laudamus enim beneficium. Talis est oratio pro M. Marcello. Sub deliberatiuo ponendae sunt petitiones, commendationes, deprecationes, consolationes, obiurgationes, & aliae multae species, quas recenset Erasmus in ratione scribendarum Epistolarum.

AD QUID CONDUCAT nosse genus causae.

VT sciant adolescentes, quando debeant consulere locos inuentionis, primum hoc meminerint, locos non conferre ad inueniendum negocium, seu primam questionem, Tempora enim offerunt negocium, ut litigator defert negocium ad causidicum. Docenti in Ecclesia, certa materia in sacris literis praescripta est, quam explicare debet. In Epistolis scribendis uariae occasiones, uaria offerunt argumenta. Itaque non traditur ars,
non

RHETORICAE.

non traduntur præcepta de negocijs inueniendis,
Ulla uero ultro se offerunt, ac fugientes etiam per
sequuntur, Et ad hoc ars tota excogitata est, non
ut per ludum ociosas materias quæramus, sed ut
graues, magnas, & obscuras causas, quas offert
nobis respublica, explicemus. Cum igitur negocia
um contigit, hic primum ars consulenda est, &
inicio cogitandum ad quod genus causæ res per-
tineat. Ideo enim distincta sunt genera causarum
ne loci in turba diu quærendi essent, Quare de-
prehenso genere causæ, statim occurrent certæ
loci ad patefaciendam & tractandam materiam
utibes.

Prodest autem ideo etiam intelligere genus
causæ, quia genere cognito, prospicitur finis ora-
tionis, hoc est, præcipua intentio, & summa con-
siliij, seu ut uocant, scopus orationis. Plurimum
autem refert in omni sermone, in omnibus nego-
tjjs, nosse finem, hoc est, quæ utilitas ex oratione
expectanda sit. Omnis enim oratio, aut ad do-
cendum instituitur, aut præter cognitionem ha-
bet alium finem, uidelicet, quod aliquid fieri iubet
Suasoriae orationes iubent aliquid fieri, ut si quis
Suadeat suscipi bellum Turcicum. Tales sunt &
Psalmi generis deliberatiui, qui uel præcepta
B 2 dant,

LIBER PRIMVS

dant, uel consolantur, uel deprecantur, hi petunt aliquid fieri. Verum generis demonstratiui finis est cognitio, ut cum Alexandrum laudamus, & res eius sapienter, fortiter ac foeliciter gestas narramus, tantum docemus auditorem. Etsi enim exempla, imitationis causa proponuntur, tamen in tali oratione nihil aperte postulamus ab audientibus, nisi ut huius uiri sapientiam, uirtutem ac foelicitatem contemplantur atq; admirentur. Ita generis didascalici finis est proprius, cognitio, ut si quis doceat, quid sit Euangelium, quomodo consequamur ut Deus reputet ac pronunciet nos iustos, quid sit fides, hic dicenti proprius finis propositus est, ut auditores doceat, & si cognitio postea ad usum transferri potest, diuersum tamen orationis genus est, quod docet, ab illo, quod deinde doctrinam ad usum transferre iubet. Graeci in omnium librorum initijs quaerunt, quae sit operis intentio, seu quis sit Scopus, ut ipsi loquuntur. Idem agunt Rhetores, cum de genere cause quaerunt, quae sit orationis uoluntas, quid postulet, Vtrum cognitio sit finis orationis, an praeter cognitionem aliquid fieri iubeat. Haec in oratione perspicere atq; animaduertere maxime prodest, ut intelligamus, quae nobis ex oratione utilitas expe-

RHETORICÆ.

tas expectanda sit. Nec prius acquiescit animus auditoris non stulti, quam finem aliquem orationis animo prospexerit. Hæc ideo pluribus uerbis dixi, ut ostenderem hæc præcepta, plurimum ad formanda, ac uendaq; iudicia conferre. Ceterum adolescentes & hoc monendi sunt, interdū genera causarum misceri. Quanquam enim unumquodq; negotium, ad unum aliquod genus causæ principaliter referendum est, tamen sæpe aliud genus, aliquid a locis alterius generis mutuatur, ut pro Archia, quāquā tota oratio principaliter ad genus iudiciale pertinet, multa tamen sumit Cicero ex locis generis Demonstratiui, dum non de re sed de persona dicit, cuius laudes in iudicio dignitatis exponi proderat. Et Demosthenes in suadendo, multa sumit ex Demonstratiuo genere, dum inuehitur in Philippum Macedonem.

DE GENERE DIDASCALICO.

SI quis de hoc genere, longiora præcepta desiderat, is ad Dialecticam redeat, quæ sola tradit perfecte docendi rationem. Nam Dialectica proprie ars est recte docendi. Maxima autem uis, maxima utilitas est huius generis. Sæpe enim

B iij hominica

LIBER PRIMVS

Homines de religione, de iure, de omni officio docendi sunt, ubi sine hac ratione, patefieri res non queunt. Ac ne discere quidem ipsi, & recte complecti animo res difficiles & intricatas possumus, nisi hanc methodum sequamur, quæ persacilis est, si quis mediocrem exercitationem adhibuerit.

Sunt autem quæstiones duplices. Quædam sunt simplices, ut cum de una uoce queritur, Quid sit uirtus. Quid sit pœnitentia. Quædam cōiunctæ sunt, ut cum propositio aliqua confirmanda aut confutanda est, ut, oporteat ne Christiani abijcere suas facultates.

Locī simplicis quæstionis sunt.

Quid sit.

Quæ sint partes uel species.

Quæ causa.

Qui effectus.

Quæ cognata & pugnancia.

Hi loci consulendi sunt, cum docere de aliqua re homines uolumus. Et assuescendi sunt animi, ut quæcunq; res proposita fuerit, statim in hos locos intueantur, qui admonent ubi querenda sit materia, aut certe quid ex magno acervo eligenda

RHETORICÆ.

io eligendum, & quo ordine distribuendam sit. Nam loci inuentionis tum apud Dialecticos, tum apud Rhetores, non tam conducunt ad inueniendam materiam, quam ad eligendam, postquam a ceruus aliquis rerum, uel ex alia arte, uel ex ipsis negotijs oblatu fuerit.

Prima in omni re definitio esse debet, hanc iubet querere, quæstio quid sit. Definitio autem sumitur, aut ex prædicamentis, ut in Dialectica ostendimus, aut accidentibus. Exemplum.

Quid est fides? Fides est assentiri promissioni, in qua Deus pollicetur se nobis propiciū futurum esse propter Christum.

Quæ partes. Nullæ possunt recenseri, quia fides est unus quidam motus mentis, intuens in promissiones, sicut unus oculorum motus est, cum in aliquam rem intuentur. Species numerari possunt pro uarietate rerum, circa quas uersatur fides. Quædam enim uersatur circa promissiones rerū corporalium, quædam circa promissiones rerum spiritualium, quanquam promissiones rerum corporalium, etiam submoneant nos rerum spiritualium, scilicet reconciliationis.

B

¶

Quæ cause

LIBER PRIMVS

Quæ caussa. Obiectum est misericordia Dei, qua nos pronunciat iustos propter Christum, non propter ullum nostrum opus, aut legis implementationem. Hæc autem misericordia in uerbo promissionis ostenditur. Mens subiectum est, quæ perterrita considerat promissionem, eiq; assentitur.

Effectus multi colligi possunt, sed primus est, *Iustificare.* Sic enim uulgo loquuntur. Clarius ita dici posset *Imputatio iusticiæ*, reputamur enim iusti, nõ propter ullius nostri operis dignitatem, sed per misericordiam propter Christum, cum credimus. Neq; enim apprehendi aliter misericordia potest, nisi hac fide, seu fiducia, Et hæc imputatio non est proprie effectus fidei, sed ex pacto diuino sequitur fidem, proprii effectus sunt, reddere tranquillitas mentes, afferre gaudium territis conscientijs, etiam in medijs calamitatibus. Item *Inuocatio*, & *Euentus*, ut fides Ezechie pulcherrimam uictoriam aduersus Assyrios peperit.

Quæ cognata, spes, item dilectio, tunc enim diligimus Deum, cum placatum esse statuimus, Id autem statuere fides est.

Pugnantia, simulatio est, cum securus animus falso somniat se credere, at in afflictionibus experitur

RHETORICÆ.

experitur sibi deesse fidem. Item desperatio, Item temeritas, quam uocant præsumptionem, cum suscipitur aliquid, ad tentandum Deum contra mandata Dei, simulatione quadam fidei, ut si quis nolit edere, nolit egrotus uti medicamentis.

Potest & effectuum comparatio fieri, opera sine fide non sunt cultus Dei. Veri cultus sunt fides, inuocatio, & ceteri effectus fidei. Dialecticus hoc modo breuiter complectitur causam, & tanquam extremas lineas ducit. Sed orator addit ornatum, & res breuiter comprehensas, uerbis illustrat, ut magis conspici possint. Interim tamen & is, qui docet, & illi, qui discunt, debent referre animos ad illos locos Dialecticos, ut teneant negotium certis finibus inclusum. Hæc ratio atq; diligentia non potest satis pro dignitate prædicari. Nam ad intelligendas atq; iudicandas graues causas, nulla alia res, neq; magis necessaria, neq; conducibilior est.

DE CONIUNCTIS questionibus.

Loci coniuñcti thematis fere sunt ijdem, quos
iam recensui. Nam omnis docendi ratio con-
B 5 sistit

LIBER PRIMVS

fistit in definitione, causis, & effectibus. Ducuntur igitur argumenta in confirmando aut confutando.

A definitione.

A causis.

Ab effectibus.

A partibus.

A pugnantibus.

Hi loci præcipui sunt in Topicis, Reliqui enim extra causam uersantur, & magis amplificandi, quam docendi causa adhibentur. Itaque si confirmandum erit Thema, quod non sit Christiana iusticia discedere a facultatibus, querenda est definitio præcipuæ partis in hac propositione, uidelicet, quid sit Christiana iusticia. Hinc ducetur argumentum.

A Genere.

Christiana iusticia, est res perpetua in spiritu, uidelicet, nosse Deum, credere in Christum. Discedere autem a facultatibus non est res æterna, neque ad spiritualem uitam necessaria. Igitur Christiana iusticia non est discedere a facultatibus.

A causa, uidelicet præcepto.

Euangelium non abolet res politicas, sed multo magis

RHETORICÆ.

to magis confirmat & conseruat. Tenere proprium necessaria res est in politia. Igitur Euangelium non precepit discedere a facultatibus. Euangelium autem de iusticia Christiana precepit, Igitur non est iusticia Christiana discedere a facultatibus.

Verum nihil opus est per omnes locos uagari, Neque uero quaelibet causa recipit omnes locos. Totam autem hanc methodi formam summa diligentia tradidimus in Dialecticis. Quare hic breuiter tantum admonendus fuit lector, ut in Rhetoricis meminerit sepe ad Dialecticam sibi respiciendum esse, praesertim cum de aliqua re docere homines uolet Quo genere multum in Ecclesijs & in Scholis utendum est. Et suasoriae causae multa mutuuntur a genere didascalico. Saepe enim in deliberando de aliquo communi loco prius disputatur quam quid sit agendum constituitur. Ut cum de bello Turcico deliberamus, initio docendi sunt homines, quod Christiano liceat bella gerere, & Deus precepit magistratibus, ut latrocinia depellant, postea incitandi sunt Principes ad bellum suscipiendum.

V DE GENERE IUDICIALI,
Eteres praecipue propter hunc usum excogitauerunt

LIBER PRIMVS

gitauerunt rhetoricen, ut præpararent adolescentes ad forum. Ideo tota fere Rhetorica consumitur in his præceptis, de tractandis controuersijs forensibus. Nunc & si imago quædam ueteris artificij, reliqua est in foro, tamen causas agunt Iuris consulti, qui adhibent multum ex sua arte, plæraq; tamen a Rhetorica mutuati sunt illi ipsi Scriptores, quos legunt Iurisconsulti. Sed nos tradimus hæc præcepta, uel ad iudicandas aliorum orationes, uel ut etiam instruamus adolescentes ad controuersias in Epistolis tractandas, & ad Ecclesiastica negocia. Nam disputationes Ecclesiasticae, magna ex parte similitudinem quandam habent forensium certaminum. Interpretantur enim leges, dissoluunt ἀνυνομίασ, uidelicet sententias, quæ in speciem pugnare uidentur, Explicant ambigua, interdum de Iure, interdum de factò disputant, quærent factorum consilia. Ideo hoc genus in his nostris moribus, etiam magnum habet usum. Sed ut generi iudiciali, certi loci assignari possint, initio discernuntur status.

DE STATIBVS.

NVlla pars artis, magis necessaria est, quam præcepta de statibus, in quibus hoc primum ac præcipuum

R H E T O R I C Æ .

ac præcipuum est, ut in omni negotio, seu contro-
uersia diligenter consideremus, quis sit status,
hoc est, quæ sit principalis questio, seu proposi-
tio, quæ continet summam negotij, ad quam o-
mnia argumenta referenda sunt, uelut ad princi-
palem conclusionem. Nulla controuersia intelli-
gi, nihil ordine explicari, dici, aut percipi potest,
nisi constituatur aliqua propositio, quæ summam
causæ comprehendat. Ac sæpe in concionibus in-
doctorum iudicari potest, quanta huius præcepti
uis sit, ubi postquam nulla certa propositio con-
stituta est, de qua dicendum sit, oratio non magis
coheret, quam illa apud Horatium pictura, in
qua, humano capiti, ceruicem pictor equinam ad-
dit &c. Ita interpretes Pauli, quia nusquam ex-
cerpebant ex ulla disputatione certam proposi-
tionem, nec uidebant, quomodo ad unum aliquod
caput accommodanda essent omnia argumenta,
toto cælo a sententia Pauli aberrabant. Interdum
etiam enarratio pugnabat cum autore. Quare
diligenter assuefaciendi sunt adolescentes, in le-
gendis disertorum orationibus, ac disputationi-
bus, ut statum quærant, ut in scribendo ac dicendo
propositiones constituent, & ad has argumenta
accomodent. Præceptum hoc leue ac puerile
uidetur

LIBER PRIMVS

uidetur in speciem, sed utilitatem habet maximam. Ac paucos inuenias, qui in dicendo obseruent, qui cōsulant seipsos quid dicturi sint, quæ sit futura negocij summa, Si quando amphoram instituerunt, ut Horatij uerbis utamur, corrente rota tamen urceus exit.

Neq; uero tantum status obseruandus est, sed quia fere quælibet controuersia unum aliquem præcipuum syllogismum continet, qui maxime munit Statum, is quoq; Dialectico more breuiter excerpendus est, ut nuda ac breuia membra intuentes rectius iudicare possimus. Quare Rhetores indiderunt nomina partibus Syllogismi. Status est conclusio. Nam conclusio est propositio principalis post argumentationem repetita. Et statum alias uocant κεφαλαίον, uocant ἔνυπὸθεσίην, seu ὑποκειµένον, unde mansit nomen subiecti in scholis, pro materia ἔνυπὸθεσίης summa operis. Maiorem ἔνυπὸθεσίην uocant ἄτιον. In his altera de qua dimicatio est, ἔνυπὸθεσίης qua confirmata, conclusio fit plana, uocatur κεινόμενον, ut pro Milone status est. Milo Clodium occidit, ἄτιον est, uim ui repellere licet. Milo autem uim ui repulit. In his minor est incerta, quam si iudici probauerit Cicero, Milo uincet. Itaq; in hoc Syllogismo

RHETORICAE.

gismo, minor est κριτόμενον. Interdum maior est
κριτόμενον

Euangelium non abolet politias.

Tenere proprium, est res politica.

Igitur Euangeliū non uetat tenere propriū

Hic maior est κριτόμενον. Nam homini im-
perito ostendendum est, q̄ Euangelium doceat de
uita eterna, & iusticia cordis erga Deum. Inte-
rim foris iubeat nos uti politicis ordinationibus,
sicut cibo, potu, aere, & alijs bonis Dei creatu-
ris. Probatio autem τοῦ κριτόμενου, dicitur
σύνερχον, quia totum Syllogismum connectit.

Sunt autem tres forme statuum, quas per
quæstiones discernunt. Status coniecturalis, ori-
tur ex quæstione, an sit, ut pro Roscio quæstio est
an Roscius occiderit patrem. Status legitimus in
quo præcipua est definitio, oritur ex quæstione,
quid sit, ut apud Paulum, Quid sit iusticia Chri-
stiana, fide ne reputemur iusti, an opera sint iu-
sticia. Status iudicialis oritur ex quæstione, quale
sit factum, uidelicet, iure ne factum sit, ut iure ne
Cæsar interfectus sit.

DE STATV CONIECTVRALI.

Cum

LIBER PRIMVS

Cum autem prima sit quaestio, an sit, initio de statu coniecturali dicemus. Singulis enim statibus, certi loci subiecti sunt. Sed quoniam locis argumentorum, in confirmatione & confutatione maxime utimur, prius recensenda sunt partes orationis.

DE PARTIBVS ORATIONIS.

Orationis partes sunt sex. Exordium, Narratio, Propositio, Confirmatio, Confutatio, Peroratio.

Exordium est initium orationis, priusquam enim de re dicimus, preparandi sunt animi audientium, ac uulgo ita scribunt haec tria in exordio efficienda esse, ut reddamus auditores beneuolos, attentos, & dociles. Fabius haec ad unum beneuolentiae locum refert, qui profecto praecipuus est. Sicut enim in quotidianis congressibus colloquentes cum amicis, initio nos commendamus, aut excusamus, cur eis negotium faciamus, ita in magnis causis decet proceribus quibusdam, uel excitare uel inuitare auditores. Et est quaedam humanitatis significatio, prius de nostro officio dicere, quam ad causam accedimus. Itaque beneuolentiam
alias

R H E T O R I C A E .

alias a personis, alias ab ipsis negocijs, si sunt honesta & plausibilia, conciliamus. Sed locus usitatissimus hic est a personis sumptus, dicere de officio, uel nostro, uel iudicis, ut Cicero initio contra Verrem. Item, pro lege Manilia. Item, pro Archia, reddit rationem quare has causas suscepit. Ordinumur & a laudibus eius ad quem habetur oratio, ut Paulus in exordio Epistolæ ad Romanos, initio fidem eorum prædicat. Cum respondeamus aduersarijs, facilius est ordiri ex occasione, sicut Demosthenes queritur initio de Eschine, quæ rem iniquissimam petiuisset, ne Demostheni concederetur, ut pro se diceret. Hæc querela maxime decebat in exordio.

Attentos reddimus, cum significamus nos de magnis & utilibus rebus dicere, ut ad Romanos, Non pudet me Euangelij. Est enim potentia Dei.

Dociles, cum & summam negocij breuiter ostendimus, ut ad Romanos, in Euangelio patefit iusticia fidei. Sed non possunt numero comprehendere species exordiorum. Ordinumur enim non tantum ab his locis, quos recensui, sed interdum a tempore, interdum a locis, interdum ab alijs circumstantijs. Hanc uarietatem ostendent exempla

C Ciceronis.

LIBER PRIMVS

Ciceronis. Allud unum præcipue iudicavi monendos esse studiosos, maximam gratiam habere uerecunda et summissa exordia, et procul fugienda esse grandia et tumida principia, qualia sunt Stacij, præsertim cum et existimationi officiant. Significant enim arrogantiam et confidentiam ingenij. Ideoque prudenter Horatius præcipit. Nō fumum ex fulgore, sed ex fumo dare lucem.

Decent in initijs et dubitatio, admiratio, ἀπροσδοκῆτορ, uotum, et similes figuræ, ut, nihil minus expectabam. Maxime uellem Iudices, ut Sylla dignitatem suam retinere potuisset. Decent et affectus miciores omnis generis, ut Magnam mihi uoluptatem attulerunt literæ tuæ. In magnis causis non solent exordia prætermitti, ne quidem ab Atticis qui lege cogebantur ἀνευ προοιμίων ἢ παθῶν dicere. Sed in Epistolis crebro prætermittuntur exordia.

DE NARRATIONE et Propositione.

Narratio est facti expositio, quæ statim exordio subiicitur. Hanc sequi debet propositio, quæ contineat summam rei. In disputationibus
bus

RHETORICÆ.

bus & suasorijs causis, interdum nō utimur Narratione, nonnunquam & in iudicijs prætermittimus, Itaq; prudentia est uidere quando postulet res narrationem. Propositio autem nunquam omitti potest, Hæc præcipua pars est totius certaminis, Et interdum multæ propositiones ponuntur, sed ubi gradus per priores ad unam quandam principalem faciendus est, ut ad Romanos, initio proponit omnes esse sub peccato gentes & Iudæos. Deinde peruenit ad propositionem principalem, quod propter Christum iusti reputemur, cum credimus nobis propter eum placatum esse Deum, non propter nostra benefacta. Neq; de disputatione iudicari potest, nisi hoc ordine propositionum animaduerso. In uulgaribus concionibus iure desiderari potest diligentia, quia non sæpe proponunt concionatores summam eius rei de qua dicturi sunt, ea res facit ut auditor incertus nusquam sciat quid expectare debeat. Rhetores hoc loco, diuisionis seu partitionis mentionem faciunt, hanc dicunt esse cum propositionem ita constituimus, ut simul moneamus quæ relinquere uelimus, aut cum numeramus, quam multæ partes nobis tractandæ sint.

LIBER PRIMVS
DE CONFIRMATIONE.

Confirmatio difficilima pars est Oratorij operis, hæc enim persuadere Iudici debet, ut propositioni assentiatur. Etenim cum aliud nihil sit propositio, nisi conclusio confirmationis, non merebitur fidem propositio, nisi confirmatione propugnata fuerit. Nam ut Dialectici tradunt labefactatis præmissis, ruere conclusionem necesse est, ut quæ sit uelut fastigium seu tectum Syllogismi.

Ac loci qui in Rhetorica traduntur, tantum admonent nos de rebus unde sumendæ sint res in quolibet genere causæ, seu potius magno rerum aceruo proposito, quid elegi debeat, quod ad propositum quadret. Deprehensis autem rebus, seu materia argumentorum, tenenda est & forma quedam argumentorum, de hac non satis perspicue præcipiunt Rhetores. Itaque monendi sunt adolescentes, ut Dialecticæ consulant de forma argumentorum. Etsi enim liberior est oratio popularis, quam illi exiles & nudi Syllogismi Dialecticorum, tamen membra argumentorum eadem esse necesse est, quæ in Dialecticis traduntur. Ideoque ea, quæ Cicero de Syllogismo tradit, a Dialecticis
mutuatus

RHETORICAE.

mutuatus est omnia. Ceterum orator uestit ea qua
si habitu uerborum, et in disponendo liberior est
quam Dialecticus. In Syllogismo plerumq; a mi-
nore inchoat argumentum, Non saepe orditur a
maiore. In Enthymemate dum interdum prope-
rat, relinquit consequens auditorum cogitationi,
Etenim natura cogit sumere formas argumeto-
rum a Dialecticis, & si communis sermo minus
aliquanto uinculis illis Dialecticis astrictus est.

Coniecturalis Status habet duos locos, uolun-
tatem & facultatem, Quoties igitur incidis in o-
rationem coniecturalis Status, memineris eam to-
tam in uoluntatem & facultatem tanquam in duo
praecipua membra parciendam esse. In tota Milo-
niana disputatur partim de uoluntate Clodij, quod
uoluerit Milonem interficere, partim de faculta-
te, quod Clodius potuerit insidias facere, Milo no-
potuerit, Hi loci sunt ex natura ducti, Nam in o-
mnibus hominum factis necesse est uoluntatem &
facultatem concurrere. Itaq; ijdem loci maximam
uim apud Iurisconsultos habent, qui multa ex praes-
umptionibus, id est, coniecturalibus argumentis
iudicant.

Voluntas habet duas species, Altera uoca-

C 3

tur im-

LIBER PRIMVS

tur impulsio, quæ affectus continet, ut Clodius ode-
 rat Milonem, igitur cupiebat eum extinctum esse.
 Altera dicitur ratiocinatio, quæ a finali causa su-
 mitur, cum ducitur argumentum a spe commodi.
 Nam humanæ mentes plurimū mouētur opinione
 utilitatis, ut Clodio proderat Milonis interitus,
 Miloni non proderat Clodij interitus, ergo uerū-
 simile est Clodium fecisse insidias. Ex hoc loco na-
 ta uox est Cassij, cuius sepe facit mentionem Cice-
 ro, querendum in iudicio, cui bono fuerit. Facul-
 tas continet signa & circumstantias. Signa sunt
 facta aut notæ alicuius rei, iudicantur autem eti-
 am communi sensu sine doctrina. Sunt enim uel
 causæ uel effectus factorum. Facilis igitur est com-
 paratio signi ad factum. Quædam sunt anteceden-
 tia, ut Milo duxit uxore & liberos secum in Rhe-
 da, ergo non est consentaneum, profectum eum es-
 se ad pugnandum, Nam pugnaturi non adducunt
 liberos in discrimen. Quædam sequuntur factum
 ut fugit, expalluit, erubuit. Circumstantiæ sunt tem-
 pus, locus, apparatus, iuxta uersiculū. Quis, quid,
 ubi, quibus auxilijs, cur, quomodo, quando. Et ho-
 rum ratio a sensu communi petenda est, ut Cicero
 non fuit in urbe cum Cesar interficeretur, igitur
 non interfecit Casarem. Præter hos locos sunt

& TEXVæ

RHETORICÆ.

ἄτεχνα, quæ propemodum ad signa pertinent, testes, Chirographa, confessiones, de quibus Iuris-
consulti diligenter præcipiunt.

DE CONFUTATIONE.

Confutatio est dissolutio argumentorum, quæ
obijciuntur. Huius rei artificium magna ex
parte sumendum est ex Dialecticis. Constat au-
tem in Dialectica triplicem rationem dissoluen-
dorum argumentorum tradi. Prima est cum pec-
catum in forma argumenti deprehenditur, Tunc
enim deprehenditur consequentia. Iudicium autē
de consequentia tantum ex Dialectica petendum
est. Nam & planiora sunt, & meliora, quæ de
consequentia tradunt Dialectici, quam quæ scrip-
sit Cicero de uiciosis rationibus iudicandis, ubi
uoluit cōplecti Dialectica præcepta eius rei. Cum
autem peccatum in materia argumenti est, dilui-
tur aut per distinctionem, aut per inficiationē. Am-
bigua distinguendo explicantur. Inficiatio autem
habet eosdem locos, quos in confirmatione posui-
mus, uoluntatem & facultatem, ut Cicero ostendit
Miloni uoluntatem & facultatem insidiandi Clo-
dio defuisse. Negabimus igitur illa, quæ obijci-
untur,

C 4

untur,

LIBER PRIMVS

untur, & opponemus rationes, quæ reddant uerĩ
 similem inficiationem. Et quia coniecturalis sta-
 tus plerumq; habet probationes non necessarias,
 sed tantum probabiles, ideo homines ingeniosi fa-
 cile reperire possunt ex iisdem locis argumenta
 in utranq; partem. Ac fere disputatio tota de sig-
 nis est, hic ualent homines callidi & copiosi, qui
 signa uarie interpretari sciunt, & uarias causas
 signorum quærere. Nusquã enim uerius est, quod
 dixit Euripides, quam in hoc genere ἄλλοι λό-
 γοι κατὰ παλαιούσιμους λόγους. Ratio ratio-
 nem euertit, ut uulgo dicunt, rationes contra ra-
 tiones.

Et propter contrariam signorum interpre-
 tationem, duo peculiare loci adduntur defensori.
 Inuersio, cum docemus signum uel causam contra
 nos allatam pro nobis facere, si occidissẽ non se-
 peliissẽ, Saciũ fuisset statim relicto cadauere su-
 gere. Paulus in Galatis utitur hoc loco, nunquid
 lex est aduersus promissiones siquidem auget pec-
 ta? Paulus respondet, Imo tunc esset aduersus pro-
 missiones lex, si iustificaret. Nam si lex iustificaret
 nihil esset opus noua promissione, quæ gratis
 promittit iustificationem. Græci uocant ἀντί-
 στροφον.

Absolutio

RHETORICAE.

Absolutio est cum interpretamur signum aut causam aliter quam aduersarius, sepelij, sed misericordia commotus, cum obiter praeferirem. Vterque locus oritur ex subtili causarum interpretatione et animaduersione. Nam unius euentus multe et uarie cause excogitari possunt.

DE PERORATIONE.

Peroratio est conclusio orationis, in qua repetitur propositio principalis. Tunc enim uocatur propositio, cum ante confirmationem collocatur. Conclusio uocatur cum post confirmationem ponitur, ut fit in Syllogismis apud Dialecticos. Omnis autem peroratio constat duabus rebus, partim repetitione propositionis et potissimum argumentorum, partim affectibus. Quales autem affectus deceant in unaquaque causa sine preceptis sciri potest, reo misericordia opus est, accusator studet odium inflammare. Porro ex quibus fontibus ducantur effectus, natura rerum consulenda est, quanquam cum sine arte perspiciant assentatores, quibus rebus animi hominum capiantur aut irritentur, facile id quodque uidebit orator, Nam urbanissime ac prudentissime dictum

C 5 est Rhe

LIBER PRIMVS

est Rhetoricam particulā esse *ἡ κολακευτικῆς*.

DE IURIDICIALI STATV.

Sicut coniecturalis status ex questione, an sit factum, nascitur, ita status Iuridicialis ex questione, quale sit factum, oritur. Disputat enim, utrum iure aliquid sit factum, aut secus, itaq; appellatur a Fabio qualitatis status. Græci uocant *δικαιολογικο*, quia de Iure disputat, ut C. Cæsar non est iure interfectus. Iustum est fures suspendere. Tales causæ habent easdem partes orationis, quas supra recensui, Exordium, Narrationem, Propositionem, Confirmationem, Confutationem, & Perorationē, ac ceteræ partes non requirunt noua præcepta, tantum Cōfirmatio ac Confutatio habent nouos locos. Sunt enim diuersi loci diuersorum statuum, quia uero hic status totus uersatur circa Iuris questionem, ideo loci summuntur a Iureconsultis.

Natura.

Lex.

Consuetudo.

Aequum, Bonum, Iudicatū, Pactum. Hi loci pertinent ad causam efficiētem apud Dialecticos, Ius est enim quod suscipitur impellente uel
naturali

RHETORICAE.

naturali Iure, uel scripta Lege. Quid sit Ius natura-
re, quid lex scripta, quae consuetudo habeat auto-
ritatem, a Iureconsultis summendum est. Nos olim
addidimus locum Religionis, sed is in Lege scrip-
ta comprehendi potest. Nam Legis scriptae speci-
es sunt, lex diuina & lex humana. Sed addemus
exemplum, in quo cerni poterit quomodo propo-
sitione constituta, debeat se referre animus ad hos
locos, & huius rei debent sibi usum facere studi-
osi, ut quacunq; re oblata, statim offerant se loci
non diu quaesiti. Initio status negocij seu propo-
siti concipi debet, ut Equites contra ius inuadunt
in uacuas possessiones Monachorum. Iam consu-
lendi sunt loci, & uidendum quot conueniant cau-
se. Non enim semper utimur omnibus locis. In hac
causa primum ducantur argumenta.

A natura.

Naturale ius est nō inuadere aliena, At Equi-
tes inuadunt aliena, cum occupant uacuas posses-
siones Monachorum, sunt enim donatae Eccle-
sijs.

Est & Amplificatio a natura ducenda, prae-
dari ex publico multo crudelius est, quam ex pri-
uato. Porro possessiones Ecclesiasticae ad rene-
publicam

LIBER PRIMVS

publicam pertinent, ijs dissipatis non possunt alii doctores religionis, non possunt retineri scholæ &c. Hæc cum dicendo amplificantur, intelligi poterit, quam late damna pateant.

Erit ex natura ductum, si de religione testamentorum etiã dicatur. Hæc legata relicta sunt ad pios usus, & ad religionem conseruandam ad posteros. Semper enim bonis uiris curæ fuit, ut ad posteritatem religio conseruaretur, ut apparet in testamento Iacob, Iosue, Dauidis,

Ex Lege seu scripto Iure, sunt illa, cum citantur Leges Imperatorum de Ecclesiastica immunitate, de pœnis Sacrilegij latæ.

Erit uehementior oratio, si amplificatio accesserit, quod Deus uelit Imperatorum leges seruari, tanquam diuinas, afferri potest & lex diuina, Non furtum facies &c.

Ex consuetudine ducentur publicæ opiniones, q̄ Deus horribiliter ulciscatur sacrilegia. Et multa huc ex suasorijs locis transferri possunt de pœnis sacrilegorum. Nam ubicunq; Legum mentio fit, accersi possunt suasorij loci de pœnis. Potest & comparatio fieri equitum nostri temporis

CUM

RHETORICÆ.

eum maioribus. Maiores summa liberalitate erga Ecclesiam usi sunt, & suæ liberalitatis fructum tulerunt. Deus enim uicissim illis pacem, opes, præclaras uictorias donauit, nunc in tot rapinis isti sunt egentissimi, & male parta male dilabuntur &c,

Ad iudicatum pertinent exempla, ut apud Daniele punitur Rex Babylonius, & regno exiuitur propter prophanationem sacrorum uasorum. Huc pertinent & insignes sententiæ, ut apud Esaiam scriptum est, Reges fore Ecclesie nutritios, & Reginas nutrices. Vbi monentur Principes ut suppeditent uictus doctoribus Ecclesie & defendant Ecclesie tranquillitatem.

DE CONFUTACIONE.

Ratio dissoluendi argumenta petitur ex Dialectica, ut supra dixi. Inspicienda est enim primum consequentia, postea consideranda res, ibi inficiatio habet eosdem locos, naturam, legum interpretationem, consuetudinem, æquum, bonum, iudicatum, factum, ut in superiore exemplo confutandum est argumentum, quod obijci potest. Legata repeti posse, ubi non seruentur illa, quorum

TUM

LIBER PRIMVS

rum causa relicta sunt. Hic in confutando Lex opponenda est, quæ uetat legata repetere, etiam si non seruentur ea, quorum causa relicta sunt. Sic enim inquit Iurisconsultus de usu & usu fructu legato. Cum testator spectaculum edi uoluerit in ciuitate, sed tale, quod tibi celebrare non licet, iniquum esse hanc quantitatem, quam in spectaculo defunctus destinauit, lucro heredum cedere, Igitur adhibitis heredibus & primoribus ciuitatis despiciendum esse, in quam rem conuerti debeat fidei commissum, ut memoria testatoris alio & licito genere celebretur. Hæc lex oratione uestienda est, & colligendæ legis causæ, ut intelligatur, quantum ad tranquillitatem & alios usus conducatur. non diripere talia legata. Infiniti enim motus existerent, si liceret cuilibet repetere maiorum legata.

Ad hæc, respublica redacta ad inopiam non posset publicos sumptus tolerare, et noua tributa populis imponenda essent, At consuetæ onera sunt faciliora.

Huc accersendæ sunt & leges, quæ iubent uoluntatem testatoris conseruare, etiam si alia specie id fieri necesse est, quam in testamento scriptum sit. Porro uoluntas maiorum nostrorum fuit iu-
uare

RHETORICAE.

Ware sumptu Ecclesias, ut religio Christiana retine-
neretur, quam periclitari necesse est, si doctores
fame pereant, si nemo habeat sumptus ad discen-
dum, Et Iurisconsultus sapienter reijcit hanc rem
ad deliberationem primorum ciuitatis.

Habetis exemplum status Iuridicialis, in quo
breuiter notatis argumentis cerni potest, quomo-
do per locos huius generis eundem sit, sed omnia
fient pleniora, si elocutio addat ornatum, & so-
num tanta causa dignum, si deploret religionis
periculum & interitum. Nam hic est precipuus,
& communis locus in hac causa.

Defensori adduntur alij quidam loci, ubi de-
fensio per se infirma est. Vocant autem conces-
sionem, cum reus non excusat crimen, sed studet
mitigare, & petit sibi ueniam dari. Talis defensio
seu cōcessio tres locos habet, Purgationem, Trans-
lationem criminis, & deprecationem. Purgatio
est, qua aliqua ex parte leuatur culpa, uidelicet,
cum negamus dolo esse factum, ut feci errore, feci
iratus, non feci animo ledendi. Hæc sunt partim ex
causis efficientibus, partim ex finalibus ducta, &
habent excusationem etiam apud Iurisconsultos.
Translatio criminis aliquanto probabilior est,
quam

LIBER PRIMVS

quam purgatio, cum culpam conferimus in alios, ut feci iussus ab alio, promisi coactus metu, qui cedit in uirum constantem. Hic locus magnam uim habet apud Iurisconsultos.

Deprecatio ad oratorem magis pertinet quam ad Iurisconsultos. Hęc misericordiam petit, & uersatur in locis affectuum. Commouent misericordiã, rei etas, dignitas, uita modeste acta. Sumuntur argumenta & a clementia Iudicis. Exempla extant apud Ciceronem pro Ligario. Nam in huius defensione cum esset per se infirma, adhibendi fuerunt loci extranei, ut, Nulla de uirtutibus tuis plurimis, nec gratior, nec admirabilior misericordia est. Homines enim ad Deos nulla re proprius accedunt &c.

Peroratio in hoc statu, ut supra, habet duas partes, repetitionem propositionis & argumentorum quorundam, & idoneos affectus.

DE STATIBVS LEGALIBVS.

HI maxime pertinent ad scholas & ad doctorum disputationes, ac magna ex parte ex Dialectica iudicari possunt. Sunt autem.

Definitio

RHETORICÆ.

Definitio.

Contrariæ leges.

Scriptum & sententia.

Ambiguum.

Ratiocinatio.

Translatio.

Definitio est quando quæritur, quid res sit, ut Epistola Pauli ad Romanos est finitiui status, quia quærit, quid sit Iustificari coram Deo. Et definit hoc modo, Iustificamur coram Deo cum credimus, quod nos reputet iustos propter Christum gratis, non propter nostra benefacta. Finitiui status cōtrouersia est, quid sit pœnitentia. Finitiui status controuersia est, Vtrum omnes Christiani sint sacerdotes. Quomodo autem definitio inuestiganda sit, in Dialectica traditur. Genus in prædicamentis requirendum est. Differentia ex accidentibus uel officijs colligitur, quæ ostendunt ille artes, ex quibus questio oritur. Vt sacræ literæ ostendunt, quod sit sacerdotis proprium officium, quæ sit differentia inter sacerdotem & ministrum Ecclesiæ. Sacerdos est, qui habet ius placandi iram Dei. Porro omnes qui uere credunt in Christum, habent ius placandi Dei, propter Christum. Non omnes tamen sunt publici ministri Ecclesiæ

D

stri Eccles

LIBER PRIMVS

stri Ecclesie, sed illi tantum qui uocati sunt ad docendum, & sacramenta administranda presbyteri sunt, aut diaconi, aut episcopi. Confirmationes & confutationes huius status, ducuntur ex locis Dialecticis, itaq; nihil opus est hic novos locos constituere. sed a Dialecticis requirendi sunt loci, generis, differentie, causarum, effectuum, partium, autoritatis, Vt, Paulus ab autoritate argumentatur, cum allegat testimonium ex Genesi, Abrahamus est fide iustificatus, igitur fide reputamur iusti. Item, ex effectu, iusticia est, Deo non irasci, lex facit ut irascamur Deo, ergo lex non iustificat, sed fides. Item, ex causa, Frustra promittitur quod nos possumus efficere, iusticia est promissa, ergo nos non possumus eam efficere, sed donatur a Deo. Item, ex natura relatiuorum, Omnis promissio fide accipitur, iusticia est promissa, erga fide accipienda est, fides igitur iustificat.

Exordia & Perorationes in hoc genere sequuntur communia precepta supra tradita.

Contrariarum legum status est, cum faciunt controuersiam contrarie leges, quemadmodum saepe accidit, Græci uocant hunc statum $\alpha\nu\nu\omicron\mu\iota\alpha$, ut, $\alpha\nu\nu\omicron\mu\iota\alpha$ sunt, melius est nubere quam uri,
Et Canon

RHETORICAE.

Et Canon, Nō liceat sacerdotibus uxores ducere.

Contrariae sunt, Non facies furtum, & mandatum, ut Hæbrei spoliarent Aegyptios.

Confirmationes & confutationes ducuntur ex causis efficientibus. Lex enim habet auctoritatem ab efficiente causa. Hinc sunt regulae. Lex inferior cedit superiori. Lex specialis derogat generali. Lex humana cedit diuinæ. Leges ueteres corriguntur aut abrogantur nouis. Ducuntur etiam confirmationes aut confutationes ex materia, hoc est, ex ipsis legibus, si cum ratione consentiant, aut pugnent cum ratione, si circumstantiæ expendantur, quibus latæ sint, & an ad hos casus recte detorqueantur &c. Et ex talibus regulis dirimuntur pleræque legum cōtrouersiae. Lex inferior, Non facies furtū, cedit superiori, scilicet primo mandato. Deus enim nouo mandato iusserat spoliare Aegyptios. Hinc Theologi regulam non inutilem sumpserunt. Secūda tabula cedit primæ. Abraham imolaturus filium, solutus est secunda tabula per primam, quæ cogit Deo obedire, quidquid is iusserit. Iehu capiens arma aduersus regem suum, solutus est legibus secundæ tabule per primam, Deus enim nouo mandato iusserat Iehu arma capere. Hæbrei fœnus exercentes,

D 2 liberantur

LIBER PRIMVS

liberantur per primam tabulam, quia Deus aperte permisit. Cōtrariæq; leges uidentur, Ne reddas malum pro malo, & Magistratus Dei minister est & uindex ad iram. Hic altera sententia prohibet uindictam, altera præcipit, sed dirimitur controuersia per regulam, Generi derogatur per speciem, & illud potissimum habetur, quod ad speciem directum est. Excipit autem scriptura magistratum a generali regula, in qua uindicta prohibetur, Itaq; certum est magistratui licere exercere uindictam, punire fontes, gerere bella. Consuetudo recipit in templis imagines, lex prohibet, Hæc controuersia dirimitur, quia nos non tenemur lege Moisi. Multa hoc modo iudicari possunt, quæ longum esset recensere.

EX SCRIPTO ET SENTENTIA.

Frequentissimæ in foro & in Ecclesijs, quæstiones sunt scripti & uoluntatis, quæ oriuntur ex scripti obscuritate, aut ambiguitate. Græci uocant hunc statum ἰκτοῦ καὶ διανοίας. Huiusmodi controuersiæ sunt de his locis, Vade uende omnia quæ habes, & da pauperibus. 2. Corin. 8. ut sit equalitas. Item, Non iurabis. Nam an abap-
tiste

RHETORICÆ.

istæ urgent uerba, nec recipiunt ullam interpre-
tacionem. Nos addimus interpretacionem, ut sen-
tentiam retineamus, Iurisconsultus uocat frau-
dem cum defenditur ῥητορ contra διαβολαμ. Lo-
ci huius status sumendi sunt ex Dialectica, Defi-
nitio patefacit obscura, Diuisio discernit ambi-
gua, ad hos locos accedunt reliqui, ut loci causa-
rum, effectuum, circumstantiarum, & pugnanti-
um. Tunc autem uoluntas queritur, quando
ῥητορ est, aut obscurum, aut absurdum, ut in his
uerbis. Si quis castrauerit se &c. uoluntas que-
renda est. Nam ῥητορ est absurdum. Sed in sa-
cris literis hoc obseruandum est, ut in dogmati-
bus & præceptis retineatur τὸ ῥητορ, nisi im-
pingat absurditas in aliquem articulum fidei, seu
manifestum scripturæ locum. Tunc enim recipien-
da est uoluntas ex manifestis locis alijs collecta.
Cæterum in dogmatibus ac præceptis, non est dis-
cedendum a uerbis scripturæ, cum absurditas tan-
tum impingit in iudicium rationis.

Confirmationes & confutationes in Eccle-
siasticis negocijs ducuntur ex testimonijs scriptu-
ræ clarioribus. Interim tamen & Dialectica ad-
hibenda est, quia sæpe ex definitione, aut ex cau-

LIBER PRIMVS

sis, quæ sunt in scriptura ratiocinari aliquid cogimur, Sed hic uidendum est, ne connectantur male coheretia seu ἀνακολουθία seu ut Dialectici loquuntur, ne male consequentiæ consuantur. Porro quod ex claris testimonijs efficitur bona consequentia, id quoq; clarum esse iudicatur, Vt scriptura manifeste probat magistratus, ergo probat etiam leges ciuiles quamuis ab Ethnicis conditas. modo sint timori malo operi. Hæc consequentia ualet, quia lex nihil est nisi uox magistratus. Locus, Vade, uende omnia &c. non cogit discedere a facultatibus Christianos, quia alius locus aperte inquit, Præcipe diuitibus &c. Hinc ex definitione argumentamur, Diues est qui possidet proprium, diuitem esse licet, ergo & proprium possidere licet. Magna cum Iudæis de scripto contentio est, Ipsi somniant regnum Christi mundanum, uidelicet, quod recuperata patria, Hierosolimis regnaturi sint, nos defendimus sententiam, & opponimus clarum testimonium scripturæ, Regnum Christi erit æternum, at mundana regna non possunt esse æterna, igitur mundanum regnum non potest esse Christi regnum &c. Sed non est opus recensere plura exempla, cum usus rerum multa quotidie offerat.

In foro

RHETORICAE.

In foro & negocijs, quæ ratione iudicantur
absurditas est, si quid a ratione dissentit, aut recep-
to iure, & quia effici debet, ut aduersarij opinio
uideatur absurda, leges & rationes afferendæ
sunt, quæ ostendant eam cum iure & natura pug-
nare. Hic iterum eundem est nobis ad locos Diale-
cticos, nam ex causis & effectibus colligitur equi-
tas. Est autem generale præceptum, cuius maxime
usus est in hoc genere controuersiarum, ut execu-
tiantur circumstantiæ, ex his enim sæpe uenamur
sententiam, & iudicamus, utrum scriptum & uo-
luntas consentiant aut dissentiant, Vera est enim
uox Hilarij, Circumstantiæ illuminant dicta.

DE AMBIGVO.

Controuersia ex ambiguo sunt, cum uerbum
aliquod generale aut ambiguum, parit dis-
sensionem, ut in Canone. Sacerdos ducens uxo-
rem, suspendatur. Ibi intelligunt quidam, ut ab
arbore suspendatur, Alij mitius interpretantur,
suspendi tantum esse feriari ab officio ad tempus.
Hic status cognatus est superiori, habet autem
hanc præcipuam regulam, Ambigua alia iudican-
tur ex Grammatica seu φρασι & figuris, ut, Non

D 4 cognos

LIBER PRIMVS

cognoscebat eam, donec peperit filium primogenitum. Nam particula donec uarium habet usum in sermone. Alia iudicantur ex artibus, ex quibus sumuntur, ut, Non reddas malum pro malo, generalis sententia est, quæ ex scriptura iudicatur, ex qua constat tantum priuatam uindictam prohiberi, publicam non prohiberi. Ceterum & ad hunc statum adhibendi sunt loci Dialectici. Nam ambigua definitionibus & diuisionibus explicantur.

RATIOCINATIO.

Ad hunc statum pertinent casus, qui cum nõ habeant certam legem, referuntur ad similia, aut ad cognata, cum quibus uidentur connecti posse. Iurisconsulti multa iudicant ex similibus, quare huius status facile multa exempla inuenias, ut Non licet heredibus pecuniam ciuitati, ad spectacula legatam, repetere, igitur nec legatum ad pios usus repetere licet. Reperiuntur huiusmodi controuersie & alias, ut si quis disputet, an liceat Christiano in foro causas agere, nullus locus est, qui expresse hoc concedat, sed ratiocinatione querendum est testimonium, siue ex cognatis siue ex similibus. Euangelium approbat iudicia & iudices

R H E T O R I C Æ .

Et iudices, ergo nec reliquos iudiciorum ministros improbat. Est autem Causidicus iudicis minister, nam sine causidici diligentia, opera et uoce, iudex non potest causam cognoscere, Ergo sicut iudicis officium, ita causidici officium probatur.

Si quærat, an liceat Christiano litigare in iudicijs, nullus locus aperte concedit, sed ratiocinando quæritur testimonium. Licet uti alijs ciuilibus rebus, licet petere defensionem a magistratu armato aduersus latrones, ergo multo magis licet a iudice inermi, auxilium ad retinendas facultates petere. Item, si magistratus est honori bonis, ergo iudex, cum defendit Christianum, non prebet ei occasionem peccandi, alioqui non esset ei honori, sed potius dedecori. In hoc statu plurimum ualent loci communes. Nam ex his multa iudicantur et trahuntur. Pendet autem tota res a Dialectica, cum ex causa, ex toto, ex genere ducitur argumentum. Videndum est autem, ut sit in Syllogismo bona consequentia. Cum similia afferuntur, uidendum est, ut similitudinis eiusdem cause sint. Irenæus eleganter dixit, hæreticorum argumenta non magis coherere, quam si quis uelit funem de arena neçtere. Tales erunt in hoc ge-

D 5 nere

LIBER PRIMVS

genere ratiocinationes, si non fuerit adhibita Dialectica, quæ iudicat, utrum membra consentiant, utrum aliud ex alio necessario sequatur, ut scriptum est. Ecce duo gladij hic. Igitur a Pontifice necesse est, omnes Reges accipere regna. Hæc nõ necessario coherent, Sed infinita exempla quoti- die offeret usus.

TRANSLATIO proprie est, quod iurisconsulti uocant exceptionem, cum non respondetur ad rem, sed opponitur exceptio aliqua, ut quod non oporteat me coram hoc iudice causam dicere, quod aduersario non debeat dari actio. De hac re nunc præcipiunt iurisconsulti, quando pro- fit respondere ad rem, quando non profit. Quan- quam autem rhetorica nunc non tradantur præ- cipue propter usum forensem, tamen prodest hu- ius status mentionem facere, ut admoneantur ad- lescentes, non semper de re respondendum esse. Sed ubicunq; fieri potest, arte fugiendum esse iu- dicij periculum, Profecto enim sapienter dictum est ab Alcibiade, nec immerito abiit in prouerbi- um ἐξὸν φύσει, μὴ ζήτησθαι δίκην.

De genere

RHETORICÆ.

DE GENERE DELIBERATIVO.

Genus deliberatiuum uersatur in suadendo ac dissuadendo, in adhortando & dehortando, petendo, precando, consolando, & similibus negocijs, ubi finis est non cognitio, sed præter cognitionem actio aliqua. Huius generis plura exempla reperiuntur, Et plurimæ scribuntur Epistolæ quotidie a pueris in hoc genere, cum ab amicis aliquid petunt.

Exordia fiunt ut in alijs causis.

Narratione utimur, cum res poscit, Verum in hoc genere sæpe accidit, ut nihil adhuc gestum sit, quod narrare necesse sit. Propositio sequitur narrationem, & cum deest narratio, sola propositione utimur. Non enim omitti propositio ulla in causa potest. Ac plerumq; ut sit plenior sonus, propositio cum amplificatione recitatur, ut, Nullum bellum aut magis necessarium, aut magis pium, aut magis e dignitate uestra, Principes, suscipere potestis, quam hoc bellum aduersus Turcas, qui crudelissimum latrocinium his proximis annis in ipso Germaniæ aditu, & in conspectu
uestro

LIBER PRIMVS

uestro exercuerunt, uobisq; bellum denunciante,
exicium ac uastitatem uniuersæ Germaniæ, huic
Imperio atq; Religioni Christianæ interitum, ue-
stris liberis atq; coniugibus, miserrimam seruitu-
tem minati sunt.

Loci argumentorum tres sunt.

Honestum.

Vtile.

Facile.

In his comprehendimus etiam necessarium
& possibile, qui ideo prætermittuntur in uulga-
ribus præceptis, quia uidentur esse ἀτεχνοί, nec
indigere monitore. Nam impossibilia non ueniunt
in deliberationem. Necessitas autem non solum du-
bitantes hortatur, sed cogit etiam inuitos. Verum
quia hi duo loci, interdum non conspiciuntur ab
omnibus, Ideo in arte admonendi sunt studiosi, ut
quærant eos in causis, ac proferant in lucem, &
dicendo illustrent, ut si quis de studijs literarum
dicet, non tantum ostendet, quam sint honesta,
quamq; utilia, sed si recte considerabit res huma-
nas, inueniet etiam necessariam esse literarum sci-
entiam, quia sine doctrina Religionis & Legum,
non possunt teneri respublica, neq; hæc ciuilis so-
cietas

RHETORICAE.

cietas coli. Hæc necessitas, quia non intelligitur ab indoctis, oratione patefacienda est.

Nascuntur autem hi loci, honestum, utile, & facile, in locis Dialecticis, definitionum & causarum. Sed quia finis est actio, non cognitio, nomina habent a fine, ut animos ad agendum impellant. Expetimus enim bona, uel honesta, uel utilia, si tamen consequi possumus.

Honestas autem sumitur ex legibus diuinis & humanis, adeoq; ex uirtutum definitionibus. Pertinent autem leges ad causam efficientem. Mouent enim hominum uoluntates ad agendum. Eodem & uirtutum definitiones pertinent, cum uere sint leges. Cum igitur honestas sumatur ex legibus & natura uirtutum, Oportet hos, qui hoc genus apte tractare uolent, locis communibus copiose instructos esse, ut cum adhortabimur Principes ad suscipiendum bellum contra Turcas. Primum de honestate docendi sunt, recitanda sententia ex sacris literis, quæ præcipiunt magistratibus tueri subditos, depellere latrocinia. Confutanda est & superstitiosa quorundam persuasio, qui putant Christiano non licere militare, aut
bella

LIBER PRIMVS

bella gerere. Hæc disputatio non uulgarem doctrinam requirit. Ostendendum est enim quod Euangeliū approbet magistratus, uindictam publicam, iudicia, bella, quod Euangelium sit doctrina de uita æterna & spiritali, nec dissipet politicas, sed multo magis confirmet. Iubet enim nos in hac uita corporali atq; ciuili, uti politicis rebus omnibus, sicut hoc aere, cibo, potu utimur. Interpretanda sunt & dicta quædam Christi, quæ uidentur prohibere uindictam, Hæc enim tantum priuatam uindictam prohibent, non prohibent uindictam publicam, quæ exercetur officio magistratum. Alioqui enim dissentirent ab alijs locis, qui aperte approbant magistratus, & uindictam magistratum. Ex hoc exemplo intelligi potest, locum honestatis maxime constare arte, quia hæc disputationes magnam doctrinam optimarum rerum requirunt. Et sæpe hic, Dialecticis locis utendum est, cum uidelicet prius docendus est auditor quam adhortandus, ut fit in hac quæstione de bello.

Loci ab utili & facili fere sunt ἀρεχνοί
Nam utilitas sæpe cernitur ab indoctis, quæ cum est manifesta, exaggeranda erit oratione, ut contra Turcas, amplificanda est eorum crudelitas,
dicendum

R H E T O R I C A E.

dicendum, quantam carnificinam in uictos exercent, quam turpis & misera seruitus impendeat his, qui non sunt interfecti. Facultas autem posita est in circumstantijs, in comparatione uirium, temporum, locorum.

Dominantur in hoc genere exempla, ut si quis commemoret Carolum, Othonem, patriam aduersus barbaros summa uirtute defendisse, infinitam Hunnorum multitudinem, quæ in Germaniam irruperat deleuisse. Imperator Fridericus Saracenos in ultimas terras in Syriam usq; persecutus est. Nos repellere dubitamus hostes, qui ad nos ex Thracia usq; ad Germaniam penetrarunt. Affectus etiam in his causis mouendi sunt, qui cum in tota oratione uarie spargendi erunt, tum in peroratione eligi debent hi, qui sunt acerrimi, nec procul petiti, Nam perorationes, ut in alijs generibus, continent repeticionem quorundam argumentorum & effectus.

Postquam hanc uiam adolescentes cognouerunt, exempla proponenda sunt, quæ longe clarius ostendunt, quid in hoc genere deceat, quam precepta. Quæ quidem ad hoc unum excogitata sunt, ut imperitis uiam ostendant, ut intelligere

LIBER PRIMVS

telligere exempla possint, & uidere Oeconomiam & ordinem omnium partium, & totius orationis firmam, animo complecti. Plena autem exemplis sunt poemata, Historia, Epistolæ, Sed ego uelim præceptores ex Liuiio eligere exempla, quæ cum & propter rerum magnitudinem, & propter sonum orationis illustriora & grauiora sint, magnam uerborum & sententiarum copiam suppeditant.

Pertinent ad suasorium genus, & in sacris literis Adhortationes, Consolationes, Deprecationes, ut in Psalmo, Miserere, sæpe est repetita propositio, ac peticio. Insertæ sunt passim querelæ. Argumentum ducitur ab honesto, quod misericordia Dei fiat illustrior, si ignoscat, Simile est loco utilitatis, quod promittit se uicissim gratum fore, prædicaturum hoc beneficium, redditurum uera sacrificia, scilicet spiritum contribulatum. Ita obiter alludit ad locum communem de sacrificijs, & ceremoniæ tantum sint signa uerorum sacrificiorum. Semper autem finis querendus est. Adhortationes iubent aliquid agere. Consolationes iubent expectare auxilium a Deo. Deprecationes petunt aliquid nobis concedi.

De genere

RHETORICÆ.
DE GENERE DEMON-
stratiuo.

Demonstratiuum genus continet laudationem
& uituperationem, sed multum interest, utrum
personæ tractentur, an facta, aut res. Alijs
enim locis utendum erit in laudatione personæ,
alijs in laude factorum ac rerum.

Cum laudamus personam, ordine narramus
historiam, & rerum seriem in dicendo sequimur.
Sunt igitur loci personarum, Patria, Sexus, Nata-
les, Ingenium, Educatio, Disciplina, Doctrina, Res
gestæ, premia rerum gestarum, uitæ exitus, opinio
post mortem. Hic ordo historiæ magis decet in
laudationibus, quam quod initio quidam, quasi in
scholis Philosophantes, partiuntur bona in tria
genera, naturæ, animi, & fortunæ bona. Et tum
ad hæc capita, singulas partes historiæ accomo-
dare uolunt, rerum ordinem confundunt. Ceterū
loci illi communes, quare naturæ bona, quare for-
tunæ bona, laudem mereantur, quantum præstent
animi bona dotibus fortunæ, prudenter historiæ
per occasionem intertexti debent.

Exordia in hoc genere liberiora sunt, ut in
E Epithalam

LIBER PRIMVS

Epithalamijs aut Epicedijs apparet. Interdum & pompa publica, interdum ab effectu aliquo, a que rela uel gratulatione inchoantur. Reliqua oratio perpetua quædam historie narratio est, in qua tamen præcipua decora amplificantur, & ad admirationem atq; imitationem proponuntur. Sed quoniam extant exempla, in quibus ratio huius generis tractandi cerni potest, nihil opus est longioribus præceptis. Isocrates reliquit laudationem Euagoræ, Plinius, Traiani. Extant & recentes Panegyrici dignissimi qui legantur, Erasmi de Philippo Rege Hispaniæ, Hutteni Poema de Principe Alberto Moguntino Archiepiscopo. Sunt Psalmi quidam generis Demonstratiui, qui describunt Christum, hi possunt haberi pro breuius Panegyricis, ut Psal. Dixit dominus. Item, Psal. 67. Exurgat Deus. Pingit enim ueluti triumphalem pompam regis, orditur ab imprecatione & gratulatione, nam hostibus Christi male precatur, gratulatur autem pijs. Narratio continet pompam, Venit dominus, & ducit secum exercitus Euangelizantium. Ex his sunt descripti Principes prouinciarum Apostoli & Episcopi, qui prouincias afflictas & uexatas recreant. Ascendit dominus in altum, ducit in triumpho captiuos distribuis

R H E T O R I C Æ.

distribuit dona militibus ac populis suis, minatur hostibus supplicia, Præcedit populus ac sequitur, qui canit triumphale carmen. Hæc fere summa est Psalmi, quem si quis hoc modo ad artis præcepta conferret, planius intelliget & animaduertet, qui loci proprie ad Christum accommodandi sint qui tribuant ei diuinam potenciam.

Quanquam autem oratio in hoc genere perpetua narratio est, tamen incidunt interdum loci, qui habent aliquam disputationem, ubi confirmatione, & confutatione utimur, ut si quis laudabit C. Cæsarem, excusabit eum, quod bellum aduersus patriam mouerit, quia inimici, cum ei beneficium populi eriperent, priores bellum indixerint ac mouerint. Quare non intulit patriæ bellum, sed iniustam uim a suo capite depulit, cum Pompeius negaret se ullas conditiones pacis admisurum esse nisi allato ad se Cæsaris capite.

Supersunt aliæ species, cum factum, aut rem certam laudamus. In hoc genere omnes partes existere possunt. Exordium, Narratio, Confirmatio, Confutatio, Conclusio. Locos mutuamur ex genere deliberatiuo. Honestum, utile, facile, aut difficile, ut si quis laudet factum Imper. Lotharij Saxo

LIBER PRIMVS

rij Saxonis, qui Romanas leges, quæ ad id tempus post occupatam Italiam a Gotthis in Bibliothecis latuerant, in forum reuocauit, & constituit, ut in Imperio ius ex illis legibus diceretur. Primum honestatis loco utemur, quod deceat Principem efficere, ut respub. leges habeat optimas. Summus argumenta, non solum a Lotharij persona uidelicet, a Principis officio, sed etiam a re, hoc est a dignitate legum Romanarum, quod plenæ sint humanitatis, prudentiæ ac iusticiæ, quodq; nulla gens unquam meliores leges, & magis consentientes naturæ habuerit quam populus Romanus. Ab utili erit argumentum, quod certæ leges muniant tranquillitatem publicam. Lotharius igitur utiliter consuluit reipublicæ, quod ad omnem posteritatem ciuitates tranquilliores reddidit. Nam antea nullo certo Iure utebatur ciuitates, sed magistratus pro suo arbitrio ius dicebat. Ea res cum tyrannidi uicina sit, periculosa est ciuitatibus. Alibi habebat barbaricas leges, uidelicet, Salicas, hoc est, aulicas leges Francorum, quæ multa contra humanitatem constituebant. Quare etiam harum gentium mores reddidit mitiores Lotharius, propositis legibus humanioribus. Nam mores atq; opinioniones hominum magna ex parte imitantur suas leges.

RHETORICÆ.

leges. Hic conferri potest Lotharius cum ueteribus legum latoribus, cum Solone, cum Iustiniano. Habet hic laudem difficultas, quia pauci Principes ociosi suscipiunt curam emendandarum legum. At Lotharius maximis occupatus bellis, hoc egit. Possunt addi loci communes de nostrorum Principum ingenijs, quod cum scientia reipublicæ gerendæ, prudentia, magnitudine animi, fide, ac iusticia pares fuerint laudatissimis Principibus apud Græcos & Romanos, minime sunt existimandi barbari. Ad hoc genus pertinent gratiarum actiones, in quibus beneficia commemorantur, & amplificantur. Tales sunt orationes Ciceronis de suo re ditu, & pro M. Marcello.

Eodem modo res laudantur, ut artes, Philosophia, Eloquentia, Leges, Medicina, Pax. Honestas sumitur ex causis efficientibus, uidelicet, ab inuētoribus, ut Philosophia est donū Dei, Sicut enim diuinitus oculis iumen contingit, ita menti ueritas, seu uerum iudicium diuinitus donatum est. Utilitas sumitur ex finibus. Philosophia ostendit præsidia uitæ, disciplinam de moribus ciuilibus, leges, medicinam, numeros, mensuras, quæ res omnes in hac tota uita maxime necessarie sunt. Interdum autem facilitas, interdum difficultas laudanda

E 3 erit,

LIBER PRIMVS

erit, idq; ad consilium oratoris pertinet, considerare, quid deceat. Quod quidem præceptum, ut quid deceat animaduertamus cum in tota uita, tū uero in dicendo uel maxime requiritur. Nusquam enim magis lucet decorum, quam in dicendo, cum id sit præcipuum, ac maximum & difficillimum operum humanorum omnium.

DE LOCIS COMMVNIBVS.

Breiter complexi sumus communissima præcepta de inuentione, de quibus ingentia uolumina Græci composuerunt. Verum ego non admodum opus esse longioribus præceptis in hac parte iudico. Nam uia quadam cognita, postea res non in libellis rhetoricis quærendæ erunt, sed tum a communi prudentia, tum ex alijs artibus sumende. Etenim hæc præcepta non tam ad inueniendum conducunt, quam ad eligendum idonea, cum res ex alijs artibus offeruntur. Deinde cum imitatio magis efficiat eloquentes, quam ars, præcepta traduntur adolescentibus ad hoc, ut adiuuent eos in legendis orationibus disertorum, quia ætas illa non potest longas causas animo complecti, nisi res & argumenta certis locis, quasi notis discernantur.

RHETORICÆ.

tur. Addemus autē ad inuentionis præcepta unum quod maximam uim habet in omnibus disputationibus, uidelicet, ut hypothesein transferamus ad thesin. Vocant autem hypothesein negocium de quo controuersia est, circumscriptum circumstantijs, ut sit ne bellum mouendum aduersus Turcas. Thesin uocant generalem quæstionem, ut liceat ne Christiano bella gerere. Facile autem iudicari potest, cum de Turcico bello dicendum est, omnia pleniora atq; uberiora fore, si a specie ad genus oratio transferatur, & de magistratus officio, de bello in genere dicatur, quam pium, quam sanctū officium Reges faciant, si has gentes diuinitus ipsorum tutela commissas, aduersus Turcicum latrocinium defendant. Hoc præcipiunt apud Ciceronē Antonius & Crassus, ut consideremus, qui loci communes hereant in causa, quorum alij totam causam continent, in quibus Thesis uersatur, alij incidunt obiter. Ac Thesis illa cum habet peculiarem interdum in oratione locum, tum uerba & sententias gignit in omnibus partibus orationis. Ac præter hanc uarie alluditur ad alios locos, qui obiter incidunt, ut Cicero pro Milone, cum dicit Clodium Deo propter uiolatas religiones prænas dedisse, alludit ad locū communem, et breuiter

E 4 probat

LIBER PRIMVS

probat Deum esse, & hunc mundum a Deo gubernari. Sed sumamus exempla ab Ecclesiasticis concionibus, quæ prorsus ociosæ erunt, nisi ad præcipuos locos doctrinæ Christianæ referantur. Siquis enarret historiam Davidis, quomodo propter admissum adulterium a propheta obiurgatus sit, locus communis erit de pœnitentia. Etsi enim & de adulterij turpitudine multa dici possunt, tamen delectus adhibendus est locorum, & excerpendus is, qui maxime proprius est doctrinæ Christianæ. Porro in hac historia, omnes pœnitentiæ partes, egregie depictæ sunt. Habet enim non solum obiurgationem, sed etiam absolutionem, quam in sacris historijs præcipue quærunt piæ mentes. Ac Christus ipse docet nos hoc artificium, qui sæpe transfert hypotheses ad theses, ut cum excusat Apostolos de uiolata traditione Phariseorum, incipit in genere de traditionibus illis concionari. Cum adferretur ad eum historia de crudelitate Pilati, grauissimam concionem habet de pœnitentia, Luca. 13. Adhibentur autem loci communes & ad probandum & ad amplificandum, Etenim fere in omni probatione, maior nascitur ex aliquo communi loco. Idq; diligenter obseruent studiosi, ut sciant ubi sit usus locorum communium, quos qui præs

RHETORICAE.

qui prudēter eliget, is demum poterit ἔ τὰ κοι-
νὰ καὶ ὡς, cum uolet, ἔ quod difficilius est τὰ
καὶ ὡς κοινοῦς tractare, Ac uoco locos cōmunes,
non tantum uirtutes ἔ uicia, sed in omni doctri-
nae genere praeipuos locos, qui fontes ἔ summā
artis continent. Neq; tamē omnibus ubiq; utimur.
Sed unusquisq; sciat se debere suae artis, praeipu-
os locos tenere, ut cum aliqua de re dicendum e-
rit, statim offerant se idonei loci. Quidam putant
se locos communes tenere, cum de uarijs rebus co-
aceruatas sententias habent, quas passim ex Poe-
tis ἔ Oratoribus excerpserunt. Et quia iudicant
hanc coaceruationem insignium dictorum per-
fectam esse doctrinam, nihil habent consilij in le-
gendis autoribus, nisi ut inde tanquam flores, di-
cta quaedam decerpant, Interim nullam artem per-
fecte discunt, nullum scriptum totum intelligunt,
nusquam totum orationis genus considerant. Hoc
studium exiguam habet utilitatem, ἔ hoc nomi-
ne plurimum nocet, quia in stultis, doctrinae per-
suasionem parit, qua nihil est perniciosius. Scien-
dum est igitur, ita locos communes recte cogno-
sci, si artes illae in quibus uersantur, perfecte cog-
nita fuerint. Et ut locos communes apte in causis
intertexere possimus, opus erit perfecta eorum
E S cognitio

LIBER PRIMVS

cognitione. Verum quia in ciuilibus negocijs saepe existunt disputationes de uirtutibus, de uitijs, de fortuna, de legibus, de cōsuetudine. Ideo Rhetores horum locorum precipue mentionem faciunt, qui tamen neq; perfecte intelligi, neq; copiose ac uarie tractari possunt, nisi cognitis illis artibus, in quibus uersantur. Quare necesse est ad bene dicendum addere studium omnium maximarum artium, philosophiae, doctrinae religionis, ac Iuris publici.

Interim tamen hoc studium colligendi dicta scriptorum, habet aliquam utilitatem, praesertim in adolescentia. Habent enim multa lumina uerborum, & multas figuras, ut elegans metaphora est in uersu de experientia. Discipulus est prioris posterior dies. Neq; solum propter uenustatem citantur, sed etiam propter autoritatem, habent enim uelut pondus testimonij, quia a magnis uiris prodite sunt, sicut Virgilius Ennianos uersus suo poemati propter grauitatem inseruit. Et Cicero multa citat, ut quamobrem $\omega\omega\chi\alpha\sigma\mu\delta\omega\pi$ illud tenet o neruos atq; artus esse sapientiae, non temere credere. Ad haec pleraq; dicta continent grauissima praeccepta, quare non solum ad ornandum, sed uelut

RHETORICAE.

Velut leges atque oracula ad confirmandum
 proferuntur, quale illud est apud Liuium, de
 non mutanda forma reipublicæ, & quod præsen-
 tia incommoda dissimulanda sint, quia mutatio
 maiora mala paritura sit. Nota mala inquit opti-
 ma, quod a Plauto sumptum est, & Græci κα-
 κίως ἢ κακὸν ἐν κείνων. Interdum etiam bre-
 ue aliquod dictum, ita rem definit, ut magis osten-
 dat eam, quam prolixæ disputationes philoso-
 rum, ut definitio legis apud Demosthenem, Qua-
 re hæc diligentia colligendi sententias, non solum
 uerborum copiam alit, sed non nihil etiam ad re-
 rum cognitionem conducit. Sed tamen ut copio-
 se ac uarie tractari loci communes possint, acce-
 dere oportet ex ipsis artibus perfectam doctri-
 nam. Ceterum ad colligendas sententias etiam ad-
 hibenda est ratio quædam. Nam & memoria ad-
 iuuabitur, cum ordine distribuimus eas in cer-
 tas classes, & hæc distributio rerum inter se ordi-
 nem ostendet. Est autem & hæc quædam pars
 eruditionis, rerum ordinem, inicia, & progressio-
 nes uidere. Optima autem in distribuendo Oeco-
 nomia erit, si sequemur artium discrimina. Ca-
 uendum est enim ne confutantur artes, sed ob-
 seruandum, qui loci sint Theologici, qui sint Phi-
 losophi

LIBER PRIMVS

Philosophici. Ac Philosophici possunt peti ex partibus hominis, ratio, artes, prudentia, uirtus, Affectus, consuetudo, corpus, forma, etas, fortuna, diuitiae, oeconomia, coniugium, educatio liberorum, politia, magistratus, lex, bellum, pax. Facile est autem genera partiri, & uidere, quae sententiae, quae exempla, quae similitudines, in qualibet specie collocari debeant. De hac ratione annotandi extat Rodolphi Agricolae Epistola, quam uelim adolescentibus proponi ad uerbum ediscendam.

DE AFFECTIBVS.

VT loci communes sparguntur in orationem, ita affectus oportet ac motus quosdam orationi addere. Affectus autem oriuntur ex locis expetendorum ac fugiendorum, quos in genere susoriorio & demonstratiuo recensuimus, uidelicet ex honesto, turpi, utili & inutili, Nam honesta atque utilia merentur amorem. Turpia, abhorentia a natura, iniusta, damnosa, oderunt homines. Misericordiam mouet calamitas seu fortuna indigna, etate, genere, uirtute. Hinc intelligi potest, in qualibet oratione affectus in ijs partibus existere, in quibus tractantur loci communes de uirtutibus & uitijs. Sed tamen illi ipsi loci, certum genus uerborum

RHETORICÆ.

borum requirunt. Nam alij affectus sunt leniores qui uocantur ἡθῆ, qui blandis uerbis effruntur, quæ significationem humanitatis atq; officij præbent, quale hoc est apud Virgilium. Omnis in Ascansio cari stat cura parentis. Familiaris est exordijs Epistolarum & orationum, commemoratio officij, in qua decet nos animorum sensus atq; inclinationes quæ ἡθῆ uocantur exponere, ut ad Lentulum, Periucundæ mihi fuerunt literæ tuæ, ex quibus intellexi te perspicere meam in te pietatem. Alij sunt affectus uehementiores, qui dicuntur τῶσθῆ, In his utendum est atrocibus & tragicis uerbis. Ducuntur autem ex omnibus locis Dialecticis amplificationes, ad impellendos animos, exaggerata uel dignitate, uel turpitudine rei, ut ab exemplo Liuius in Pleminium. Nec hominis quidquam est præter figuram & speciem, neq; Romani ciuis præter habitum uestitumq; & sonum latinæ linguæ, Pests ac bellua immanis, qualem fretum quondam, quo ab Sicilia diuidimur ad perniciem nauigantium circumfedis fabulæ ferunt. Sed in primis ualent hypotyposes cum signa & gestus commemorantur, cūq; imago aliqua in oculos incurrit, quæ uim oculis atq; animo affert, ut apud Virgilium de Mezentio. Mortua quim

LIBER PRIMVS

tua quinetiam iungebat corpora uiuis. Et hoc genus infinita exempla extant apud Poetas & Historicos.

DE DISPOSITIONE.

Cicero nullam partem scribit plus ad uictoriam conducere, quam dispositionem. Cum enim maxima uis sit oportunitatis, plurimum refert, quo loco singula dicantur. Illud certe constat ordinem orationis ad rerum perspicuitatem plurimum conferre. Quare & in legendis aliorum orationibus magnopere prodest auditoribus dispositionem ostendere, quod hac animaduersa, omnia facilius percipiantur. Cum enim imperiti non possint longas & difficiles disputationes intelligere, si semel decurrant oculi per uniuersum corpus orationis, necesse est ordinem, regionesque partium ostendere, ut singula membra considerari queant, & iudicari quomodo consentiant. Atque haec diligentia quantam habeat utilitatem, exempla demonstrant. Quantum enim lucis attulimus Epistolae Pauli ad Romanos ostensa dispositione, quam qui non animaduerterunt, adeo non intellexerunt Paulum, ut qua de re ageret, ne suspicari

RHETORICÆ.

eari quidem potuerint. Vbi proponat, ubi disputet, ubi desinat, non uidebant, itaq; uelut hospites in ignota regione errabant, si quando in eius disputationes inciderant.

Atq; hæc pars artis, cum quidem sit utilissima, non perinde difficilia præcepta habet. Nam ea quæ tradunt Rhetores perquam leuia & puerilia sunt, ut primo loco dicatur exordium, deinde narratio, hanc sequitur propositio, de qua dimicatio est. Deinde confirmatio, postea confutatio. Extremus locus tribuitur perorationi. Ac profecto mirum est, cum hunc ordinem in dicendo natura ostendat etiam indoctis, tamen homines literatos interdum harum partium seriem in scriptis aliorum iudicandis non uidere. Neq; tamen ita accipi debent hæc præcepta, tanquam leges de rebus capitalibus in æs incisæ. Cedunt enim interdum utilitati. Nam & Cicero quædam præiudicia tractat in causa Milonis ante narrationem. Et pro Sylla confutatio præcedit confirmationem. Quam prudenter distribuit Demosthenes πρὶ σεφάων in longa & multiplici causa omnes partes, suo quodam usus consilio, cum iisdem de rebus accusator Aeschines, longe alium ordinem instituisset

LIBER PRIMVS

instituisset. Et hæc in legendis doctorum orationibus οἰκονομία consideranda est, non solum ut aliena scripta rectius intelligamus, sed ut nos quoq; discamus uidere in nostris causis, quid quo loco plurimum ualeat, quæ deceant in aditu, quæ res uelut in prima acie plurimum profecturæ uideantur, quæ debeant in turba latere ne noceant. Hæc non possunt in arte tradi. Nemo enim omnia tempora atq; negocia complecti potest. Sed exempla admonere & acuerere studiosos possunt, ut quid deceat obseruent, & cum ad causas accesserint, se ipsi consulant, cum de ordine, tum de alijs multis rebus. Multa enim in omnibus contentionibus a nobis ipsis petere cogimur, ad quæ doctrina atq; exercitatione præparare nos statim a prima puericia debemus.

In disponenda narratione rerum seriemplarumq; sequimur, perinde atq; fit in historijs. Atq; hæc sunt quæ fere docent Rhetores de dispositione. cum quidem aliarum partium dispositio multo difficilior sit. Non enim temere in dicendo eundem est, ut dici solet, quo pedes ferunt. Sed prospiciendus est finis aliquis quasi meta, quo certo itinere perueniamus.

Tradam

RHETORICAE.

Tradam igitur unicum præceptum idq; breue, quod ostendet uiam, quomodo partes in principijs atq; in contentione disponantur, quam uiam si animaduuerterint adolescentes, plurimum adiuuabuntur & inueniendo, & in disponendo, & in iudicandis aliorum scriptis. Est autem hoc præceptum, ut meminerint in principijs & in contentione argumentationes existere, quarum necesse est ea esse membra, quæ traduntur in Dialecticis, quod ut plane perspici possit, addemus exempla. Ac primum de exordijs sciendum est, raro in exordijs syllogismos esse, sed plerumq; ea constare enthymematis, quæ nunc ita appellantur.

Initio ponitur aliqua sententia, tanquam exordiij propositio, cui postea subiicitur ratio. Ita absolutum est enthymema, sed inchoatum a consequente. Fere enim in sermone probationi anteponitur propositio. Porro antecedens probatio est, consequens propositio. Deinde interdum sequitur, aut alia probatio, aut amplificatio, aut aduersatiua. Quare & Græci docuerunt exordium quatuor sententijs contineri. Quanquam enim sepe plura sunt membra, tamen significare uoluerunt exordiij partes debere, quasi argumentationem

F

tationem

LIBER PRIMVS

tionem apte coherere. Prima pars πρότασις est. Secunda κατασκευή. Tertia ἀπόδοσις. Quarta ἄξιωσις. Etsi autem non omnia exordia similia sunt, tamen pleraq; Cicero hoc modo componit. Pro Archia initio ponit πρότασιν. Siquid in dicendo possum, præcipue Archiam eloquentia mea tueri debeo. Sequitur κατασκευή, quæ est ratio propositionis, quia Archias adiuvit hæc mea studia. Deinde ἀπόδοσις, conclusio enthymematis. Si mea eloquentia alijs profuit, quantomagis isti prodesse debet, a quo excitata est. Hic inseritur aduersatiua, Sed miretur aliquis, quomodo orator a Poeta adiuuari possit. Hanc quoq; absoluit uno enthymemate, quia artes inter se cognatæ sunt. Deinde ἄξιωσις, petitio, ut se de causa dicentem audiant. Nec huius formæ ualde dissimilia sunt alia exordia. Interdum propositioni statim opponitur aduersatiua. Interdum inseruntur quædam breues amplificationes, ut pro Marcello πρότασις. Cum hætenus tacuerim, nunc redeundum est mihi ad ueterem dicendi consuetudinem. κατασκευή, qui beneficium Cesaris non possum tacitus præterire, ἀπόδοσις. Nam absente Marcello carebam socio huius laboris, nunq; eo restituto libenter redeo ad pristina

R H E T O R I C A E.

pristinam dicendi consuetudinem. Hic accedit amplificatio per translationem, Hoc beneficium Caesaris ad rempub. pertinet. Significat enim Casarem uelle rempublicam conseruare. Neq; multo aliter disposuit Demosthenes exordium $\pi\acute{\rho}\iota$ $\sigma\epsilon\kappa\upsilon\delta\acute{\alpha}\nu\omicron\upsilon$, $\pi\acute{\rho}\acute{\omicron}\tau\alpha\sigma\iota\epsilon$, Peto, ut mihi concedatis, secundum leges, ut pro me dicam, nec assenciamini aduersario. Sequitur exaggeratio periculorum & quaedam breuis occupatio. Postea $\kappa\alpha\tau\alpha\sigma\kappa\epsilon\upsilon\eta$ res ad me pertinet. Deinde $\acute{\alpha}\pi\acute{\omicron}\delta\omicron\sigma\iota\epsilon$, Peto, ut me audiatis sicut leges praecipunt. Et accedit amplificatio ex oratione legis. Ad Romanos $\pi\acute{\rho}\acute{\omicron}\tau\alpha\sigma\iota\epsilon$. Gratulor uobis cognitionem Euangelij, & optarim mihi contingere, ut coram uos docere possim. Aduersatiua, sed haectenus non licuit, uerum opto, ut aliquando liceat mihi ad uos proficisci. $\kappa\alpha\tau\alpha\sigma\kappa\epsilon\upsilon\eta$, quia debitor sum graecis & barbaris. Alia ratio, in qua inest quaedam occupatio. Nec pudet me Euangelij.

Confirmationes & Confutationes partim Syllogismis, partim Enthymematis constat. Verum illud sciendum est, orationem & si habet certas regiones, tamen & liberiolem & pleniorrem esse, quam sunt illi concisi ac nudi dialecticorum syllogismi. Plerumq; aut a minore incho-

LIBER PRIMVS

atur argumentatio, ut pro Celio. Audistis cum pro se diceret, audistis antea cum accusaret, genus orationis, facultatem, copiam sententiarum atq; uerborum, quæ uestra prudentia est perspexitis, atq; in eo non solum ingenium eius elucere uidebatis, quod sæpe etiam si industria non alitur, ualet tamen ipsum suis uiribus, sed inerat, nisi me forte propter beneuolentiam fallebat oratio, & bonis artibus instituta, & cura & uigilijs elaborata. Hæc minor est. Sequitur maior. Atq; scitote Iudices eas cupiditates, quæ obijciuntur Celio, atq; hæc studia de quibus disputo, non facile in eodem homine esse posse. Et in hoc communi loco Cicero aliquantisper commoratur. Conclusio uero in proponendo recitata est. In Celio nulla reperietur luxuries. Comparent igitur syllogismi membra, quæ etsi certa regione circumscripta sunt, tamen non tam angustis finibus inclusa coherentur, ut dialecticorum syllogismi, qui propter breuitatem in pugna non satis uirium habent. Raro a maiore inchoatur syllogismus, ut pro Milone. Maxima illecebra peccandi impunitatis spes est, hæc fuit in Clodio, non in Milone, Sed plus Enthymematum est in omnibus orationibus, quæ facile agnosci & iudicari possunt, ut pro Milone. In
nobis

RHETORICAE.

nobis est quaedam mens, quæ ciet atq; agit corpus. Ergo multo magis ille perpetuus naturæ motus, mente quadam æterna regitur. Sunt & hæc Enthymemata. Clodius oderat Milonem, igitur credibile est eum fecisse insidias. Facile igitur intelligent studiosi, quomodo in proœmijs & in contentione partes collocari atq; distribui debeant, si dialectica præcepta animo intuebuntur, & tamē in uestiendis & ornandis sententijs, oratorum cōsuetudinem sequentur. Atq; has quasi regiones Dialecticorum, præcipue mihi uidentur obseruare Demosthenes & Cicero, quos habuisse maximam ordinis curam res ostendit ipsa. Plurimum autem & in inueniendo adiuuabuntur studiosi, si meminerint posita aliqua propositione, deinde nō procul ab ea discendendum esse, sed quærendam esse eius propositionis uel rationem, uel amplificationem, uel aduersatiuam. Nam hæ cum in uicinis locis nascantur, ultro se offerent, præsertim his, qui mediocri exercitio styli ita se assue-

cerunt, ut cum aliquid instituunt,

percurrere animo uicinos

locos possint.

πλθ.

F 3

Liber

LIBER SECUNDVS.

DE ELOCVTIONE.

INVENTIONEM ac dispositionem sequitur in arte elocutio. Prima enim de rebus deliberatio est, quæ cum excogitata atq; inuenta sunt, deliberandum est, quo ordine sint explicanda. Magna enim uis est ordinis, cum in alijs rebus tum maxime in docendo, & quod in Oeconomia Xenophon scripsit οὐδὲρ οὕτως οὔτε εὐχρησθῶν οὔτε καλοῦ ἀνθρώποις ὡς ἢ τάξις, hoc in oratione maxime cerni potest, quod si rebus ordo desit, simpliciter est sine mente sonus. Neq; uero non extant multa huiusmodi confuse & perturbate scripta, fere in omnibus artibus, quæ quantum remorentur discentes non est obscurum. Tertia deliberatio de uerbis est, quo genere orationis res a nobis excogitata, exponenda atq; illustranda sint. Est itaq; Elocutio, quæ dilucida & perspicua oratione res exponit, Neq; uero minus in hac parte, quam in cæteris elaborandum est. Nam res sine lumine uerborum intelligi nequeunt, quare in initio huius operis error illorum reprehendendus est, qui

RHETORICÆ.

est, qui contemnunt elocutionis præcepta, & falso arbitrantur eloquendi rationem non necessitatis causa, sed ad inanem ostentationem excogitatam esse. Hic error in causa est, quare & olim dicendi studia intermissa sint, & nunc negligantur, qua ex re infinita extiterunt incommoda. Postquam enim dicendi ratio neglecta est, artes omnes confuse & obscure tradi ceperunt, quia percipi res nequeunt, nisi uerbis expositæ significantibus ac notis. Ad hæc ita coniuncta hæc sunt natura, ut qui in elocutione negligentes sunt, multo sint in dispositione negligentiores. Et quia rationem loquendi non attendunt, sæpe in rebus iudicandis, quæ non perspicui possunt, nisi cognito genere orationis, hallucinantur. Si quis uolet, sumat exempla uel a Theologis uel a iurisconsultis, sunt enim ubiq; obuia. Quare ita sentiendum est, totam eloquendi rationem necessitatis causa excogitatam esse, quia certo genere orationis opus est, ad explicandas animorum cogitationes. Quis enim dubitat uerba notas esse rerum, quæ ut semper intelligantur, debent esse certæ? Sæpe etiam necessitas postulat aliquid exaggerari & amplificari, ut illi quos docemus intelligant, rem esse maximam faciendam. An qui de religionibus aut de legibus

E A

magistra

LIBER SECVNDVS

magistratum dignitate uulgus docet, non studebit efficere, grandi sono orationis, ut hæ res tante uideantur alijs esse, quanta re ipsa sunt. Pictores efficiunt ut alia uideantur humiliora, alia magis emineant, & sint excitatiora, quanto magis in dicendo idem faciendum est, cum bona pars uitæ regatur oratione, & sepe de maximis rebus homines docendi sint. Quid, quod illi, qui maxime contemnunt Rhetoricen, tamen affectant huius artis laudem. Cogit enim eos natura rerum, ut uerbis illustrare aut amplificare ea, quæ tractant conentur. Hic uero quam inepte rhetoricantur, quanto foelicius hoc facerent, si artem a prudentissimis hominibus ad eum usum traditam adhiberent. Ac si tantum uoluptas captaretur ex hoc studio, tamen esset res liberalis, ac maxime digna homine bene dicendi cura. Nulla res enim, nullus cultus, magis ornat hominem quam suaui oratio. Neq; musica dulcior aut iucundior auribus, aut mente percipi ulla potest, quam æquabilis oratio, constans bonis uerbis ac sententijs. Quare si quem nulla uoluptate talis oratio afficit, is longe a natura hominis degenerauit. Verissima sunt quæ dico, & ostendere possim exempla hominum, qui hæc studia contemnunt, quorum feri
mores

RHETORICÆ.

mores ostendunt, quantum ab humanitate absint. Ac nisi longum esset ostenderem pluribus uerbis, hæc studia faciendæ orationis, mores reddere mitiores. Sed hæc encomia artis, putant aliqui in scholis magis ex more dici, quam quod res ita se habeat. Verum olim inter ipsa negocia comperitis, has laudes harum artium non esse temere confictas. Ac ut redeam unde digressus sum. Si tantum uoluptati seruiret elocutio, tamen non esset negligenda tam suavis musica. Nunc ut ceteræ artes primum inuentæ sunt, propter necessarios usus, usum autem secuta est alicubi uoluptas, Ita hanc artem cogit initio quærere necessitas, erat enim certum sermonis genus eligendum, quod intelligeretur, Erat interdum aliquid amplificandum & exaggerandum. Postea ut gratior usus esset, aliquid etiam uoluptati aurium datum est. Quidam disputant in graui oratione indecorum esse ornatum, quemadmodum in matrona honesta, fucus detestabilis est. Sed hi falso putant oratorium ornatum fucum esse præter naturam accersitum. Natua facies est orationis, de qua hic præcepta traduntur, Hanc qui corrumpunt, monstrosam efficiunt orationem, ut pictores monstrosas formas pingunt, cum naturam non recte imitantur.

LIBER SECVNDVS
TRES PARTES ELO-
CVTIONIS.

VNiuersa eloquendi ratio consistit in tribus rebus. Primum in sermone grammatico. Deinde in figuris. Tertio in amplificationibus. Crassus apud Ciceronem lib. 3. requirit in Elocutione quatuor partes, ut latine, ut dilucide, ut ornate, ut apte dicatur. Ego idem uerbis nonnihil mutatis trado, & ut Ciceronis sententia melius intelligi possit, & ut cognatio grammatices cum Rhetorica cerni queat. Ut enim præcepta de inuentione, multum a Dialectica mutuuntur, ita Elocutio plurimum sumit a Grammatica. Nam latine & dilucide loquendi ratio, in Grammatica traditur. Ornate uero loquendi, duas habet partes apud Ciceronem, Figuras & amplificationes. Apte loqui est decorum obseruare.

Est itaq; prima Elocutionis pars sermo grammaticus, qui constat uerbis usitatis, proprijs & significantibus, quæ iuxta grammaticæ præcepta, certa ratione coniungi & construi debent. Cum igitur res elegimus, & disposuimus in animo, prima erit cura, ut eas grammatico sermone efferamus

RHETORICAE.

efferaimus. Non enim potest intelligi oratio, si constet uerbis ignotis, & alienis a consuetudine bene loquentium, aut si constructio uiciosa sit. Primum igitur adolescentes prestare debent, ut magnam copiam grammatici sermonis habeant in promptu, neq; enim exigua laus est, proprijs uerbis, etiam sine alio ornatu, nudas res explicare posse. Quemadmodum fit plerumq; in Comedijs & Epistolis. Et multi oratores in foro quondam hoc uno genere dicendi contenti fuerunt, quemadmodum Lysias, & alij qui tenuc quoddam filum orationis amauerunt. Ac nostris temporibus satis magna laus est hanc facultatem grammaticae loquendi consequi. Nam in his moribus, & in alia lingua, pauci reliquas uirtutes Elocutionis addere possunt, ut uidelicet figuris utantur non ineptis aut intempestiuis, aut magna cum grauitate, & magna uis aliquid amplificent. Facile est enim iudicare, quantum eloquentia istorum, qui nostris temporibus maxime clari sunt, in illis grauioribus uirtutibus claudicet. Quare confirmandi sunt adolescentes, ut sciant se multum profecisse, cum hoc assecuti sunt, ut non destituant eos copia grammatici sermonis, etiamsi perfectius quidam efficere non possunt. Voco autem
grammatica

LIBER SECVNDVS

grammaticum sermonem, qui non solum uerbis latinis constat, & Syntaxin habet consencientem puerilibus regulis, Sed etiam in quo phrasis & uocum coniunctio, imitatur consuetudinem eorū, qui eleganter & uere latine, & non moleste locuti sunt. Hac de re infra plura dicemus, cum de imitatione disputabimus. Itaq; cum summam laudem in dicendo habeat perspicuitas, in primis adsit copia proprii sermonis, qui res sine ambiguitate, signate exprimat. Fugienda est in sermone peregrinitas, & illam licentiam gignendi nouum sermonem nullo modo permittamus nobis, qua in scholis immodice utuntur. Tametsi alicubi peregrinis uocabulis utendum est. Alia forma nunc est imperij, Religio alia est, quam Ciceronis temporibus. Quare propter rerum nouitatem interdum uerbis nouis uti conuenit, quæ tamen usus molliuit, quem penes arbitrium est, & uis & norma loquendi. Interim tamen tota orationis structura & Phrasis, non abhorreat a latina consuetudine, alioqui enim non poterit intelligi. Plerumq; etiam isti, qui nouum sermonis genus fingunt, res amittunt, Vt enim nouum sermonem excogitant, ita nouas res somniant, dum inepte affectant laudem subtilitatis. Et tamen res ille in-

specta

RHETORICÆ.

*Spēctæ, nihil esse deprehenduntur nisi inania somnia. Quia notæ res omnes uerbis exponi notis & significantibus possunt. Exempla extant infinita in omnibus artibus, ubi sæpe inepte finguntur noua uocabula, ut realitas obiectiua, subiectiua, apud Scotistas. Olim Platonici, non intelligentes Platonem, miras nugas de Ideis finxerunt, finxerunt & uirtutes purgatiuas, & nescio quas præterea. Hos imitatus Dionysius non minus fuit ineptus, cum de nulla re graui lectorem doceat, tamen illo inusitato genere orationis mirificam expectationem de se concitat apud imperitos. Inepta sunt et illa a Stoicis conficta $\pi\rho\sigma\kappa\rho\mu\lambda\acute{\iota}\alpha$ & $\acute{\alpha}\pi\omicron\ \pi\rho\sigma\kappa\rho\mu\lambda\acute{\iota}\alpha$. Amauerunt tale dicendi genus & heretici, ut Valentimianus excogitauit quadrigas $\acute{\alpha}\iota\omega\nu\omega\rho$, Nec minus sunt inepti Iudeorum Cabalistsæ, qui nouis uerbis repertis, mira mysteria promittunt, cum meras nugas doceant. Et nostro tempore Anabaptistæ, prodigiosis figuris utuntur. Tali orationi uix unquam subsunt res ulla cognitione dignæ aut utiles. Quid quod etiã de naturis & moribus ex genere orationis iudicari solet. Certissimum enim iudicium est monstrosæ mentis oratio monstrosa, quare diligenter fugiendum est genus sermonis inusitatum. Quia
uero*

LIBER SECVNDVS

uero tota nobis latina lingua, nunc non a populo, sed ex libris discenda est, certa aetas autorum eligenda est, cuius imitemur consuetudinem, ut certum sermonis genus, quod semper intelligi possit, quia habet exēpla nota & probata, nobis compa-remus. Cum autem optima & maxime perspicua sit oratio, qua Ciceronis aetas usa est, discemus linguam ab eius aetatis scriptoribus, aut qui non longe ante Ciceronem, aut postea extiterunt, ut & Terentio, Cicerone, Cesare, Liuiio. Sed de hac re iterum dicemus, cum nostram de imitatione sententiam exponemus.

DE FIGVRIS.

Prima cura debet esse proprii sermonis, quo maximam orationis partem constare oportet. Interdum tamen aut necessitatis aut decoris causa aspergenda erunt figurae. Nam ubi desunt propria, cogit inopia ex uicino alias uoces mutuari, ut in uitibus gemmam dicunt latini, & graeci ὀφθαλμορ quemadmodum & germani, quia proprium deest. Nam initio necessitas peperit figuras, ubi propria deerant. Tunc etiam aliud sumere decet, cum & si habeas proprium, tamen significans

RHETORICÆ.

Significantius est aliud, figurate dictum, ut inflammatus ira. pro irato, hoc enim leuius est. Inuadunt urbem somno uinoq; sepultam, significantius est, quam si dixisset sopitam. Porro ut plurimum afferunt gratiæ figuræ in loco et parce usurpata, ita uiciosissima et ineptissima oratio est, in qua pene nihil simpliciter dicitur. Seneca scribit Portium Larronem dixisse, Summam esse dementiam detorquere orationem, cui rectam esse liceat. Hæc uox significat quantopere immodicum figurarum usum ueteres oderint.

DE TROPIS ET SCHEMATIBVS.

Græci uocant τροπος cum uox a propria significatione ad rem similem, aut uicinam uertitur, ut Demosthenes inquit Philippum magnitudine rerum gestarum ebrium esse, hic apparet non retineri propriam significationem ebrietatis.

ΣΧΗΜΑ.

Σχήματα uocant quasi gestus orationis, in quibus non est necesse mutare significationem uocum, ut in interrogatione. Quo mihi fortuna si non conceditur uti? Nos prius recensebimus tropos.

LIBER SECVNDVS

pos, quos tamen non est necesse subtiliter discernere, sed Metaphoræ nomine sæpe etiam in alijs speciebus utimur.

τρόποι sunt.

μεταφορά,
μετάληψις.
συνεκδοχή,
μετωνυμία.
ἄντονομασία.
ὀνοματοποιία.
κατάχρησις.

Μεταφορα est, cum propter similitudinem transfertur uocabulum a propria significatione, ut ferreum pectus, pro eo quod flecti aut terreri non potest. Cicero miris laudibus uehit hoc genus, & uocat breuem similitudinem, Nam similitudine declaratur ea res, quæ per Metaphoram significatur. Valet autem omnis collatio ad augendam perspicuitatem, præsertim si admoueatur similitudo ad sensum. Quantum dignitatis addit apibus Virgilius, cum ait, ipsæ regem paruosq; Quirites sufficiunt. Nam cum uellet sobolem dicere, mutuatur nomen populi, & quidem Romani omnium gentium uictoris, ut dignitatem
exigui

RHETORICÆ.

exigui insecti auget. Similitudo autem est, quod apes habent suam quandam rempub. Et Romana respub. omnium optime constituta erat.

ΜΕΤΑΛΕΨΙΣ dicitur, ubi non transfertur nomen a simili, ut supra, sed sumitur a causa aut effectu, ut pallida mors, quia facit pallere corpora. Vinum calidum, quia calefacit corpora. Immoritur studijs & amore senescit habendi, id est, consumitur. Letum Evangelium, quia parit leticiam. Tristis lex, quia terret & tristitiam adfert. Ego sum resurrectio & vita, id est, resuscitator & uiuificator. Fortasse grammatici dixerint hæc esse metonymias, sed non sunt superstitiose discernende figure. Ego nomina sumpta a causis aut effectibus, græcorum more, in hac figura colloco, ac maius quoddam interuallum & discrimen facio inter Metalepsin & Metonymiam, quam alij faciunt, ut facilius agnosci & discerni possint.

ΣΥΝΕΚΔΟΧΗ Comprehensio dicitur, cum uel totum parte comprehendimus, ut mucronem dicimus pro gladio. Animam pro animante seu homine, ut Omnis anima subdita sit potestatibus, Tecta pro edificijs. Vel cum pro parte totum dicimus

G

cimus

LIBER SECVNDVS

dicimus, ut cum dicimus aliquid factum esse, quod fieri cœpit, ut mortui peccato, qui cœperunt mori, Sic dicimus exercitum esse cœsum, quia plurimè interfecti sunt. Sic dicimus Populum Dei sanctum esse, quia aliqui sunt sancti, Vel cum cōtinens pro contento sumitur, ut Epotos cados, pro uino epoto, Vel materia pro toto, ut ferrum pro gladio, Vel prius, aut posterius, ex quo cætera intelligi possunt, aut concutere muros pro oppugnatione. Oculi Domini super iustos, id est, cura, quia diligenter consideramus, & intuemur illa, quæ curamus. Vultus domini super facientes mala, id est ira, Nam irati uultu minantur. Huiusmodi figuræ infinite sunt in sacris literis.

μετωνυμία, partim Metalepsi, partim Synecdoche cognata, uerum uidetur mollior figuræ esse, quam illæ. Nam uicinum nomen pro uicino sumitur, ut signum pro signato, ut sceptrum pro regno, fasces pro imperio, clauis pro officio uel potestate, toga pro pace, Hic est agnus Dei, id est, uictima, est enim nomen speciei pro genere. s. uictima. Et agnus peculiariter significabat Christum, qui erat futurus uera uictima. Metonymiæ dicuntur etiam, cum inuentorum seu autorum nomina sumuntur pro rebus, ut Bacchus pro uino, Ceres pro

R H E T O R I C Æ .

pro frugibus, Mars pro bello. Moses pro lege, Christus pro Euangelio. In sacris literis uariae sunt metonymiae, & in his nonnullae ignotae alijs linguis, ut calix, pro sua cuiusq; porcione, & deinde ulterius transfertur, ac pro afflictione accipitur, unctus pro rege. Nam haec minus durae sunt, uirga pro castigatione, crux pro afflictione, iudicium pro poena.

αὐτονομασία Cum definitionem aut etymologiam aut descriptionem, pro aliquo nomine ponimus, ut pro Homero Poetam, pro Christo saluatorem, pro Aristotele Philosophum, pro ira, bilem effervescentem. Pro ambitione dixit Ouidius. Nec leuis ambitio perfusaq; gloria fucō. Pro auaricia, Magnarumue fames sollicitauit opum. Quanquam autem non idem decet in carmine & soluta oratione, tamen & haec admittit interdum descriptiones, ut cum Cicero pro coniuratione dicit, domesticum latrocinium, pro improbis ciuibus, pestem & strumam ciuitatis. Et Paulus ornatissime pro lege dicit *χερογγραφορ* contra nos scriptum.

κατὰ ἄχρησιαν Verbi abusus est, ut parricidam dicimus pro eo, qui propinquum occidit. Gratiana dicunt Theologi non tantum pro fauore, sed etiam

LIBER SECVNDVS

Græco aut Ebraico more pro beneficio aut munere, Sed in sacris literis multa similia exempla exant, quia interpretibus non licuit ubiq; Græcam aut Ebraicam phrasin mutare. Est ἡ κατὰ χεῖρας quam singulari consilio interdum usurpamus, ut cum pro uirtutibus uicina, aut econtra dimus, ut pro crudelitate seueritatem, pro auaricia parsimoniam.

ὄνομα τοπολίαν noua confectio est nominis ut Bombarda.

Iure recensentur inter tropos ὑπερβολή & contraria extenuatio, Sed de his infra de amplificatione dicemus.

ἀλληγορία non est in uerbo sed in sententia, cum aliqua res significatur similitudine quadam, ut, Ne obijcias margaritum porcis, hic in nulla uoce tropus ullus est, sed tecte aliud quiddam hac similitudine significauit, Nam ἀλληγορία eiusmodi est collatio, in qua simile ostenditur, nec tamen additur expresse altera pars collationis. Seu ut dicā aliter, allegoria est mutilatū enthimema. Quintilianus uocat perpetuam metaphoram, gratum in oratione usum habet parce usurpata, ut, Non profecturis littora bobus arat, Nō datur ad musas

RHETORICAE.

musas currere lata uia, Virtutem posuere dijs sudore parandam. Si crebra fuerit reddet orationem obscuram & ineptam. Itaq; sunt ineptissimi, qui in sacris literis omnia transformant in allegorias.

DE QUATVOR SENSIBUS SACRARUM LITERARUM.

Sed quoniam huius rei mentio obiter incidit, adduxi etiam adijciendam esse quarundam uocum interpretationem, quae alicubi occurrunt in theologis. Quidam enim inepte tradiderunt quatuor esse scripturae sensus, Literalem, Tropologicum, Allegoricum, & Anagogicum. Et sine discrimine omnes uersus totius scripturae quadrifariam interpretati sunt. Id autem quam sit uitiosum facile iudicari potest. Fit enim incerta oratio, discerpta in tot sententias. Sed has nugas commenti sunt homines illiterati, qui cum nullam dicendi rationem tenerent, & tamen uiderent scripturam plenam esse figurarum, non potuerunt apte de figuris iudicare. Itaq; coacti sunt nouam quandam Rhetoricam comminisci, ut cum interpretabantur hanc sententiam, Tu es sacerdos in aeternum secundum ordinem Melchisedech. Primum historiam

LIBER SECVNDVS

riam aliquam quærebant, & de Dauide exponen-
bant, is erat literalis sensus seu historicus. Seque-
batur Tropologia, quæ transferebat rem ad mo-
res, itaq; iam interpretabantur de quolibet sacer-
dote, quod deberet imitari liberalitatem Melchi-
Jedech, Atq; hic etiam in nomine erratum est,
Nam Tropologia in genere significat figurate
dictum, nec significat sermonem de moribus, Nam
ἤθος hic non significat mores, sed uocem uer-
sam a natua significatione ad uicinam. Deinde
allegoria ad ecclesiam, aut si quis dexterius tra-
ctabat ad Christum pertinebat. Tu Christe es sa-
cerdos secundum ordinem Melchisedech. Et refe-
rebant ad cœnam domini. Anagogia habebat no-
men, quod sursum raperet ad consideranda cœ-
lestia. Quanquam uideo græcos ἀναγωγὴν di-
cere, non ἀναγωγία, Nam ἀναγωγία significat
mores feros ab ἀναγωγός, quod est intractabilis
& petulans. Dionysius ἀναγωγὴν uocat, neq;
tamen aliud apud hunc est Anagoge, quam alle-
goria, quam quidem ipse etiam immodice prædi-
cat. At nostri theologi fuerunt ineptiores, qui ut
longius etiam a sententia grammatica discede-
rent, ultra allegoriam finxerunt anagogen, quæ
transferret rem ad cœlestia, ut Ierusalem histori-
ce signifie

RHETORICÆ.

de significet urbē eius nominis, tropologice remp.
bene constitutam, allegorice ecclesiam, anagogi-
ce, uitam eternam seu cœlestem Et hoc modo om-
nes uersus prodigiosa metamorphosi quadrifari-
am interpretabantur, quantumuis interdum di-
aliquod repugnaret illi metamorphosi.

Ceterum nos meminerimus unam quandam
ac certam & simplicem sententiam ubiq; quæren-
dam esse iuxta præcepta Grammaticæ, Dialecticæ
& Rhetoricæ. Nam oratio, quæ non habet unam
ac simplicem sententiam, nihil certi docet. Si quæ
figuræ occurrent, hæ non debent multos sensus
parere, sed iuxta consuetudinem sermonis unam
aliquam sententiam, quæ ad cætera quadret, quæ
dicuntur. Et ad hunc usum hæc puerilis doctrina
de figuris & omni ratione dicendi reperta est, ut
discamus iudicare de sermone & unam aliquam
ac certam sententiam ex qualibet oratione colli-
gere. Proinde in sacris literis semper illa senten-
tia retinenda est, quam cōsuetudo sermonis parit,
hæc certo docet conscientias de his rebus, quæ ibi
traduntur, ut in isto loco quæ citauimus, Tu es Sa-
cerdos etc. Initio tota oratio percurrenda est
& quærendæ circumstantiæ, ut quis loquatur, de

G 4 quo

LIBER SECVNDVS

qua persona loquat ur. Hic reperiemus pleraq;
membra nihil pertinere ad Dauidem, sed ad quen-
dam perpetuum Regem, qui nouo quodam sacer-
dotio fungetur antiquato Leuitico. Constituen-
dum est igitur, quod hic Psalmus de uno ac solo
Christo loquatur, & literalis sensus seu historicus
in hoc uersu erit de Christi sacerdotio. Nunc qui
uolet explicare, non accersat allegorias, sed hanc
causam seu literalem sensum de sacerdotio Chri-
sti referat ad locos communes, & de his ordine
dicat iuxta Dialecticæ præcepta, Quid sit sacer-
dotium, quid effecerit Christi sacerdotium, Quod
nostra iusticia, nostris uictimis, nostro cultu, non
possimus placare Deum, sed Christi sacrificio pla-
catus, donet nobis iusticiam, pacem, uitam eter-
nam. Hoc modo literalis sensus illustratus per de-
finitionē sacerdotij, magnopere iuuat bonas men-
tes, Ac in locis communibus delectus adhibendus
est, ubi ad Euangelium referenda res sit, ubi ad
Decalogum seu præcepta de moribus. Nam aliud
in alio argumento decet, Extremi tamen loci hi
sunt, Lex seu Decalogus & Euangelium, intra
quos uersari oportet hos, qui interpretantur scri-
pturam.

Verum hic interroget aliquis, an nusquam
alijs

R H E T O R I C A E .

alijs sensibus locus sit. Ad hoc respondeo, Si omnia sine discrimine uelimus transformare in uarios sensus, nihil habebit certi scriptura. Itaq; iure reprehenditur Origenes, qui omnia quantumlibet simpliciter dicta, tamen in allegorias transformat. Hæc interpretandi ratio maxime labefacit, auctoritatem scripturæ. Nam & Porphyrius hoc nomine irrisit Christianam doctrinam, & scripsit eam nihil habere certi, siquidem non aliter atq; fabulæ Poetarum, in alios quosdam sensus, præter Grammaticum, omnia transformanda essent. Itaq; plerunq; uno sensu Grammatico contenti esse debemus, ut in præceptis, & promissionibus Dei. Illud uero maxime ridiculum est, quod in concionibus uel Prophetarum, uel Christi, Item in disputationibus dogmatum, ut in Epistola Pauli quatuor sensus finxerunt.

Ceterum quædam facta extant in sacris literis, & cæremoniæ quædam, quæ ad id institutæ fuerunt, ut aliud quiddam significarent, In his est allegoriæ locus. Quanquam ne hic quidem anxie quærendæ sunt, quia ut maxime eruamus aptas allegorias, tamen in controuersijs non pariunt firmas probationes, Tantum uelut picturæ reddunt
G S illustrius

LIBER SECVNDVS

Illustrium id quod ex alijs certis locis probatur.

Sunt autem huius generis pleraq; facta, ut historia Iona, qui post triduum reuixit. Nactatio agni in Pasce, adoratio ad propiciatorium, & alie ceremonie.

Porro hic non est abiiciendus literalis sensus, Sunt enim mandata Dei, quae non licuit mutare sine autoritate diuina, Sed ipsa facta & mores conferuntur cum alijs rebus similibus, quae alibi simpliciter & sine figuris propositae sunt. Nam ea quae acciderunt ante patefactum Euangelium, aliquid de Euangelio significabant, Quare in Euangelij sermone resistere nos oportet, nec praeter grammaticum sensum, nouam doctrinam quaerere. Itaq; allegoria sequitur literalem sententiam, ubi res similes ad literalem sensum, uelut ad exemplum, aut imaginem comparare possumus, sicut in apologis enarrandis, mores tyrannorum ad luporum ingenia conferuntur, aut astuti ad uulpeculam.

Semper autem uersabitur allegoria in sacris literis, intra locos praecipuos doctrine Christianae, Refertur enim ad regnum Christi, ad poenitentiam

RHETORICAE.

sentiam, ad gratiam, ad fidem in Christum, ad doctrinam de Cruce, ad orationem, ad officia charitatis. Nam in his rebus acquiescit mens Christiana, Neq; enim restat alia melior doctrina querenda. Quare nihil opus est allegoria, ubi Prophetae claras promissiones de Christo tradunt, aut claras sententias de fide, de poenitentia, de cruce de officijs charitatis.

Neq; uero cuiusuis est artificis, dextre tractare allegorias, aut uidere ubi deceant. Nemo enim erit idoneus artifex huius rei, nisi perfectam cognitionem habeat istorum locorum, qui sunt in doctrina Christiana precipui, quos paulo ante recitavi, Christus alicubi alludit ad historiam Ione, interpretatur & serpentem exaltatum in deserto. Paulus in Corinthijs uelum interpretatur, quo facies Moisi testata fuit, Hos uidemus uersari intra locos illos, quos nominavi, & maximas res quasi pictas his imaginibus ostendere. Afferunt enim in loco adhibite, & gratiam & lucem orationi, ut si quis in commendatione linguarum & artium comparet ad cophinos, in quos colligebantur reliquiae quinque panum, disciplinas humaniores. Cum enim panes significant uerbum Dei cophini significabunt linguas & artes, quibus in-

ter

LIBER SECUNDVS

per homines asseruatur uerbum Dei. Non igitur aspernandæ erunt homini Christiano discipline humaniores, cum sint uasa, in quibus cœlestis doctrina conseruatur. Aut si quis dicturus de duplici iusticia, ciuili & spiritali, dicat tabulas Moisi, intus & foris scriptas fuisse, ut significaretur, eas partim de iusticia cordis coram Deo præcipere, partim de externa ac ciuili iusticia. Aut ideo duas fuisse tabulas, quia prior iusticiam spiritualem, qua Deum apprehendimus continet, Altera præcepta de uita corporali ac ciuili. Prior continet theologiam, seu uitam spiritualem, Secunda, politica est, Itaq; hæ tabulæ complexæ sunt totam hominis uitam.

Extant Lutheri commentarij in Deuteronomium, in quosdam Prophetas, qui ostendunt, quid in hoc genere enarrandi maxime deceat. Hic non traduntur solæ allegoriæ, sed prius historia ipsa transfertur ad locos communes fidei & operum. Deinde ex locis illis nascuntur allegoriæ, Sed hanc rationem nemo imitari sine excellenti doctrina potest. Et cum procliue sit in hoc genere uia deerrare, monēdi sunt imperiti, ut omiſſis allegorijs, uersentur sedulo in alijs locis scripturæ, & autoribus, ubi sine figuris plane traditur summa do-

R H E T O R I C Æ.

ma doctrinae Christianae, Nam allegoriae Intempore
stive adhibita perniciosos errores pariunt.

Est autem alia quaedam ratio ex scripturis
ratiocinandi aliquid, ut cum ex uerbis Genesis
tertio ratiocinamur, Christum uenturum esse, qui
diabolum superaturus sit, & regnum diaboli e-
uersurus, abolito peccato & morte. Textus enim
aperte dicit de regno diaboli, qd sit insidiaturus
humano generi uniuerso, Sed uenturum semen, ut
caput diaboli conculcet, Ergo Christus regnum
diaboli, peccatum & mortem abolebit.

Item, Christus est uerus sacerdos, igitur ue-
re placabit patrem. Hoc ex definitione sacerdotis
sumitur, Nam hoc officium continet definitio sa-
cerdotis, uidelicet, placare Deum.

Item, Dauidi promittitur regnum aeternum,
ergo Christi regnum erit regnum spirituale, non
ciuile, quia respublicae corporales non possunt
esse aeternae.

Esaiæ 53. scribitur Christum moriturum es-
se, & eodem loco uaticinatur Propheta, futurum
ut eripiatur a morte. Hinc ratiocinamur Chri-
stum

LIBER SECVNDVS

stum resurrecturum fuisse a morte.

Christus approbat magistratum, Igitur approbat iudicia, militiam, & omnia civilia officia. Hæc ratio argumentandi longe præstat allegorij, & ad docendum accomodata est, quia gignit plerasq; firmas probationes, Ideo & Christus sæpe ea utitur, Disputat se a Davide dici dominum, Hinc grauissimam sententiam uult effici. Nam si Christus tantum regnum corporale habiturus fuisset, non fuisset dominus Davidis, sed minor etiam isto, quia filius erat, Nunc non solum maior & clarior rex dicitur, sed dominus, & talis dominus, quem nobis Deus dedit, Item qui placabit Deum, Igitur David sentit Christum esse iustificatorem, & mitti, ut propter eum habeamus Deum propiciam, & per eum gubernemur & liberemur ab æterna morte. Epistola ad Ebreos plena est talium argumentorum, ut Pontifex quotannis sacrificabat pro peccato, Igitur peccatum non est abolitum oblatione Pontificis, quia quotannis recurrebat. Tales argumentationes non sunt allegorie, Non enim abiicitur sensus grammaticus tanquam umbra, aut figura alterius rei, sed pariter antecedentis & consequentis sententias retinere necesse.

RHETORICAE.

neceſſe eſt, Et argumentatione quaſi per gradus a priore ad poſtერიorem peruenimus. Neq; hic ſimile confertur ad ſimile, ſed ducuntur argumenta ex cauſis, ex effectibus, ex definitionibus, ex contrarijs, & alijs locis dialecticis. Verum obſeruandum eſt, nequid mala conſequentia attexatur ſcripturis, neue coniugamus membra ἀνακόλουθα & non neceſſario coherentia. Nam Iudæi & Hæretici, dum ſententias non neceſſario coherentes mala conſequentia, conglutinant, multas impias opiniones colligunt, Sicut Ireneus inquit, hæreticos reſtim neſtere de arena, quia male coherentia membra in argumentando connectunt.

Porro allegoria magis locum habet in factis enarrandis, At hac ratione argumentandi utendum eſt in dictis explicandis, in prophetijs ac promiſſionibus.

Verum & in factis ualet argumentatio, cum exempli cauſa, factum proponimus cum aliqua figura, ut Daniel obiectus eſt leonibus propter uerbū Dei, Ita & nos oportet propter uerbū Dei perpeti acerbiffima odia hoſtium. Hic quedam ſimilitudo oſtenditur, comparatur rabies hoſtium
Euangelij

LIBER SECVNDVS

Euangelij, ad leonum truculentiam. Hoc genus argumentorum uocabant olim τροπολογιαμ abutentes uocabulo. Nos in tali collatione, non dicimus nouum esse sensum exempli, sed dicimus argumentationem esse, in qua iuxta Dialecticæ præcepta res inter se cognatæ aut similes conferuntur. Hoc modo multa ratiocinatur Christus in Euangelio ex parabolis.

Hæc duxi hoc in loco, de quatuor sensibus dicenda esse, ut admonerem unam aliquam, ac simplicem, & certam sententiã in singulis locis quaerendam esse, quæ cum perpetuo contextu orationis, & cum circumstantijs negocij consentit, allegorias quærere debemus, aut ratiocinari aliud ex grammatica sententia, Sed uidendum est, quid in unoquoq; loco deceat, ut supra dixi. Id autem nulli, nisi excellentes artifices uident.

Numerantur allegoriæ species ἀνιγμα quod quia est obscurius, non decet in oratione, Poetæ alicubi utuntur, ut Hesiodus, dimidium plus toto.

Item εἰρωνεία quæ est dissimulatio quedam cum id quod re ipsa detrahimus prolixè concedimus in

RHETORICÆ.

mus in speciem, ut Verres homo sanctus & diligens. Magna est autem uarietas ironiarum, quæ melius ex quotidiana uitæ consuetudine, quam ex præceptis cognosci possunt. Interdum admiratio, interdum querela, alicubi deprecatio, alicubi contemptus, ut quid est ueritas? Deniq; uarij affectus ac gestus ad ironiam, Magnam autem in loco gratiam habet, delectat enim acumen in false dictis, & recta uituperatio semper gratioꝛ est quam apertum conuitium.

Vocant σαρκασμόν cum hostis calamitatem exprobrat hosti, ut. En agros & quam bello Troiane petisti, Hesperiam metire iacens. Talia sunt, Aue rex Iudeorum. Si filius Dei es, descende de cruce. Verbum σαρκάζειν significat rictum irritati canis, hinc translatum est ad exprobrationem, ut significet irridere cum quadam iræ significatione, qualis est rictus irritati canis.

Vicina est ironiæ μιμησις, cum alterius gestum representamus, aut recitamus uerba, Talia sunt apud Paulum in Colos. Ne attingite, ne gustate, ne contrectate.

Est & Prouerbum allegoriæ species, quia fere nata sunt prouerbia ex similitudine, ut Catu-

H le domi-

LIBER SECVNDVS

Le dominas imitantur. Qua similitudine significamus familiam abire in mores domini. In Salomone multa sunt huiusmodi, Qui dissipat sepem mordetur a colubro, id est, Qui ueterem formam reipub. labefacit ac dissoluit, is accersit sibi exicium. Sicut enim serpentes penetrant in hortum rupto pariete, ita conceditur improbis licentia grassandi in rebus publicis, postquam autoritas legum nouo exemplo labefactata est.

Possunt inter allegoriae species et Apologi numerari, cuiusmodi sunt Aesopi. Item fabulae Poetarum, ut apud Homerum Cyclopes, qui significant allegorice homines barbaros, qui in illo littore exercebant latrocinium, Monstruosa corporis moles conuenit barbaris et feris moribus, Oculus opinor significabat formam galeae, quae olim ita fiebat, ut unam in fronte tanquam fenestram haberet. Hoc genus interpretationis uocant μυθολογίαρ. Neque uero inutile fuerit interdum proponere talia argumenta adolescentibus, ad acuenda et exercenda ingenia. Ad hunc usum arbitror initio, Christophori imaginem confictam esse, quae significat doctorem Euangelij, is enim Christum gerit monstrandum alijs hominibus

RHETORICAE.

nibus. Oportet autem in tali uiro magnum animæ
robur esse, Ideo pingitur magna corporis mo-
les, Nam infinita pericula subeunda sunt docen-
ti Euangelium, quare & iste heros per mare ac
medios fluctus incedit, & undiq; circum eum na-
tant uariæ beluæ, minantes ei exitium. Puer quæ-
gerit exiguus est, Nam potentia Christi aliquan-
do per exigua uidetur, laborant & periclitantur
Apostoli, nec uidentur adiuuari a Deo. Et queri-
tur Christophorus, inusitatum pondus esse. Puer
ipse opprimit baiulum. Sæpe enim Deus ipse ui-
detur aduersari ac irasci, & terret pios ac pene
ad desperationem adigit. Interim tamen erigit se
Polyphemus iste, ac sustentat se quadam arbo-
re, hoc est, sancti in terroribus sustentant & eri-
gunt se uerbo Dei. Et illa arbor primum arida,
postea florere incipit. Nam doctrina parit mul-
tos bonos fructus, seruat & doctorem & ecclesi-
am, Quamquam impij iudicant doctrinam inanẽ
& inutilem esse. Preit autem in littore senex, cum
lychno, is significat Prophetas, qui ante Chri-
stum natum, de eo uaticinati sunt, & testimo-
nio suo nos confirmant. Neq; uero deest uiculus
pijs, tametsi impij ubiq; cupiant eos perditos es-
se, ideo secum in pera piscem ac panem gerit.

H 2 Vides

LIBER SECVNDVS

Vides quam apte in hac pictura significatum sit, qualem esse, et quid sustinere Christianum ac precipue doctorem Euangelij oporteat, Merito igitur laudata est imago, & in omnibus picta templis, non ut per superstitionem coleretur, sed ut nos admoneret nostrorum periculorum.

DE SCHEM

MATIBVS.

SVpra dixi uocari Tropos, cum uocis significatio ad uicinum quiddam transfertur, ut cum uulgo dicimus crucem pro calamitate, Sed $\chi\eta\mu\alpha$ est gestus, in quo non est necesse uocis significationem mutari, ut cum dicit Poeta, Tuta frequensq; licet sit uia crimen habet. Hic ubiq; retinetur propria uerborum significatio, Et cum res sine repetitione dici potuisset, tamen plus gratiae habet oratio propter repetitionem. Rhetores partiuntur Schemata in $\chi\eta\mu\alpha\tau\alpha\ \lambda\acute{\epsilon}\xi\omega\varsigma$ & $\chi\eta\mu\alpha\tau\alpha\ \delta\iota\alpha\ \nu\omicron\iota\alpha\varsigma$, Nam alias in situ uerborum gestus est, Alias gestus est mentis potius quam uerborum. Gestus est in mente, ut cum significat aliquis se dubitare,

RHETORICÆ.

tare, se mirari. Nos omiffa hac subtili ac tenui
particione, tres figurarum ordines faciemus.

Primus omnino ad grammaticos pertinet, de
fitu uerborum, aut de Emphasi ac luce uocabuli,
Et ad hunc ordinem Tropi quoq; pertinent, quæ
excogitati sunt, ut res quasi picta similitudine
quadam fieret illustrior.

Secundus ordo, proprie non ad uerba, sed ad
mentem seu sententiam pertinet. Sunt enim figu-
re quæ addunt motum orationi, ut interrogatio
admiratio, dubitatio, querela &c.

Postremus ordo maxime ad oratorem per-
tinet, qui continet rationem amplificandi, hoc est,
figuras, quæ augent orationem. & longiorem at-
q; ampliorem efficiunt.

PRIMVS ORDO FI- GVRARVM.

GRammatici recensent figuras, primum pro-
nunciationis, ut Syncopen, numum pro nu-
morum, deinde Constructionis, ut turba ruunt.
Saxa uocant Itali, medijs quæ in fluctibus, aras

H 3 Hoc

LIBER SECVNDVS

Hoc modo periurbatam constructionem uocant hyperbaton. Sed has figuras prætermittam. Sunt enim a grammaticis discendæ. Aliæ tantû in Rhetorica traduntur, tametsi et ipsæ ad grammaticos pertineant, ut Repetitio, Hæc multas species habet & uaria nomina, quia alias repetitio fit initio alias in fine. Nos erimus contenti nomine generis in omnibus speciebus, Constat Verrem rempublicam uenalem habuisse, constat, Vni uni odijsq; uiro. Utuntur autem repetitione non temere ubiq;. Sed cum aliquid uehementius urgent & cupiunt efficere insignius, quod quidem uarijs de causis accidit.

Vicina est repetitioni Copulatio, ut ad illum diem, Memmius erat Memmius, In hac figura posterius est descriptio prioris, Nam in priore tantum persona, in posteriore qualitas significatur, ut, in hoc tumultu consul erat consul, id est, erat fortis & constans, qualem decet esse consulem, Græci uocant τλοκηρ.

Traductio repetit eandem uocem alio casu, Qui nihil habet in uita iucundius uita, is cum uirtute non potest uitam colere. Apud Cicronem pro Murena, Sit deniq; in ciuitate ea prima res, propter

R H E T O R I C A E.

Propter quam ciuitas est omnium princeps, Magnum habet usum in enthymematis, ex quorum natura oritur, Propter uirtutem nobilitas in laude est, igitur uirtus magis laudari meretur quam nobilitas. Cicero in ora. Cum gratia causa nihil facias, tamen omnia grata sunt. Est autem ταυτολογία cum eadem uox odiose sine singulari emphasi iteratur.

Articulus, cum multa sine coniunctione coherent, ut ueni, uidi, uici. Ferte citi flammam, date tela, impellite remos. Est et exemplum apud Paulum ad Roma. I. Cicero aliquando dissolutum uocat. Græci nominant ἀσυνδέτορον & διαλυτορον.

Πολυσυνδέτορον dicitur contrarium schema ubi oratio multis coniunctionibus coheret, ut Adamasq; Thoasq;.

Similiter cadens in nominibus dicitur, cum simili sono casuum desinunt commata aut cola, ut Cæsar Carolus, nulli superiorum imperatorum, secundus est ullo in genere uirtutis, plerosq; autem uincit, magnitudine fœlicitatis, nec deest illi laus summa bonitatis. Græci uocant ὁμοιοπίπτωτον.

Similiter desinens, dicitur in uerbis aut alijs uocibus, cum simili sono desinunt commata, aut

H 4 cola

LIBER SECVNDVS

cola, ut audacter facere, contumeliose dicere, Græci uocant ὁμοιοτέλευτον.

Hypallage est, quoties oratio ordine rerum conuerso effertur, Poetis familiarior, ut apud Virgilium, Dare classibus austros, & apud Cicero- nem, Non uidimus in urbe gladium uagina ua-
cuum.

Agnominatio, cum similitudine literarum de-
flectimus uocem in contrarium, ut Inceptio est,
amentium non amantium. Magistratus est illi one-
ri potius quam honori. Græci uocant παρονομα-
σια, Cuiusmodi sunt ex oratore arator, ex theo-
logo mataeologus.

Vicina est huic ἀντανάκλασις, cum idem
uerbum non nihil mutatum aut mutata signifi-
cane repetitur, ut iucundum est, si curetur ne quid
insit amari. Fit & in talibus, Oppugnari pecunia
potest bonus uir, expugnari non potest.

Σκλειψις cum deest aliquis casus, ut ego
ne illam? quæ me? quæ non? Pleraq; istiusmodi im-
perfecta membra græci uocant ἀνανταπόδοτα,
hoc est non reddita, ut in Galatis, Ne libertatem
in occasionem carni, deest enim, detis.

Est &

RHETORICAE.

Est & cognata Reticentia, quam uocant
ἀποσιωπησιρ cum propter affectum aliqua sen-
tentiae pars praeciditur, aut sermo interrumpitur,
ut Virgilius. Quos ego? sed praestat motos compo-
nere fluctus.

SECUNDVS ORDO

Figurarum.

Interrogatio notior figura est, quam ut opus
sit eam prolixè describere. Virgilius. Quis no-
uus hic nostris successit sedibus h'ospes? Hic per se
quisq; obseruabit, quam multiplicem uim instandi
indignationis & similia affectuum habeat inter-
rogatio.

Subiectio, cum ipsi respondemus nostrae inter-
rogationi. Quid igitur, peccabimus, quia non su-
mus sub lege? non. Subiectio ἀνθυποφορα conti-
net, de qua infra dicemus.

Exclamatio, quale illud est, O tempora, o mo-
res. Hei mihi qualis erat quantum mutatus ab il-
lo. Huc pertinent imprecationes. Item obtestatio-
nes, Per ego has lachrymas dextramq; tuam te.
Item, ominationes, ut Virgil. Turno tempus erit
magno cum optauerit emptum. Intactū Pallanta

H § Dubitatio

LIBER SECVNDVS

Dubitatio, Græci uocant ἀπορίαν cum dubitare & nescire nos aliquid significamus. Exemplum est in exordio apud Ciceronem de perfecto oratore

Cognatum est τῶς ἀδοξοῦ seu inopinatum ut, Nunquam credidi fore iudices, ut reo Scauro, ne quid in eius iudicio gratia ualeret. Ac formæ multæ sunt huius generis. Est enim admiratio, ut miror, quomodo tibi in suspicionem uenerim. Item ἐδωκτοῦ, quo sepißime in omni sermone utimur. Non possum uerbis consequi, quantum literæ me tuæ delectauerint. Poetæ abundant exemplis ut, Non mihi si linguæ centum sint, oraq; centum, Ferrea uox, omnes scelerum comprehendere formas &c.

Communicatio, cum aduersarium ipsum consulimus, aut cum iudicibus deliberamus, ut, Cedo si uos eo loco essetis, quid faceretis aliud? Ita Demosthenes interrogat Aeschinem, interrogat & Iudices, quid faciendum fuerit cum Philippus transisset in Atticā cum exercitu, an fuerit ultro proijcienda libertas, & urbs dedenda? Hic locus plurimum ad uictoriam prodest. Extorquet enim quasi tacitam confessionem. Neq; alibi uehemen-

RHETORICÆ.

tius urget Aeschinem, quam in ea parte orationis, Obijcit ei, q̄ tunc cum dandum esset consilium reipublicæ non dissenserit, nunc postquam secus euenit, reprehendat. Id dicit esse non oratoris, sed sycophantæ, non in tempore monere, sed post factum consilia reprehendere. Est uicina huic figure & Commemoratio seu uera seu ficta tacite opinionis iudicum, ut apud Ciceronem pro Milone. Eius igitur mortis sedetis ultores, cuius uitam si putetis per uos restitui posse, nolitis &c. Est & uicina Permissio, cum quædam non explicamus, sed estimanda iudicibus relinquimus, aut etiam aduersarijs.

Præteritio παραληψις, cum simulamus nos aliquid relinquere, aut omittere, quod maxime obijcimus, ut Non dicam pro quantis beneficijs talem mihi gratiam reddideris.

Auersio ἀποστροφή multiplex est & maximam uim habet, cum persona mutatur in oratione ueluti compellandi alicuius causa, ut Vos enim iam ego Albani tumuli atq; luci. Virgil. Ne pueri, ne tanta animis assuescite bella, Neu patriæ ualidas in uiscera uertite uires.

Licentia

LIBER SECVNDVS

Licentia πρῆσις, cum apud eos, quos uere
 ri debebamus, quasi liberiores personam indui-
 mus, aut in commonefaciendo, aut in obiurgando
 ut Cicero pro sexto Roscio queritur de licentia
 nobilitatis, in Syllæ uictoria. Idcirco ne experre-
 sta nobilitas armis atq; ferro rempublicam recu-
 perauit, ut ad libidinem suam liberti seruuliq; no-
 bilium bona, fortunas uestras, nostrasq; uexare
 possent. Et in Verrem dicit de publica infamia iu-
 dicatorum. In hoc genere crebrae extant obiurga-
 tiones populi Atheniensis apud Demosthenem, ut
 ὄρατε ὅτι ὡς ἐκ τῶν πρός χάρις δὲ κληροῦν
 ἐνίοις εἰς τῶν προελήλυθε μοχθηρίας τὰ πα-
 ρόντα πρᾶγματα. Neq; uero opus est multis ex-
 emplis, cum Concionatores horum temporum, in
 templis sine modo utantur hoc Schemate. Sed est
 quoddam genus cum quadam simulatione liber-
 tatis aut nostra, aut aliorum errata ita reprehen-
 dimus, ut figurate adulemur, quale illud est pro
 Ligario. M. Cicero apud te defendit alium in ea
 uoluntate non fuisse, in qua seipsum confitetur fuisse.
 Item suscepto bello Caesar, gesto etiam ex
 magna parte, nulla ui coactus, iudicio meo, ac
 uoluntate ad ea arma profectus sum, quæ erant
 sumpta contra te. Hæc ideo commemorantur, ut
clementis

RHETORICÆ.

elementia collatione errati exaggeretur. Varie utuntur homines astuti, cum hac figura, tum aliis, eaq; uarietas cum arte comprehendere non possit in quotidiana uitæ consuetudine obseruanda erit, quam tamen deprehendent facilius, si qui ab arte adiuuantur, ubi locus ostenditur, & unius atq; alterius formæ exempla traduntur, ex quibus iudicari uicina possunt. Sicut enim nulla arte gestus omnes corporis comprehendere possent, ita nec orationis gestus ac motus omnes numerari queunt.

TERTIVS ORDO

Figurarum.

IN tertio ordine collocauimus eas figuras, quæ laugent orationem, & reddunt lucupletiores. Sicut autem hoc eloquentiæ summum opus est, alia amplificare, alia extenuare, ita difficile est imperitis huius rei efficiendæ uiam atq; rationem uidere. Itaq; cum legunt disertorum orationes, mirantur unde sumpserint una de re tantam sententiarum ac uerborum copiam. Figure supra traditæ etiam ab indoctis facile iudicari possunt, sed amplificatio singularem requirit artem atq; usum

LIBER SECVNDVS

usum. Ad hanc rem scripti sunt utilissimi libri de Copia Erasmi, quorum prior continet figuras, quibus uerba uariantur. Posterior continet figuras, quæ maiorem rerum copiam suppeditant. Idem nos in hoc tertio figurarum ordine docebimus, quomodo crescat oratio, partim uerbis, partim etiam rebus aucta. Sed nos breuiores erimus, quia omnibus in manu sunt Erasmi libelli, quorum quidem mentionem & ob hanc causam hoc loco fecimus, ut obiter admoneremus imperitos, qua in parte rhetorices præcipue usus sit illorum Erasmi præceptorum. Cum enim res inuenta atque disposita sunt, quæ negocij substantiam continent, postea uidendum est, ubi pluribus uerbis in una re utendum sit, ut uerbis tanquam picta & illuminata res fiant illustriores. Deinde ubi etiam profit plus addere rerum. Horum alterum docet Erasmus efficere priore libello, alterum posteriore.

Obseruet autem studiosus lector figuras omnes, præsertim has, quæ augent orationem ex locis dialecticis oriri, Ad quos si quis prudenter sciet eas referre, pleraque in causis subtiliter & acute iudicare, & definitas negocij regiones uidere poterit. Nam ijdem loci cum confirmandi
aut

R H E T O R I C Æ .

aut confutandi causa adhibentur, argumenta sunt ac nerui, ut uocant. Cum adhibentur illuminandæ causa, dicuntur ornamenta. Ac pleraq; non tantum ad pugnae speciem comparata sunt, sed argumentis pondus addunt.

Est autem hæc prima & præcipua augendi ratio, transferre ὑποθεσις ad θέσις, hoc est, transferre causam ad locum communem, qua de re sæpe præcipit Cice. & nos supra diximus. Quo modo autem hoc fieri conueniat, in exemplis facilius, quam in præceptis cerni potest, si tamen admonitus lector sciet, se debere considerare, q; res ad locum communem referatur. Varie enim intertexuntur causis loci communes, alias fit hoc aperte & prolixè, alias fit breuiter & dissimulanter. Estq; mediocris cuiusdam tum usus, tum prudentiæ, uidere quid deceat, & ubi recipiat oratio locos communes. Si de bello Turcico dicendum sit, duo sunt præcipui loci communes, in certis partibus aperte tractandi, cæterum ita spargendi sunt in totam orationem, ut ad eos alludere dicentem intelligi possit. Sunt autem hi loci. Prior est, pi-
um ac necessarium officium esse Christiani Principis, bello defendere suos, ac tueri ciuilem sta-
tum,

LIBER SECVNDVS

tum, religiones ac leges. Altera est de immanitate gentis Turcicae, quanta sit in illa barbarie impietas aduersus Deum, quanta crudelitas atq; immanitas aduersus homines. Ex his quasi fontibus non ornamenta tantum, sed etiam probationes sumuntur. Nam locus communis continet maiorem in principali syllogismo cause. Itaq; in ea parte orationis, quae maiorem exponit, aperte tractandus atq; ornandus est locus communis. Id fecit Cicero. cum saepe alias, tum pro Milone, ubi exaggerat uim legis naturae, q; liceat uim ui repellere. Nam ex illa lege sumitur maior in probatione. Isocrates bonam partem operis consumit in locis communibus. Sed hoc illum magis decuit, quia nonnihil a ueritate actionum recedunt Panegyrici. In foro ac negocijs uerecundior esse debet ornatus. Non raro tamen Demosthenes, & si nemo uerecundius dixit, integros locos communes tractat, ut cum hanc maiorem sui syllogismi exponit, probaturus se honeste consuluisse. Semper Athenienses seruitutem non solum a se, sed etiam a tota Graecia, quamlibet magno cum periculo depulisse. In hac sententia diu commemoratur, eamq; cum exemplis, tum alijs figuris amplificat. Narrat Cyrsilum, cum Xerxes bellum
Graeciae

RHETORICAE.

Græciæ intulisset, utilia quidem, sed indigna Atheniensium gloria suadentem, adeo non permouisse Athenienses, ut non solum ipsum ciues, sed etiam uxorem eius mulieres lapidibus obruerint. Et addit causam facti οὐδὲ ἐζητοῦν οἱ τότε ἄθηναιοι οὔτε ῥητορας, οὔτε στρατηγὸν δι' οὗτου δουλεύουσιν ἑυτυχῶς, ἀλλ' οὐδὲ ζῆν ἡξίου εἰ μὴ μετὰ ἐλευθερίας αὐτοῖς ἐξέσαι τοῦτο ποιῆν, ἠγῆτο γὰρ αὐτῶν ἕκαστος οὐχὶ τῷ πατρὶ καὶ τῇ μητρὶ μόνον γεγενῆσθαι, ἀλλὰ καὶ τῇ πατρίδι. Hæc omnia nascuntur ex collatione utilitatis et honestatis, et ex officijs boni ciuis, et ut Dialectice loquamur ex causis finalibus, quod homines ad honestatem procreati sint, non ad turpitudinem, quod ciues libertatem tueri deceat, quia in seruitute non possint sine turpitudine uiuere, cum seruitus non regatur iure ac legibus, sed ex libidine illorum, qui multa iniusta imperant. Apud Liuium Annibal petit a Scipione pacem, argumentum sumit ex loco communi, de fortunæ inconstantia, quod maxime fallere solet, si initio nimium blanda fuerit. Et hūc locum spargit in totam orationem. Nam in alijs partibus orationis, ubi non tractatur aperte locus communis, tamen obiter admonendus est auditor, ut ani-

LIBER SECVNDVS

suum eo referat, & utendum uerbis quibusdam in loco communi natis. Omnis enim ratio persuadendi ac mouendorum animorum sumitur ex illis locis, qui continent uirtutis officia, & uitae casus. In Epiphonematis uero & Epilogis repetuntur loci communes magis aperte. Vt apud Liuium in oratione Fabij ad L. Aemylium Cos. A ueritate laborare nimis saepe ius aiunt, extingui nunquam Gloriam qui spreuerit, ueram habebit, Siue timidum pro cauto, tardum pro considerato, imbellem pro perito belli uocent. Malo te sapiens hostis metuat, quam stulti ciues laudent. Incidunt autem & subinde propter uarietatem circumstantiarum multi loci communes, in eandem rem, quos non uidere, non animaduertere in agendo flagitium est, ut quamuis nos duos de Turcico bello locos posuerimus, tamen aliter agēda res erit apud Germanos Principes, quam apud alias nationes. Nam & si hoc est commune officium omnium Regum ac Principum tueri religiōes, ac disciplinam ciuilem, tamē alijs satis est tueri regna patria. Sed Germani cum habeant summum imperium, debēt sentire commissam sibi tutelam uniuersae reipublice Christianae. Et sicui alijs Regibus autoritate attestat Imperator, ita publici consilij dux atq; autor

RHETORICAE.

auctor esse debet, & alios Reges cessantes, ad so-
 cietatem tantæ rei exuscitare. Hic ut uides, perso-
 na parit nouum locum cõmunem, quid Imperato-
 ri conueniat, præter commune Regum officium.
 Et addenda sunt τὸ κοινόν, quale hoc est ex conse-
 quentibus. Quam sint Germani Principes ra-
 tionem reddituri Christo, cum in illo terribili iu-
 dicio, coget eos causam neglecti officij dicere,
 si non dent operam, ut impiam & miseram ser-
 uitudinem, tum a se, tum ab exteris nationibus de-
 pellant? Hæc propter rerum magnitudinem faci-
 le possunt augeri. Sed cum exempla ubiq; se offe-
 rant, nolimus esse longiores. Hæc uero eo reci-
 tauimus, ut adolescentes facilius animaduertere
 similia in scriptis disertorum possent, et quandam
 huius rei efficiendæ rationem ex ipsis exemplis
 discerent. Cicero in perfecto oratore scribit has
 duas partes in oratione maxime actuosas esse,
 uidelicet θέσις & ἀνεκσις, θέσις est, ut dixi,
 Locus communis ex quo præcipua probatio ori-
 tur, ἀνεκσις etsi & ipsa ex loco communi sumi-
 tur, tamen magis in ea parte uersatur, quæ dicitur
 minor in syllogismo, ut in nostro exemplo exagge-
 randa sunt ea, quæ inflammāt animos contra Tur-
 cas, uidelicet. Turcicæ gentis impietas, atq; crude-

LIBER SECVNDVS

litas, q̄ religionem delere conentur, q̄ crudelissimi sint in uictoria, q̄ infantes a complexu matrum abstractos mactare soleant, q̄ nulla etatis aut sexus discrimina obseruent, q̄ miseras puellas, pueros, mulieres abstrahant ad foedissimas libidines, q̄ postea miserrima seruitus perpetienda sit his, qui sub Turcis uiuunt, ubi religio Christi deleta sit, ubi nullae sint honestae leges, ubi turpissima exempla quotidie uersentur ob oculos, ubi liceat cuilibet gregario militi ad stuprum abripere optimi cuiusq; uxorem ac liberos. Quanto satius est semel fortiter in acie mori, quam tali conditione uiuere. Haec omnia proprie ad minorem syllogismi pertinent. Etsi θεσις etiam, seu maior syllogismi suam habet ἀνακρίσις et amplificationem. Sed quoniam minor est propria causa et personarum, ἀνακρίσις in hac parte dominatur, quae tamen et ipsa tum ex thesi, tum ex alijs locis, quos persona parit, oritur.

Cum autem supra dixerim ex locis Dialecticis ortas esse figuras sententiarum. Sunt enim ijdem docendi atq; ornandi loci, addemus titulos ut aliquo modo agnosci cognatio possit. Utimur autem in hac comparatione locorum Dialecticorum, et figurarum elocutionis non nimis subtili ac super

RHETORICÆ.

ac superstitiosa ratione. Satis est enim ad eam rem adhibere mediocrem quandam prudentiam. et aliqua ex parte cognationem uidere, ut fontes ornamentorum & negociorum regiones animaduerti queant. Nimia subtilitas in artibus remoratur discipulorum studia, ac ne iudicari quidem a puericia potest.

EX DEFINITIONE.

Primum amplificamus aut extenuamus singulis uerbis. Amplificamus per Auxesim, cum uerbo utimur, quod rei magnitudinem superare uidetur, ut pro conuiciari, debacchari, pro errato scelus. In hac re tropi dominantur, quia enim pingunt res p se similitudines, illa simulachra incurrentia in oculos, efficiunt res cōspectiores, ut cum pro stolido asinum dicimus. Et Virgilius. Inuadunt urbem somno uinoq; sepultam. Plenius est enim, quam si dixisset, somno & uino oppressam. At Hyperbole dicitur, cum res iusto altius attollitur, ut It clamor cælo.

Extenuamus per ταπείωσις seu μείωσις, id est, diminutionē, ut cum dicimus perstringere, pro

I 3 uulnerare

LIBER SECVNDVS

vulnerare, pro seuitia iracundiam pro scelere erratum. Oportet enim nosse oratorem pondera uerborum ac uidere quid in singulis locis deceat. Pericles dicitur in concionem ascensurus, optare solitus, ne quod ei uerbum in mentem ueniret, quo populus offendi posset. Ita & nos diligenter expendere conuenit, quæ uerba in qualibet causa profint, quæ noceant.

Interpretatio Græce *συναγωγία*. Fabius uocat congeriem uerborum, cum multa uerba pene Synonyma coniungimus, ut Turci crudelissime trucidant & mactant infantes. Hic non accedit plus rerum, tantum crescit numerus uerborum. Poterat eadem significatione dici Turci crudeliter occidunt infantes.

Liuius. Tempus est, opulenta uos ac dicia stipendia facere, & magna operæ precia mereri. Fit enim & pluribus uerbis Synonymia, cum oratio exponitur oratione, ut pro Archia. Si quibus regionibus uitæ spaciū circumscriptum est, eisdem omnes cogitationes terminaret suas, nec tantis se laboribus frangeret, neq; tot curis, uigilijsq; angeretur, nec toties de uita ipsa dimicaret. Hic eadem sententia subinde alijs uerbis effertur.

Decet.

RHETORICÆ.

Decet autem in posterioribus uerbis ἐμφασις
esse maiorem.

Expositio uicina est Synonymia, quæ ean-
dem sententiam commutatis uerbis explicat, sed
aliquanto longius accersit interpretationes, uide-
licet non solum a uerbis uicinis, sed a rebus cog-
natis, quæ quasi ratiocinatione idem efficiunt, ut
apud Lucanum.

Bella per Aemathios plus quam ciuilia cane
pos.

Initium simplex est, cætera a genere delicti
ab hypotyposi aciei, pugnae atq; armorum su-
muntur.

Iusq; datū sceleri canimus, populūq; potētem,
In sua uictrici conuersum uiscera dextra,
Cognatasq; acies & rupto foedere regni,
Certatum, totis concussi uiribus orbis,
In commune nefas, infestisq; obuia signis,
Signa pares aquilas, & pila minantia pilis.

Et Ouidius multis uersibus hanc unam sen-
tentiam subinde repetit. Vulgus anteponit utilita-
tem honestati, affirmatiue ait.

Cura quid expediat prior est, quam quid sit hone-
Et cum fortuna statq; caditq; fides. Istum.

Deinde negatiue.

I 4 Nec

LIBER SECVNDVS

Net facile inuenies multis e milibus unum,
Virtutem precium, qui putet esse sui.
Ipse decor recti, facti si premia desint,
Non mouet & gratis pœnitet esse probum.
Nil nisi quod prodest carū est, en detrahe menti,
Spem fructus auidæ, nemo petendus erit.
At reditus iam quisq; suos amat, & sibi quid sit,
Vtile, sollicitis computat articulis.

Vtimur hac figura ubi prodest commorari
in aliqua re, ac diu detinere auditorem, in eius
rei cogitatione, ut aut doceatur, aut moueatur.
Quanquam non hoc tantum loco utendum erit,
Sed addendæ etiam ex alijs locis amplificationes.
Sicut autem in picturis alia excitanda sunt, alia
occultanda, & quasi procul ostendenda, ita in
oratione singularis prudentia est uidere, quid de
beat eminere, quid conducat tegere, & breuiter
in transcurso indicare. Aeschines hanc sententi-
am, Is qui suos non amat, non potest amare
republicam, aliquoties repetit, paulum admo-
dum mutatis uerbis, ὁ ἤμισότεκεν ἢ πα-
τρὸς πόλεως οὐκ ἄνποτε γένοιτο δίκμαγας
γὸς χησὸς, οὐδέ ὅτα ψιλῆατα Ἐ οικφὸς
ταῖα σώματα μὴ σέγγωρ, οὐδέποτε ὑμᾶς
πῆρι

R H E T O R I C Æ .

περὶ πλεόντων ποιήσεται ἢ τοὺς ἀλλοτρίους
 οὐδέ γε ὁ ἴδιος πονηρὸς, οὐκ ἄποτε γένοιτο
 δημοσία χησός, οὐδ' ὅστις ἐσὶν οἴκοι φαῦ-
 λος, οὐδέ ποτ' ἦν ἐν μακεδονία κατὰ τῆν
 πρεσβείαν καλὸν καγαθός, οὐκ ἂν τὸν τρῶ-
 πον, ἀλλὰ τὸν τοπορ μετήλλαξε.

Definitio prorsus hic significat idem quod
 dialecticis. Ut enim in probando plurima ac fir-
 missima argumenta ex definitionibus, ita in or-
 nando sepe aperte ponitur definitio, ut Demo-
 sthenes legem definit contra Aristogitonem,
 Aeschines definit bonum ciuem uersantem in re-
 publica. Cicero in lege Agraria definit popularē
 consulem, pro lege Manilia definit imperato-
 rem, pro Sextio definit optimates. Et multæ
 sunt breues definitiones in ornamentis, in qui-
 bus uirtutes a uicinis uicijs discernuntur. ut Fortitudo
 est, quæ cum honesta ratione suscipit pericu-
 lum. Non est fortitudo, sed temeritas, sine honesta
 ratione periculū adire. In Pisonem interpretatur
 furias, Nolite enim putare P. C. ut in scena uide-
 tis, homines consceleratos impulsu deorum, ter-
 reri furiarum tedis ardentibus, Sua quæq; fraus,
 suum facinus, suum scelus, sua audacia de sani-

LIBER SECVNDVS

tate ac mente deturbat. Hæ sunt impiorum furia, hæ flamma, hæ faces. Pro Cœlio. Aliud est male dicere aliud accusare &c. Est & hoc ex definitione sumptum. Magistratus Dij appellatur, Nam Dei appellatio est definitio quædam magistratus. debent res diuinas in terris, scilicet leges & religiones tueri.

DE DIVISIONE.

Distributio Græce μερισμὸς cum totum in partes aut mēbra partimur, ut Tota res publica periclitatur, Principum autoritas labefactatur, Optimatum consilia repudiantur, Plebs non patitur se Iure ac legibus regi. Sine scientia literarum non possunt teneri res publicæ. Non enim possunt tradi religiones, retineri leges & ciuilis disciplina sine literis. Facile est infinita huius formæ exempla reperire. Cicero, Hæc studia adolescentiam agunt, senectutem oblectant, secundas res ornant, aduersis persugium & solatium præbent. Pertinet huc & διαλυσίς, ut Iudices partim gratia, partim pecunia corrupti sunt.

Congeries quando plures species coaceruantur,

RHETORICÆ.

tur, ut apud Salustium de Catilina. Animus audax, subdolos, uarius, cuiuslibet rei simulator ac dissimulator, alieni appetens. Est & Roma. I. Plenos omni iniusticia, malicia, dolis &c. Plenæ sunt enim sacræ literæ ornamentorum omnis generis. Greci uocant $\sigma\omega\acute{\alpha}\theta\omicron\iota\sigma\ \mu\omicron\rho\varsigma$, quam nos congeriem appellamus.

Incrementum est cum non eiusdem significationis uerba coniungimus, sed per gradus ab infimis ad summa imus, ut percussit, sauciavit, occidit. Scipio apud Liuium, fudi, fugauit, Hispania expulsi. Hoc Schema imitatur ordinem causarum & effectuum. Neq; fit tantum in singulis uerbis, sed etiam pluribus membris, ut apud Ciceronem, Facinus est uincire ciuem Romanum, scelus uerberare, parricidium necare, Sacrilegium est diripere ac dissipare bona Ecclesiarum, Parricidium est fame necare miseros pastores, quibus ex illis bonis uictus debebatur.

EX CAUSIS.

$\alpha\iota\omicron\lambda\omicron\gamma\iota\alpha$ est cum causam recitamus, ut Siquid est in me ingenij Iudices, iure repetit Archias fructum meorum studiorum. Sequitur ratio,

tio,

LIBER SECVNDVS

tio, quia Archias fuit mihi autor suscipiendi hæc studia. Huc pertinet δίκαιολογία, cum aliquam officij rationem exponimus, aut excusationem, quod uidelicet iure, q̄ honeste faciamus, ut quamquam est amicus, tamen decet amicitiae ueritatem anteferre. Talia sunt & ornamenta, quæ ex cuiusq; officio sumuntur, quo genere plurimum utimur, ut Episcopi est sanare & explicare dubitantes conscientias, non armis Ecclesias dissipare.

Affine est ἀναγκάσιον, cum allegatur necessitas, quæ, ut constat, singularem uim in deliberationibus habet, ut in concione Annibalis libro primo secundi belli Punici. Illis timidis & ignauis esse licet, qui receptum habent, uobis necesse est fortibus uiris esse, quibus ad effugium nihil est reliquum. Cum impossibile sit respublicas retineri sine literarum scientia, necesse est magistratus, studia literarum excitare atq; conseruare.

Translatio μετέθεσις uocatur, cum alicuius rei causa confertur in locum digniorem, aut magis profuturum dicenti, ut Cicero pro Marcello hortatur Cæsarem, ut tueatur uitam, non tantum sua causa, sed republicæ causa, quia maxime

RHETORICÆ.

ime expediat reipublicæ ipsum uiuere. Tale est hoc, quo nos sæpe utimur. Hæc studia literarum non tantum ad priuatam utilitatem pertinent, sed ad rempublicam. Nam hæc tractatio literarum togata quædam militia est. Sicut enim foris defensio reipublicæ armatis exercitibus commissa est, ita domi custodia reipublicæ, literatis mandata est, qui religiones docent, & exercent iudicia, quibus rebus pax domi continetur. Translatio est apud Liuium, ubi Scipio causam seditionis a multitudine in paucos confert. Multitudo omnis sicut natura maris per se immobilis est, ut uenti & aures cient, ita aut tranquillum, aut procellæ in uobis sunt, & causa atq; origo omnis furoris penes autores est. Vos contagione insanistis. Transfert & Demosthenes euentum belli in fortunam, & quemadmodum gubernatori, qui summo consilio nauim regens, ui tempestatis superatus sit, naufragium imputari non debet, ita sibi euentum belli negat imputandum, qui summo consilio, summaq; fide rempublicam administrauerit. Est & apud Paulum translatio Cap. 7. ad Roma. Cum dictum esset lege augeri peccatum, Postea confertur causa in naturam peccatricem, non in legem, quia lex bona est.

Huc

LIBER SECVNDVS

Huc pertinet color. Non enim idem significat color quod Schema, ut uulgus putat. Sed color est species figuræ. Significat enim narrationem uerisimiliter fictam, ut cū fingimus, quid aliq̄ opinetur, quid dixerit qd fecerit. Cum causam alicuius facti nobis cōmodam fingimus Sic fingit Ci. Clodium dixisse triduo periturum Milonem, cum ipse ad Atticum scribat triduo periturum Clodium. Poetæ pleni sunt huiusmodi narrationibus, quia res fictas describunt. Sumuntur autem colores ex circumstantijs, ex gestu, ex causis, ex signis consequentibus aut præcedentibus. Ouidius sumpsit ex consequentibus cum ait, Arma uiri fortis medios mittantur in hostes, Inde iubete peti, q. d. hoc erit signum uter dignior sit, uter uirtute præstet.

Et huc pertinet calumnia, qua recta dicta ac facta deprauantur, de qua tametsi præcepta extant in Sophisticis syllogismis Aristotelis, tamen hæc tempora habent artificium multo callidius, quod multis opes ac dignitatem parit. Totæ res ex loco causarum & signorum interpretatione, & exemplis uasre detortis ducitur. Nam in recte factis, malas causas hoc est, praua consilia querunt

R H E T O R I C A E.

querunt, insidiosè aucupantur signa, quæ uariè
exponi possunt, ut Pharisei interpretabatur Chri-
stum affectare regnum, quia paciebatur multitu-
dinem ad se confluere, discendi causa. Item mores
transferebant ad uicina uicia, quia Christus com-
muni more uiuebat, accusabant eum intemperan-
tiæ. Ad hæc adhibenda est diligentia, ut benefi-
citiis dissimulatis aut extenuatis, errata exaggeren-
tur in immensum. Sicut uulgus solet de magistra-
tibus iudicare, quod ingentia beneficia non uidet,
uidelicet quod pacem conseruant, atq; ocium sup-
peditant ad educationem atq; institutionem sobo-
lis, ad res domesticas retinendas, augendas, atq;
ornandas, Interim si qua leuia errata inciderint
de magistratum negligentia, tragice conquerun-
tur. Sed in tanta improbitate hominum infinita
exempla suppeditat usus uitæ.

Gradatio κλίμαξ cum per gradus itur ab
alijs ad alia, ita ut semper proximum uerbum re-
petatur, ut Secundæ res pariunt negligentiam,
negligentia temeritatē, temeritas euertit homines
Apud Paulum est, Tribulatio patientiam affert, pa-
tientia probationem, probatio spem. Diximus au-
tem in Dialecticis hoc modo connecti causas
& effectus

LIBER SECVNDVS
& effectus, genera & species.

DE CONTRARIIS.

Contentio ἀντιθεσις cum per contraria am-
plificamus, seu declaramus aliquid. Nam col-
latio contrariorum magnam vim habet ad illu-
strandum. Fit autem singulis uerbis, ut non est ue-
ra, sed falsa gloria, uulgo placere. Aut integris o-
rationibus, ut Nulla salus bello, pacem te poscimus
omnes. Pellitur e medio sapientia, ui geritur res.
Donec eris foelix multos numerabis amicos. Tem-
pora si fuerint nubila, solus eris. Si secundum car-
nem uixeritis moriemini. Si spiritu facta carnis
mortificabitis, uiuetis. Varie conferuntur contra-
ria, sed nos uno titulo Antithesis plerasq; alias
species comprehendimus. Nam illa nimis exiliter
conclisa specierum particio, obscura est.

Commutatio ἀντιμεταβολη seu μεταθεσις
fit contrarijs transpositis, ut inimicis te placabi-
lem, amicis inexorabilem praebes. Labor est etiam
ipsa uoluptas. Esse oportet ut uiuas, non uiuere
ut edas. Si Euangelium approbat ciuiles mores,
consequitur, ut hi, qui ciuiles mores improbant,
Euangelij

RHETORICÆ. 113

Euangelij autoritatem grauiter ledant.

Inuersio, cum ostendimus pro nobis facere argumentum quod contra nos detorquetur, ut Sepeliisti. Igitur occidisti. Potest inuerti, Imo si occidissetem, non sepeliissetem. Nam qui in uia publica apud cadauer commoratur dum sepeliat, ubi credibile est homines interuenturos esse, hunc non esse sibi male conscium, ista animi securitas declarat. De hoc genere supra dixi, contrarias interpretationes ex causis & signis sumi.

Communicatio $\sigma\omega\upsilon\kappa\epsilon\iota\omega\sigma\iota\epsilon$, cum idem contrarijs tribuitur, ut pariter in imperio nimia seueritas, & nimia lenitas, crudelitas est, quia nimia lenitas alit audaciam improborum, & licentiam seuiendi in bonos concedit.

Correctio $\epsilon\pi\alpha\nu\omicron\varsigma\theta\omega\sigma\iota\epsilon$ tollit quod dictum est supponens aliud magis idoneum, ut pro Milone, quas ille leges, si modo leges nominandæ sunt, ac non faces urbis & pestes reipublicæ.

Reiectio $\alpha\pi\omicron\delta\iota\omega\xi\iota\epsilon$ cum aliquid reijcimus tanquam indignum, aut intempestiuum, ut quid attinet hac de re dicere, cum ad præsentem causam nihil faciat. Utimur $\alpha\pi\omicron\delta\iota\omega\xi\epsilon\iota$, si quando

K GRAHE

LIBER SECVNDVS

graue aliquod argumentum eludimus, quod agitatatum redderet causam suspectam. Incurrunt enim & in bonas causas interdum loci duriores, quos non prodest agitare.

Occupatio προκατάληψις est, cum respondemus tacite obiectioni, ut uulgo dici solet, hoc est, cum ipsi animaduertentes, quid obsit nobis, prius id diluimus, quam obijci possit. Necessaria figura est, & singularem prudentiam requirit. Videndum est enim quæ sint hominum tacita iudicia, quo propendeant animi, quid offendant, quid probetur. Utimur igitur occupatione, cum emendamus aliquod dictum, aut mitigamus uel teste uel palam. Et locum habet in tota oratione, sed in exordijs sæpius utimur, ut pro Archia. Ac ne quis a nobis hoc ita dici miretur, quod alia quædam in hoc facultas sit ingenij &c. Reddit enim rationem quare dixerit se a Poeta adiutum esse, cum Poetica longissime distet a forensi oratione.

Concessio, cum quædam largimur aduersario, ut reliqua magis exaggerari possint, ut, Esto uera sint dogmata, quæ doces, at quomodo hoc excusari potest, quod mutatis ritibus Ecclesie
tanti

RHETORICÆ.

tanti Schismatis autor extitisti? plus est autem in Schismate mali, quā boni in illis dogmatibus. Hic ostendendum erit defensori, quod illa dogmata necessaria sint Ecclesiæ, et causa Schismatis transferenda in hos, qui iniuste damnant. Greci uocant $\omega\alpha\alpha\ \xi\omicron\mu\omicron\lambda\omicron\gamma\iota\alpha\mu$, propemodum confessionem.

$\omega\alpha\beta\alpha\delta\iota\alpha\sigma\omicron\lambda\eta$ cum ita aliquid conceditur, ut uicinum quiddam detrahi possit, ut ueritas laborare potest, opprimi non potest. Fabius contator est, negligens non est.

Formæ respondendi sunt, cum aut simpliciter respondetur ad interrogationem, aut tollitur questio, opposito argumento firmiore, ut Difficilis labor est exercendi stili, Sed habet plurimas ac maximas utilitates. Habent aliquid incommodi presentes ritus, sed plus habet incommodi mutatio. Greci uocant $\alpha\mu\theta\upsilon\pi\omicron\phi\omicron\varsigma\alpha\mu$ et $\alpha\upsilon\tau\eta\sigma\alpha\gamma\omega\gamma\eta\mu$.

EX SIMILIBVS.

Comparatio maximam uim habet in amplificando. Res enim omnes crescunt aut decrescunt per collationem. Huc pertinent loci Dialectici ex pari, ex maiore, ex minore, exempla. Apologi, parabole, $\xi\iota\kappa\omicron\nu\epsilon\varsigma$, ut cum lupum di-

K 2 cuns

LIBER SECVNDVS

eunt, pro malo doctore. Vbiq; sunt obuia horum locorum exempla, ut facile agnosci possunt. Ac loci ipsi in Dialectica satis tractantur, quare hic nihil opus est eos prolixè explicare.

προσωποποιία cum persona fingitur, ut apud Virgilium Fama, aut cum rei inanimatæ sensum tribuimus, ut. Vos albani tumuli.

Sermocinatio διαλόγισμος, cum orationem personæ alicui tribuimus, ut, Siquis fingat Maximilianum in oratione adhortari Carolum Imperatorem ad componenda Ecclesiæ dissidia.

A GENERE.

Sententia γνώμη continens præceptum de moribus, aut dictum de aliquo uitæ casu, ut apud Ciceronem. Vultu sæpe leditur pietas. Item, Posteriores cogitationes, sapientiores. Ducuntur a genere, scilicet a loco communi, a uirtute, a fortuna, a prudentia & similibus Admonuimus autem supra probationes ex talibus locis sumi. Nam maior in syllogismo, sæpissime est aliqua communis sententia. Itaq; ornamenta hinc etiam sumi necesse est. Huc pertinent leges, prouerbia & dicta clarorum uirorum quæ uocant κρισιας, quale est dictum

R H E T O R I C Æ .

Etum Catonis, Radices uirtutum amaras esse, fructus dulces.

Epiphonema, est amplificatio honestatis, seu dignitatis, utilitatis, facultatis, difficultatis, in fine addita ad augendam admirationem. Interdum etiam causam facti continet, Magnam omnino uim habet. Admonet enim uel quid agatur, uel quanta res agatur, quia transfert eam ad locum communem, quo cum collata præsens causa fit splendidior. Nonnulli breuiter dicentes fere omitunt Epiphonemata, hi non intelligunt, quam infirma sit oratio, detracto hoc ornamento. Fiunt autem Epiphonemata per particulas comparatiuus & demonstratiuas, ut, Hoc est uere regem esse, consulere utilitatibus populi. Adeo nihil est sat tutum aduersus calumnias. Adeo a teneris consuescere multum est. Tantæ molis erat Romanam condere gentem. Quis non in tali aula cupiat uere, quæ uerius Academia, quam aula dici possit. Et per exclamationes, unde nomen uidentur initio accepisse, ut pro Ligario. O clementiam admirabilem, atq; omnium laude, prædicatione, literis monumentisq; decorandam. Et huiusmodi multa reperies apud Ciceronem, ut O rem non modo uisæ, sed foedam &c.

K 3

Noema

LIBER SECUNDVS

Noema differt ab Epiphonemate, Etsi enim est allusio ad sententiam aut locum communem, tamen nõ effert sententiam generaliter, Sed uerba sumit ex loco communi, quæ ad præsentem causam accomodat, ut tecte ad locum communem alludere intelligatur, ut, Bene collocaui beneficium, cum in uirum optimum, cum in hominem gratum contuli. Fortisq; uiri tulit arma disertus. Insunt latencia quedam Enthymemata. Et profecto danda est opera, ut oratio abundet huiusmodi uerbis sententia tinctis, ut Fabius ait.

EX CIRCUMSTANTIIS & signis.

Hinc uero plurimæ oriuntur amplificationes Hex descriptionibus locorum, temporum, personarum, habitus corporis, & gestuum. Et alia sunt signa præcedentia, alia consequentia &c. Talis est ex signo mira extenuatio apud Liuium, ubi Annibal ait Scipionem adeo nosse exercitum suum, ut si utriq; exercitui signa detrahantur, dubitaturus sit, utrius Imperator sit. Nõ nosse exercitum, signum est imperiti Ducis.

Ex circumstantiis oritur ὑποτύπωσις ubi ris
ita nro

RHETORICAE.

Ita narratur, ut uideatur quasi oculis subiecta. Id fit, cum diligenter persequimur circumstantias. Cicerone pro Milone. Si uideritis hæc picta &c. Pingit enim Milonem in Rheda penulatum, cum uxore & paruis liberis. Clodium uero armatum, sedentem in equo, pugnantem ex loco superiore &c.

Ex circumstantijs oriuntur & *παροποίαι*, ut exclamatiões, deprecationes, uota, ominatiões de quibus in libellis de Copia præcepta extant, quam ob causam nos breuiores sumus, Et de affectibus supra diximus.

Est & figura ad ordinem orationis necessaria, quæ nominatur transitio, Cum monemus quid dictum sit, & quid restet. Hactenus dixi quantum insit turpitudinis in ebrietate. Nunc exponam quantum noceat ualetudini. Breuiter redigit in memoriam & quid supra dictum sit, & proponit, quid in reliqua oratione expectandum sit.

Est & *παρένθεσις* breuiter interpositio, declarandi causa inserta, quam non ignorant Grammatici, ut, Tam Venus oia amat, finem qui queris amanti (Cedit amor rebus) res age, tutus eris.

LIBER SECVNDVS
DE IMITATIONE.

IN ipso uestibulo huius operis admonui præcepta inuenta esse, non ut eloquentes efficerent Sed ut uiam ac rationem ostenderent adolescentibus iudicandi de disertorum orationibus. Nam imitatio, si natura non repugnet, sicut aliarum rerum artifices, ita & eloquentes efficit. Cognitis igitur præceptis, proponat sibi quisq; disertorum exempla, in quæ toto animo, totaq; mente intueatur, ut ea effingat, atq; exprimat. Siquis est enim, qui iudicat imitationem, cum in alijs artibus maximam uim habeat, in una eloquentia inutilem esse, huius error non solum grauißimis doctorum testimonijs, sed plane sensu communi reuellitur. Nam quod quædam inter disertos controuersie sunt de imitatione, disputatio est, non utrum imitatio necessaria sit, Sed de partibus artis dissentiant, quarum uidelicet partium imitatio necessaria sit. Ego itaq; ut ostendam adolescentibus quomodo instituire animum ad imitandos bonos autores debeant, breuiter exponam meam, de tota re, sententiam, quam spero studiosis iuuenibus non inutilem futuram esse. Sæpe autem diximus eloquentiam rebus ac uerbis contineri, rerum autem in-
uentionem

RHETORICAE.

uentionem ac dispositionem esse, elocutionem ad uerba pertinere. Quare initio sciendum est generalem quandam imitationem rerum esse, quam ideo sic uocamus, quia bonos omnes in inuentione ac dispositione rerum imitari licet. Obseruabit enim diligens lector, quibus ex locis boni auctores ducant exordia, unde sumant amplificationes quomodo tractent locos communes, & affectus, quomodo concilient animos, quomodo perturbent, quam tempestiue ac parce aspergant sententias, quam diligenter conseruent decorum, quanto consilio disponant partes in causis, Vbi preparent auditorem, ubi narrent, ubi disputent, ubi refutent aduersarium, quomodo in Epilogis addant motus & effectus orationi. Itaque & si unus Cicero maxime excellit etiam in his uirtutibus, tamen alij quoque non solum latini, sed & Graeci exercere & acuire studiosos possunt, si locus atque consilia eorum inueniendo ac disponendo imitentur. Et interdum gloriosum erit res easdem ab illis sumptas, ad nostras causas apte transferre. Quemadmodum multa uidemus Ciceronem ab Isocrate, a Platone, a Demosthene sumpsisse. Quanquam hoc magis praestandum est, ut discamus similia exemplorum gignere, sicut boni pictores

LIBER SECVNDVS

Etiores nō mutuantur, sed imitantur formas ac gestus uiuorum corporum.

Est & generalis quædam imitatio elocutionis, quod ad Grammaticum sermonem attinet, qui non solum latina uerba, sed etiam Phrasin latinam requirit. Cum enim hoc tempore tota nobis Latina lingua ex libris discenda sit, facile iudicari potest in hac parte necessariam esse imitationem, ut certum sermonis genus, quod ubiq; & omnibus ætatibus intelligi possit nobis comparemus. Quis enim intelligit istos, qui genuerunt nouum quoddam sermonis genus, quales sunt, Thomas, Scotus, & similes. Certa igitur ætas autorum eligenda est, qui propriissime & purissime locuti sunt. Ac fere fit, ut prudentissime loquantur etiam, qui dicunt purissime. Quare ab his non tantum sermo, sed interim res quoq; cognitione dignæ sumi queunt. Constat autem Ciceronem ætate, eloquentiam Romanam perfectam fuisse. Proinde totum illud seculum nobis imitandum proponamus, uide licet Ciceronem, Cæsarem, & paulo superiorem his Terentiū, & aliquanto inferiore Liuiū. Plauto etiam nihil facilius est. Legendus est Salustius.

Sed

RHETORICAE.

Sed in his, cum antiqua aut obsoleta quaedam uerba extent, obseruandum est, quid receperit Cicero, quem uelut Aristarchum scriptorum omnium, nobis constituamus. Plinius rerum uocabula nobis conseruauit, etsi genus sermonis non probatur. Quintilianus uidetur studium proprii sermonis maximum habuisse, nec dissimulat se conatum homines amantes iam corrupti sermonis, ad ueterem proprietatem reuocare. Ab his igitur autoribus lingua nobis discenda est, cum his colloquendum. Neq; tantum singula uerba a seculo illo mutuemur, sed Phrasin, hoc est, iuncta uerba, qualia sunt dare damnum, facere damnum, dare uerba, capio dolorem, Non enim dicimus, cepit me dolor, dare in casum rempublicam, Et hoc genus infinita. Neq; enim quaelibet uoces coniungi solent. Consuetudo igitur Romana in uerbis iungendis imitanda est. Nam & Graeca & Latina lingua, initio ita corruptae uidentur, cum exteræ nationes una cum imperijs eas linguas acciperent, & uerbis quidem bonis uterentur, Neq; enim alia audierant, sed in iungendo peccarent. Inusitatus enim uerborum concursus, non solum cõfragosam & obscuram orationem, sed prorsus nouam linguã parit, itaq; quod Caesar dixit inusitatum

LIBER SECVNDVS

latum uerbum non aliter atq; scopulum fugiendū esse, Idem de uerbis contra consuetudinem iunctis, præcipi iudicemus. Idem & de Metaphoris sentiendum est, quarum nouitas & ambiciosa est, et orationem reddit obscuram. Et supra diximus, uerecūdum usum huius generis esse debere. Nam oratio magna ex parte proprio sermone constare debet. Non igitur discedamus a Ciceronis ætate, a qua si uerba, Phrasin & figuras sumemus, oratio erit plana, æquabilis, & perspicua, nihil habebit ambiguum, aut ambiciose affectatū, quod uitium non solum in oratione offendit, sed etiam prodit ingenij uanitatem. Itaq; de hac generali imitatione Phrasin, recte iudicant nonnulli bonos omnes imitandos esse, Nam sermonem melius discimus, cum pluribus colloquentes. si tamen emendate loquantur. Non enim numero inter bonos, aut illos ineptos antiquitatis amatores, qui horribile quoddam sermonis genus habent, quod Ciceronis ætate prorsus exoleuerat, aut hos, qui post Quintiliani tempora extiterunt, qui iudicio lapsi, summam ingenij laudem crediderunt esse, nihil simpliciter ac proprie efferre, & figuras gignere quam maxime prodigiosas, quo genere delectati sunt Apuleius, Sidonius, & alij multi. Iurisconsultis

RHETORICÆ.

risconsultis uero merito tribuitur laus proprii sermonis, quare etiam si propter rerum cognitionem non legerentur, tamen propter latine lingue proprietatem legendi erant.

Sed præter hanc generalem imitationem inuentionis, dispositionis, uerborum, Phrasis & figurarum, Specialis quædam est imitatio Ciceroniane compositionis, de qua inter doctos quædam controuersia est. Vtrum operæ precium sit in ea imitanda elaborare. Est enim peculiaris quædam collocatio membrorum orationis apud Ciceronem, quæ non solum æquabiliorem reddit orationem, Sed plurimum etiam ad perspicuitatem cōducere uidetur. Atq; ego ita statuo illam ipsam componendi rationem, ut ceteras artes, imitio, propter necessitatem, aut certe insignem utilitatem desideratam atq; animaduersam esse, Postea deprehensa uia, secuta est utilitatem uoluptas. Multa enim non ferenda uicia deprehenduntur in his qui incomposita dicunt. Primum coaceruant sententias male coherentes, & in his ipsis sepe Grammaticum uocum ordinem perturbant Hyperbasticis. Huius rei exemplum est uidere in exordio Pliniane præfationis, cuius membra, in mea Paraphrasi

LIBER SECVNDVS

phrasi partim exemi, partim ordine disposui, ut
principalis sententia clarius conspici atq; intelligē
posset. Apud Salustium in orationibus, extant gra
uissimæ sententiæ, de causis maximarum mutatio
num publicarum, Et hæ uerbis efferuntur opti
mis, Et tamen oratio non satis dilucida est. Neq;
uero defuit homini perito, & uersato in repu
blica iudicium, aut Patrius sermo, Sed composi
tio deest. Quare cum sententiæ quasi truncate
atq; interruptæ recitentur, fit oratio subobscura.
Deinde crebro accidit, ut hi qui dicunt incompo
sita, relinquunt imperfecta & inutilia argumen
ta. Alicubi antecedens reperias sine consequen
te, utar enim Dialecticis appellationibus, quæ
sunt notæ omnibus. Hoc in Pliniana præfatione
fit aliquoties, Nam ibi antecedens est. Quam plu
rimum interest, sortiatur aliquis iudicem an
eligat, multumq; apparatus interest apud inuita
tum hospitem & oblatum. Deinde relinquitur im
perfectum argumentum, quare intelligi nisi ab at
tento lectore non potest. Erant enim addendæ
conclusiones in hanc sententiam. Cum inuitatus
hospes maiorem apparatus requirat quam casus
oblatus, ego iure reprehendi queam, q; cum te ad
hos libros legendos ultro inuitaui, non præstiti
ut tuo

R H E T O R I C Æ .

ut tuo iudicio satisfacerem. Sed plus negocij fuerit alteram similitudinem absolueret. Quid? quod idem autor non solum argumenta relinquit imperfecta, sed etiam in Grammatica constructione quedam relinquit ἀναρθαπρόδοτα, quod uiciosissimum est. Sunt & alia incompositæ orationis incommoda, sed ego illa recitare uolui, quæ adollescentes iudicare facile possent. Multum igitur ad rerum perspicuitatem diligentia componendi confert. Quanquam autem in tanta uarietate ingeniorum, alium natura ad aliud dicendi genus ducat, & his nostris temporibus perfecta eloquentia sperari non possit, tamen generalia quedam præcepta trademus, non tantum his, qui solam Ciceronis compositionem imitaturi sunt profutura, sed ut mihi quidem uidetur necessaria, quocumque in genere dicendi uersemur. Quæ tamen si quis obseruauerit, facilius intelliget Ciceronis compositionem, quæ cum longe sit optima, præclare facere iudicandi sunt, qui summa cura, summoque studio effingere eam conantur. Etsi enim ea in re ipse non elaboraui, Nemo enim monebat aut norat ista, me adolescente, & postea meo quodam fato incidi in quedam negocia, quæ ad hæc studia solenda non tantum mihi quantum uellem tem-

poris

LIBER SECVNDVS

poris concedunt, tamen ad officium meum pertinere existimo, ut quæ sunt optima pro uirili demonstrarem. Nam Politianus parum liberaliter facit, qui uidetur ideo deterrere alios ab imitatione Ciceronis, quia cum se natura ad aliud dicendi genus deduci intelligeret, iudicio uideri uoluit, id quod ipse consecutus non esset, improbare. Ego uero ita statuo, artificium faciendæ orationis non ualde dissimile esse Poeticæ. Ut autem stultissimum fuerit ei, quem uelis Elegiã scribere, Horatij odas aut Satyras potius proponere, quam Ouidium aut Tibullum, ita imprudenter iudicare arbitror istos, qui in faciendâ oratione nihil interesse putant, quos autores sequantur. Nam ut illi Elegiæ studioso plurimum legendi erunt Elegiaci Poetæ, & quidem præstantissimi, & elaborandum erit, ut aliquam illorum similitudinem consequatur, ita in soluta oratione legenda erunt optima exempla, & efficiendum, ut horum quasi colorem ducat oratio. Quanquam autem multi propter imbecillitatem ingeniorum, & naturæ dissimilitudinem in imitatione Ciceronis successus parum secundos habeant, tamen illi ipsi longe plus proficient in Cicerone legendo, quam si deteriora exempla sequerentur. Quamuis enim isti aridi non poterunt

RHETORICAE.

poterunt effingere diuinam illam compositionem, quam etiam Romanis temporibus nemo equalitatem Ciceronis, qui quotidie dicentem audiebant exprimere potuit, tamen hoc assequuntur, ut oratio sit æquabilior & uberior. Et sunt aliæ uirtutes infinitæ Ciceronis, quarum uel umbram referre non exigua laus erit, atq; ego uel obscura lineamenta Ciceronis malim, quam natiuam Politiani aut Gellij faciem. Cur autem prudens præceptor nactus ingenium fœcundum & copiosum, non hortetur? non incitet? ut complecti Cicero- nem & in eum tota mente, totoq; animo intueri & ad ipsius exemplum, totum se componere studeat, ut quantum ingenio, industriaq; consequi poterit, non tantum ab eo uerba ac Phrasin sumat, sed etiam effingat compositionem. Qua in re successus non est desperandus his, qui mediocriter a natura adiuuantur. Neq; ego ab alijs bonis autoribus hunc imitatore[m] arcendum puto, Nam ab his quoq; adiuuabitur, uerum ut a Poetis Orator, aut a pictoribus statuarius. Quanquam enim statuarius, multum ab arte uicina ad suum usum transferre poterit, tamen ita erit intentus in artis suæ exemplum atq; ideam, ut obseruet, quæ eum illa idea consentiant, ne procul ab ea discedat,

L

dat,

LIBER SECVNDVS

dat. Neq; uero is imitari Ciceronem dicendus est, qui excerptas ex illo sententias ac uersus, quasi Centones consuit, quemadmodum facere nonnullos uidemus. Sed ^{et} ipse sibi quisq; faciat, ut ultro se Ciceronis uerba offerant, quæ cum ita coniungimus, ut res nostras explicent, tamen collocatio & series partium debet habere quandam Ciceronis similitudinem. Cæterum ut Virgilius ab Homero multos uersus sumpsit, ita decebit & nos interdum aliquod membrum aliunde mutuari, si tamen habeatur ratio decori. Seruiendum est enim temporibus ac locis, quemadmodum Virgilius, etsi ad imaginem Homeri se totum composuit, tamen illa prudenter uitauit, quæ Romanis moribus non congruebant. Ac ne uerba quidem repudiabit imitator, quamuis ignota Ciceroni, quæ causa postulat ut in controuersijs Theologicis utendum est appellationibus Christi, Ecclesiæ, fidei pro fiducia, & alijs similibus. Quia enim res illas a sacris literis mutuamur, sermonem illarum eo nos sequi oportet, ne res dissentientes a scripturis afferre uideamur. Quare merito ridentur inepti quidam, qui pro fide persuasionem, pro Euangelio cœlestem philosophiam, & alia similia dicunt, in quibus sæpe fit, ut Germanam significationem illarum

uocum

RHETORICAE.

uocum quas aspernantur non reddant. Id non est illustrare res difficiles dicendo, sed obscurare atq; corrumpere. Quid quod isti somniant imitationē, non in Phrasi & collocatione, sed in singulis uerbis esse? qua in re pueriliter errant. Nam Cicero etiamsi interdum uerbis utebatur ignotis populo Romano. Multa enim a Philosophis, & ex Graecis historijs sumit, tamen Ciceroniano more dicebat. Collocatio enim & uniuersum corpus orationis Ciceronem referebat.

Cum igitur eloquentiae studiosi praecipue in hac parte elaborare debeant, ut Ciceronem imitentur atq; effingant, praepcepta quedam adscribemus, ut intelligere compositionem studiosi facilius possint. Legent enim Ciceronem libentius, & propius expriment, si uirtutes intelligent. Et quoniam de imitatione locorum inuentionis, de similitudine dispositionis, item uerborum & Phrasis diximus, reliquum est, ut uiam quandam componendi ostendamus.

Primum in compositione praepceptum est, ut sit iustus ordo sententiarum, quem quidem in narratione seu expositione facti seruare facile

L 2 est

LIBER SECUNDVS

est. Verum in exordijs & in probationibus seruare difficilius est. Primum autem poni solet aliqua propositio suæ cuiusq; partis in oratione, Deinde subiicitur ratio, Postea sequitur rationis expositio, aut amplificatio, interdum sequitur simile aut dissimile, aut aduersatiua, quæ quasi nouæ orationis initium est. Et in his partibus perpetuo uersatur Ciceronis oratio. Alij coaceruant sententias longius inter se distantes, & plerasq; relinquunt quasi truncatas, & nonnunquam admiscunt alienas. At Cicero apte complectitur omnia, quæ ad rem pertinent, eaq; ita connectit, ut inter se membra proxime cohereant, uelut Dialecticæ probationes. Et tum inter hæc septa cohercet orationem, nihil intempestiue intertextit alienum, & inchoatas sententias absoluit & exædificat. Exemplum sumemus ex oratione notissima pro Archia, ubi prima exordij propositio est. Debeo Archiæ reddere gratiam ex hac facultate dicendi. Hæc est enim summa propositionis, quam uestiuit Cicero quibusdam ornamentis, ut sonus esset plenior. Sequitur ratio, quia Archias adiuuit hæc mea studia eloquentiæ. Deinde sequitur conclusio argumenti per comparisonem. Ergo si alijs eloquentia mea opem tulit, maxime debet isti opem
ferre

RHETORICAE.

ferre, a quo adiuta est. Postea sequitur aduersatiua, continens nouum locum, nouam propositionem. Non est alienum, Oratorem a Poeta adiuuari. Ratio, quia omnes artes inter se cognatae sunt, quare alia adiuuat aliam. Postremo sequitur alia aduersatiua. Quanquam autem hic ordo sententiarum magis ad inuentionem aut dispositionem, quam compositionem pertinere uidetur, quae est in quadam concinna collocatione uerborum, tamen si quis recte considerabit, intelliget uniuersae compositionis fundamentum esse, iustum sententiarum ordinem. Nam absq; eo nullae periodi coherebunt, quod in componendo praecipue fieri oportet. Plurimum autem prodest ad intelligendum Ciceronem, hoc modo distribuere sententias, & uidere ubi nascantur, & quomodo consentiant. Quod si quis animaduertit, scribet & ipse melius coherentia.

Proximum autem praecipuum est, ut sententiae illae in magna parte orationis illigentur periodis. Quid autem sint Periodi, quid κῶλα, quid κῶμματα, tradunt Grammatici. κῶλον enim est unica integra sententia, ut Quae homines erant, nauigant, edificant, omnia uirtuti pa-

LIBER SECVNDVS

sent, κῶμμα pars est coli, ut nauigant, edificant
Periodus autem constat, ut nimium ex duobus
colis.

Dicitur autem Periodus seu latine circuitus
aut circumductio, quia colligit plures sententias,
particulis rationalibus, causalibus, relatiuis, com=
paratiuis, aduersatiuis, interdum etiam copulati=
uis. Exempla sunt ubiq; obuia apud Ciceronem.
Quanquam mihi semper frequens conspectus ue=
ster multo iucundissimus, hic autem locus ad agen=
dum amplissimus, ad dicendum ornatissimus est
uisus Quirites, tamen hoc aditu laudis, qui sem=
per optimo cuiq; maxime patuit, non mea me uo=
luntas, sed meae uitae rationes, ab incunte etate sus=
ceptae prohibuerunt. Turpe est Stoicis ignorare
Zenonis decreta, quanto turpius & indignius est
Christi decreta nescire Christianos? Pro Archia.
Etiam illud adiungo saepius ad laudem atq; uirtu=
tem, naturam sine doctrina, quam sine natura ua=
luisse doctrinam. Pro Macello. Tantus est enim
splendor in laude uera, tanta in magnitudine ani=
mi & consilij dignitas, ut haec a uirtute donata,
caetera a fortuna commodata esse uideantur. Haec
exempla recito, ut adolescentes discant, non illas
tantum Periodos dici, quae inchoantur a con=
iunctio

RHETORICAE.

iunctionibus, sed etiam per aduersatiuas, per com-
 parationes apte connecti, plura κῶλα. Est &
 simplicius quoddam genus, quod Demetrius uo-
 cat historicum, quale est hoc, Inferimus bellum, in-
 festisq; signis descendimus in Italiam, tanto auda-
 cius fortiusq; pugnaturi, quanto maior spes, ma-
 iorq; animus inferentis est uim, quam arcentis. Ini-
 tium non habet particulam circumducentem, Ideo
 q; simplicior esse forma uidetur. Huius generis
 sunt & hæc. Suscepit iniunctam legationem, ut
 principi quemadmodum debere se iudicabat, mo-
 rem gereret. Alia forma quæ initio habet circum-
 ductiones uidetur esse uolubilior, & ut inquit De-
 metrius, efferi ore rotundo & circumacta ma-
 nu. Has tamen formas proposui, ut uarietatem Pe-
 riodorum studiosi facilius agnoscerent.

Ordo sententiarum de quo paulo ante dixi,
 res perspicuas reddit, At Periodi forma prodest
 ad connectendas sententias, & addit pleniorẽ so-
 num orationi. Danda igitur erit opera imitatori,
 ut in Periodis faciendis Ciceronis exempla ef-
 fingat. Neq; tamen constat oratio tota Periodis.
 Sunt enim interdum singula cola, uelut inter-
 ualla, inter Periodos ponenda. Et exordia ac syllo-

LIBER SECVNDVS

gismi magis recipiunt Periodos quam narrationes, quæ magna ex parte habent cola. Contentiones uero ac disputationes rarissimas habent Periodos. Constant enim breuibus quibusdam membris quasi aculeis. In narrationibus facile est agnoscere seiuncta κῶλα, ut Milo domum uenit, calceos & uestimenta mutauit, paulisper dum se uxor, ut fit comparat, commoratus est, obuiam fit ei Clodius expeditus in æquo, nulla rheda, nullis impedimentis, nullis Græcis comitibus. Pro Cluentio, Frater mortuus est, heredemq; Magium reliquit, Postea Magia mortua est. In talibus si quis κῶλα connecteret, rerum seriem corrumpere. In contentionibus, ut pro Ligario. Quid enim Tubero tuus ille districtus in acie Pharsalica gladius agebat, cuius latus ille mucro petebat, qui sensus erat armorum tuorum, quæ tua mens, oculi, manus, ardor animi, quid cupiebas, quid optabas? Plenæ sunt disputationes in Philosophicis libris, breuibus membris, ut, Minime mirum id quidem, Nam efficit hoc Philosophia, medetur animis, inanes sollicitudines detrahit, cupiditatibus liberat, pellit timores. Nondum absoluimus præcepta compositionis. Nam quæ hætenus tradidimus, etsi a Cicerone sunt accuratissime, ta-

mem

RHETORICÆ.

men & alij boni scriptores reperiuntur, qui non omnino negligentes sunt in ordine sententiarum, & qui aliquo modo Periodos faciunt. Verum ad hæc addit Cicero duas res, quæ sunt ipsius maxime propriae, scilicet, quod uerbis ornat singula membra, pene ut fit in Poematis. Et quia hæc ornamenta Periodum expleant, efficiunt concinnum & numerosum quiddam. At stultum est nunc de numeris præcipere, cum sonus linguæ latinæ hoc tempore non sit natiuus. Illud tantum hortabor, in quo copiae laus est, ut ornare sententias uerbis imitator discat, Quod cum faciet, oratio erit uberior ac mollior. Periodum sponte sequuntur numeri. Pro Archia poterat Cicero simpliciter dicere. Debeo Archia reddere gratiam ex hac facultate dicendi. Sed uide quomodo ornauerit, extenuat uires suas, Si quid est ingenij quod sentio, quam sit exiguum &c. Deinde partitur facultatem in tria membra, in ingenium, exercitationem, & doctrinam. Nam his tribus rebus artes continentur. Illud sciet etiam imitator, quod modus in ornando obseruandus sit. Nihil enim odiosius est inani ostentatione ornatus, qui nunquam debet uideri ociose accersitus, sed ad illustrandam causam, necessario adhibitus esse.

L S

Hæc R

LIBER SECVNDVS

Hæc si studiosi in lectione Ciceronis obseruabunt, meo quidem iudicio rectius intelligent autorem optimum, & uirtutes omnes propius aspiciant. Neq; uero hæc utilitas exigua iudicanda est, etiam si non procedat imitatio. Et tamen si conniti uolent isti, qui adiuuantur a natura, intellectas uirtutes, aliqua ex parte effingere poterunt. Quod si hæc diligentia componendi nihil nisi puerilem ostentationem ingenij haberet, non esset, cur huius partis imitationem ualde requirendam putarem. Sed cum maximas afferat utilitates, digna mihi res uidetur, in qua si qui non destituuntur ingenij uiribus, elaborent. Fit enim oratio magis dilucida, si apte cohereant sententiæ, si non relinquuntur imperfecta membra, aut argumenta, si extent atq; emineant illæ partes, quas precipue conspici prodest, si quis ornatus quasi uestitus accesserit, si mediocria sint periodorum spacia, si non sint dissipatæ periodi hyperbatis. Verissimum enim illud est, quod scribit Cicero, ueram speciem ac pulchritudinem cum utilitate coniunctam esse, cuius rei tum in natura, tum in artium operibus, maximeq; in ædificijs infinita exempla ostendi possunt.

Nam

RHETORICÆ.

Nam illa in edificijs apta partium proportio non minus habet utilitatis, quam decoris. Quare existimandum est & hanc harmoniam collocationis in oratione, non solum propter uenustatem sed etiam propter certam utilitatem animaduersam esse. Idque ex eo intelligi potest, quod uidemus homines prudentes, sed rudes harum nostrarum artium, summa diligentia componere & struere orationem, qui id faciendum putant, non uoluptatis, sed necessitatis causa, uidelicet, nequid confuse, nequid obscure, nequid intempestiue, aut alieno loco dicant, nequa relinquunt mutila & pendentiamembra. Denique non solum perspicuitatis, sed etiam dignitatis rationem habendam esse in scribendo sentiunt.

Atque hi partim usu cognouerunt, partim sine doctrina, uel ingenij perspiciunt, in magnis & grauibus causis, orationem perspicuam & in qua aliquid dignitatis sit requiri. Quod cum ita sit, cumque natura ducat homines prudentes ad componendam orationem, decet eruditos perfectum aliquod exemplum collocationis querere, ad quod se in facienda oratione referant. Turpe est enim
eruditus

LIBER SECVNDVS

eruditis, neq; uim huius rei intelligere, neq; rationem requirere, cum harum artium rudes perspiciant, & quanta uis sit compositionis, & iudicent res magnas sine hac diligentia explicari non posse. Mira autem ingenij fiducia est, in hac parte longe difficillima, repudiare exempla, atq; aspernari imitationem, cum in alijs leuioribus artibus, homines sine exemplis atq; imitatione parum proficiant. Et uulgo ita dici solet, Sibi quenq; pessimum esse magistrum, quod nō solum in artibus, sed in moribus & in omni uita cernimus. Cum igitur hęc ars sine exemplo atq; imitatione perfici non possit, & inter peritos constet perfectissimam esse Ciceronis compositionem, præclare facere iudicandi sunt, qui hunc autorem sibi proponunt, ut cum alijs eius uirtutes, tum etiam collocationē effingat.

Cum enim omnino aliqua collocandi atq; ornandi ratio necessaria sit, Id quod experiuntur in magnis causis etiam illiterati, prudentia est exemplum eligere optimum. Nam & Cicero propterea uidetur melius composuisse quam cæteri, quia excellentes artifices imitatus est. Secutus est enim exemplum Isocratis, cum alij contenti
uulgari

RHETORICÆ.

vulgari quadam forma orationis, nihil melius
quærent, aut perfectius. Neq; ab hac sententiâ
eo deducor quod magni extiterint Oratores, qui
non composuerunt more Ciceronis. Neq; enim si-
milis est Lysie compositio Ciceronianæ. Ego ue-
ro non ignoro dissimiles esse in componendo mag-
nos autores. Ac ne Cicero quidem eodem modo cõ-
ponit omnia. Verum hoc habent commune excel-
lentes artifices omnes, quod sententias ordine di-
stribuunt, etiamsi Periodos non eodem modo fa-
ciunt. Deinde quod aliqua membra uerbis illumi-
nant. Et hac in re præcipue excellunt hi, qui uo-
cantur Attici, quod efficiunt ut apte cohereant sen-
tentia, etiamsi Periodis non deuincent. Nam ex
bonis & præstantibus autoribus, nemo tam igna-
uus fuit, ut sine omni cura collocationis orationẽ
congereret. Ac Cicero etiam cum non admodum
accurate textit periodos, est enim liberior oratio
in Epistolis & Philosophicis libris, tamen hoc no-
mine superat alios, qui nullam adhibuerunt in
componendo curam, quod cauet, ne concurrant
sententiæ longius distantes, aut male coherentes,
aut nequid relinquatur imperfectum, Hæc non ca-
uent Salustius, Seneca, plinius & alij recentiores.
Quare etiamsi non omnes compositionis partes
effingemus

LIBER SECVNDVS

effingemus, tamen illum sententiarum ordinem
atq; absolutionem magis poterimus in Cicerone,
quam in alijs cernere. Ac si quem omnino de-
lectant incomposita, nullius oratio apud Latinos
equabilior est quam Ciceronis, etiam cum se
eximit ex illis uinculis artis, de quibus ipse in
perfecto oratore precipit. Rectius igitur hunc
imitabimur quam alios, aut tristes, horridos, con-
cisos, aut supinos & longius iusto fluentes, &
plenos hyperbatis, et qui temere sententias conge-
runt. Nos adolescentuli incidimus in Policia-
num & posteriorem Plinium, quorum nos inui-
tabant subtiles argutaq; sententiole, quibus ab-
undat uterq;, delectabant in his & alij quidam
flosculi, habent enim dicta quaedam belle detorta,
Sed argucia illa sententiarum & belle dicta mi-
rum in modum amantur a iuuenibus & imperi-
tis, & placent in Schola ludentibus, sed in serijs
negocijs nihil est ineptius atq; inanius illis affe-
ctatis argucijs. Quid autem assecuti sumus horum
lectione? Primum aridiores facti sumus, cum na-
tura parum uberes essemus, deinde illas inanes
arguciolas, quas precipue auferebamus, postea
intelleximus nobis abiiciendas ac dediscendas esse
Quanto melius consulissent nobis praeceptores,
si &

RHETORICÆ.

si & Ciceronis lectionem discipulos assuefecis-
sent, & docuissent, non solum uerba ex Cicerone
excerpere, sed etiam Phrasin imitari, & totam
orationis formam, hoc est, sententiarum ordinem
atq; ornamenta imitari. Ego itaq; non tantum in
Schola, sed magis usu rerum doctus comperi nul-
lius generis imitationem, plus conducere his, qui-
bus res serie & magnæ tractandæ sunt, quã ora-
tionis Ciceronianæ. Et instruxit artifices cuius-
libet generis Cicero, Quia non solum orationes
& Epistolas reliquit, sed etiam disputationes. Nec
difficile erit intelligere lectori non stulto, si in
hæc exempla intuebitur, quid in quolibet genere
deceat, qualis oratio conueniat Epistolis, quas sæ-
pe de maximis rebus & ad summos Principes
scribimus, qualis oratio in narrationibus, lauda-
tionibus, in uituperationibus, qualis in disputati-
onibus probetur. Quare studiosi omnes adhortan-
di sunt, ut quam plurimum legant Ciceronem,
& ab eo primum uerba ac Phrasin mutuentur.
Deinde consilia eius inueniendo ac disponendo
considerent. Postremo totam orationis formam,
hoc est, sententiarum ordinem, exornationū copi-
am, atq; modum quantum ingenio ac studio con-
sequi poterunt, imitari conentur. Ut enim Elegia
eius illa

LIBER SECVNDVS

is ille, de quo supra dixi, sine controuersia melior euadet ex Ouidij lectione, quam si legat Odas Horatij, & Heroicus scribet foelicius, si sequetur Virgilij proprietatem, & in ordinandis atq; absoluedis membris Oeconomiam, quam si Lucanum aut Stacium, qui sunt improprij, inflati, & obscuri, imitetur, Ita dubitari non debet, quin ille noster imitator, ex lectione Ciceronis melior, quam ex alijs autoribus futurus sit. Cum enim in Poetica maximam uim esse imitationis appareat, dubitari non debet, quin & in hac uicina arte plurimum polleat. Tanta est enim inter has cognatas artes similitudo, ut pleriq; illustriores loci Ciceronis, ac Liuij recte existimanti, poemata iure dici possint.

DE TRIBVS GENERIBVS dicendi.

Plurimum etiam conducit ad iudicandum, agnoscere diuersa genera dicendi. Nam ingeniorum dissimilitudo, diuersas formas, seu ut Graeci nominant χαρακτῆρας operum, non solum in hac arte, sed in plerisq; alijs peperit. Et tamen certi quasi gradus animaduersi sunt, intra quos
haec forme

RHETORICAE.

Hæ formæ consistunt, uidelicet humile genus, & illi oppositum grande. Tertium est mediocre, quod primo genere plenius est, & tamen aliquantulum a summo abest. In picturis facile deprehendi hæ differentia possunt. Durerus enim pingebat omnia grandiora, & frequentissimis lineis uariata. Lucæ picture graciles sunt, quæ & si blandæ sunt, tamen quantum distent a Durero operibus collatio ostendit. Matthias quasi mediocritatem seruabat. Miscentur autem hæc genera inter se, sicut Musici tonos miscent. Nam & illi qui sunt tenuiores, interdum aliquid efficiunt plenius. Et in eodem opere, alij loci grandes sunt, alij exiles, iuxta rerum uarietatem, de quibus dicitur.

Humile genus non assurgit supra quotidianam loquendi consuetudinem, proprietatem sermonis mira sollicitudine custodit, & studet signate res efferre uerbis, quam maxime proprijs. Non amat crebras figuras, libenter utitur Metaphoris, sed non procul accersitis, uerum sumptis ex quotidiano sermone. Nihil admodum amplificat, sed tota orationis species uerecunda est, & ad dissimulationem composita, & quasi de industria fugitans ornatum. De re prudenter & ordine

M

dine

LIBER SECVNDVS

Time disputat, nec fere a proposito discedit, & ipsa simplicitatis specie insidiatur auditori. Circumductiones habet paucissimas, refert enim quotidiani sermonis negligentiam in collocatione uerborum. Artifex huius generis Terentius est apud nos. Hic character est orationis & in Erasmi colloquijs, Et Cicero in Philosophicis disputationibus & præceptis, fere sequitur hoc genus. Est enim ad docendum maxime accommodatum. Scriptores uocant Atticum, etsi Cicero contendit Atticos etiam grandiores esse quam sit oratio in Comædijs. Neq; id dissimilari potest, Nā Demosthenes et Aeschines sunt grandiores. Et apud nos Caesar sublimior est, qui quidem uere Atticus iudicandus est, Etsi autem interdum pleniore sono utuntur Attici, tamen hæc prima forma horum propria fuit, qui a propriissime loquebatur, & uerecundiores erant in ornando reliquis gentibus, & quidquid erat ineptum & intempestiuum summa diligentia uitabāt. Viciosi sunt in primo genere breues quidam ac ieiuni, horridi & obscuri, qualis est in orationibus alicubi Salustius.

Grande genus, et si magna ex parte proprio sermone constare debet, tamen Metaphoras habet

bet crebriores, ac longius petitas, copiose amplifica-
 ficat adhibitis omnibus figuris, & quasi de in-
 dustria ostentat ornatum. Hoc genus magna cum
 laude secutus est Liuius. Et Cicero utitur eo in
 plerisque orationibus, ut in Verrinis, & in Catili-
 nam, in Pisonem, pro Milone. Et quidem addit
 accuratam compositionem, quæ maxime in hoc
 genere requiritur. Neque uero ubique usus est hac
 forma Cicero, sed grauioribus causis addit sonum
 maiorem. In alijs leuioribus negocijs medium ad-
 hibet genus, interdum in docendo contentus est
 humili genere. Facile autem agnosci grande ge-
 nus potest. Utitur enim uerbis atrocibus ac tragi-
 cis, terribiles gestus pingit, ut apud Virgiliū mors
 Didonis describitur. Viciosi sunt in hoc genere,
 tumidi & inflati, qui nimis grandes uideri cu-
 piunt, qui nihil proprie efferunt, sed perpetuas
 habent periphraſes, & prodigiosas Metaphoras.
 Hi uocabantur olim Asiatici, Nam in Asia cum
 sermonis genus haberent corruptum & impro-
 prium, tamen affectabant eloquentiæ laudem
 ostentatione immodici ornatus. Ab hoc genere
 semper in primis abhorruerunt sana ingenia.
 Medium genus uix a grandi discerni potest. Non
 enim multum ab illo distat, copiosum est, &
 abundat

LIBER SECVNDVS RHETHO.

abundat figuris, sed in amplificando aliquantulum resistit infra grande genus. Ouidius fere talis est. Et pleraeq; Ciceronis Epistolæ & orationes, quidam etiam libri philosophici ad hanc formam pertinent, Pertinent ad eam & Erasmi pleraeq; declamationes. Maxime uero prodest cognoscere duo extrema genera in imitando, ut uirtutes dissimilium autorum, quos legimus, melius perspiciamus, & ut unusquisq; obseruet ad quod genus natura magis appositus uideatur, ut aridi uerberiora scripta legentes, adijciant aliquid uiribus suis. Tumidi uero ac supini moderentur naturam, & assuefaciant se ad proprietatem lectione istorum qui Attici uocantur, quorum maxime propria est oratio.

τελ

EPISTOLA

SENECÆ DE RATIONE
ATQVE ORDINE
STVDII.

Itimera ista quæ segnicie mihi excutiunt, & ualitudini meæ prodesse iudico, & studijs. Quare ualitudinem adiuuent, uides, cum pigrum me & negligentem corporis, literarum amor faciat, aliena opera exerceo. Studio quare profint, indicabo. A lectionibus recessi. Sunt autem (ut existimo) necessaria. Primum ne sim me uno contentus, deinde ut cum ab alijs quæsitâ cognouero, tum & de iuuentis iudicem, & cogitem de inueniendis. Alit lectio ingenium, & studio fatigatum, non sine studio tamen reficit, nec scribere tantum, nec tantum legere debemus. Altera res contristabit uires, & exhauriet, de stylo dico. Altera soluet ac diluet. Inuicem huc & illo commendandum est, & alterum altero temperandum, ut quicquid lectione collectum est, stilus redigat in corpus. Apes (ut aiunt) debemus imitari, quæ uagantur & flores ad mel faciendum idoneos carpunt. Deinde quicquid attulere, disponunt, ac per fauos digerunt, & (ut Virgilius noster ait)

M 3

liquens

liquentia mella stipant, & dulci distendunt ne
stare cellas. De illis non satis constat, utrum suc-
cum ex floribus ducant, qui protinus mel sit, an
que collegerunt in hunc saporem, mixtura qua-
dam & proprietate spiritus sui mutant. Quibus-
dam enim placet, non faciendi mellis scientiam es-
se illis, sed colligendi. Aiunt inueniri apud Indos
mel in arundinum folijs, quod aut ros illius coeli,
aut ipsius arundinis humor, dulcis & pinguior
gignit. In nostris quoque herbis vim eandem, sed
minus manifestam & notabilem poni, quam per-
sequatur & contrahat animal huic rei genitum.
Quidam existimant conditura & dispositione in
hanc qualitatem uerti, que ex tenerrimis uiren-
tium florentiumque decerpserint, non sine quo-
dam (ut ita dicam) fermento, quo in unum diuersa
coalescunt. Sed ne ad aliud, quam de quo agitur
adducar, nos quoque has apes debemus imitari, &
quaecumque ex diuersa lectione congesimus, sepa-
rare, melius enim distincta seruantur. Deinde ad-
hibita ingenij nostri cura & facultate, in unum
saporem uaria illa libamenta confundere, ut etiam
si apparuerit unde sumptum sit, aliud tamen esse
quam unde sumptum est appareat, quod in corpo-
re nostro uidemus, sine ulla opera nostra facere
naturam. Alimenta que accepimus quamdiu in
qualitate

qualitate perdurant, et solida innatant, stomacho
onera sunt. At cum ex eo quod erant, mutata
sunt, tunc demum in vires & in sanguinem trans-
seunt. Idem in his, quibus aluntur ingenia preste-
mus, ut quaecunq; hausimus, non patiamur inte-
gra esse, ne aliena sint, sed concoquamus illa,
alioquin in memoriam ibunt, non in ingenium. As-
sentiamur illis fideliter, & nostra faciamus, ut u-
num quoddam fiat ex multis, sicut unus numerus
fit ex singulis, cum minores summas & dissi-
dentes computatio una comprehendit, hoc faciat
animus noster. Omnia quibus est adiutus abscon-
dat, ipsum tantum ostendat, quid efficit, etiam si
alicuius in te comparebit similitudo, quem admi-
ratio tibi altius fixerit, similem esse te uolo quo-
modo filium, non quomodo imaginem. Imago res
morta est. Quid ergo? non intelligetur cuius
imiteris orationem? cuius argumentationem?
cuius sententias? puto aliquando ne intelligi qui-
gem posse, nec enim omnibus quae ex aliquo mag-
no uiro, ex quo uelut exemplaria traxit, formam
suam impressit, ut unitatem cum illa petant. Non ui-
des quam multorum uocibus chorus constet? unus
tamen ex omnibus redditur, aliqua illic acuta est,
aliqua grauis, aliqua media, accedunt uiris foeminae
interponuntur tibi, singulorum illic latent uoces,

M 4 omnium

omnium apparent. De choro dico, quem ueteres
Philosophi nouerant. In comessationibus nostris
plus cantorum est, quam in theatris olim specta-
torum fuit, cum omne uias ordo canctium imple-
uit, & cauca uenatoribus cincta est, & ex pulpia
to omne tiliarum genus organorumq; consonuit,
fit concentus ex dissonis. Talem animum esse nos-
trum uolo, ut multae in illo artes, multa praecpta
sint, multarum aetatum exempla, sed in unum
conspirantia. Quomodo, inquis, hoc effici poterit?
assidua intentione, si nihil egerimus, nisi ratione
suadente, hanc si audire uolueris, dicet tibi, Relin-
que ista, iam dudum ad quae discurretur. Relinque
diuitias, aut periculum possidentium, aut onus. Re-
linque corporis atq; animi uoluptates, molliunt
& eneruant. Relinque ambitum, tumida res est,
uana, uentosa, nullum habet terminum, tam solli-
cita est, ne quem ante se uideat, quam ne se post
alium, laborat inuidia, & quidem duplici. Vides
autem quam miser sit, si is cui inuidetur, & inui-
det. Intueris illas potentium domos. Illa tumultuo-
sa rixa salutantium limina multum habent contu-
meliarum ut intres, plus cum intraueris. Praeteri-
istos gradus diuitum, & magno aggestu suspen-
sa uestibula. Non in praerupto tantum istic sta-
bis, sed in lubrico. Huc potius te ad sapientiam
dirige

dirige, tranquillissimasq; res & simul amplissimas
pete. Quaecunq; uidentur eminere in rebus
humanis quamuis pusilla sint, & cōparatione hu-
millimorum extent, per difficiles tamen & arduos
tramites adeuntur. Confragosa in fastigium
dignitatis uia est. At si conscendere hunc
uerticem libet, cui se fortuna submisit,
omnia quidem sub te quæ pro
excelsissimis habentur
aspiciantur
es.

Sed tamen
uenies ad summa,
per planum.
Vale.

¶ § Alia

ALIA SE

NECAE EPISTOLA DE VARIETATE LE- CTIONIS.

EX his quae mihi scribis, & ex his quae au-
dio, bonam spem de te concipio, non discurs-
ris, nec locorum mutationibus inquietaris, agrum
animi iactatio ista est. Primum argumentum be-
ne compositae mentis existimo, posse consistere, &
secum morari. Illud autem uide, ne ista lectio
multorum auctorum & omnis generis uolumi-
num, habeat aliquid uagum & instabile. Certis
ingenijs immorari & innutriri oportet, si uelis
aliquid trahere, quod in animo fideliter sedeat.
Nusquam est qui ubiq; est. In peregrinatione ui-
tari agentibus hoc euenit, ut multa hospicia ha-
beant, nullas amicitias. Idem accidat necesse est
eis qui nullius se ingenio familiariter applicant,
sed omnia cursim & properanter transmittunt.
Non prodest cibus, nec corpori accidit, qui statim
sumptus emittitur. Nihil aequae sanitatem impedit
quam remediorum crebra mutatio, non uenit uul-
nus ad cicatricem, in quo crebra medicamenta tē-
tantur. Non conualescit planta quae sepius transf-
fertur

Fertur, nihil tam utile est, quod in transitu proficit. Distrahit animum librorum multitudo. Itaque cum legere non possis quantum habueris, sat est habere quantum legas. Sed modo, inquis, hunc librum euoluere uolo, modo illum, fastidientis stomachi est multa degustare, quæ ubi uaria sunt & diuersa, coinquinant non alunt. Probatos itaque semper lege, & si quando ad alios diuerſi libuerit, ad priores redi. Aliquid quotidie aduersus paupertatem, aliquid aduersus mortem auxiliij compara, nec minus aduersus cæteras pestes. Et cum multa percurreris, unum excerpe, quod illo die concoquas. Hoc ipse quoque facio, ex pluribus quæ lego, aliquid apprehendo hodiernum. Hoc est, quod apud Epicurum nactus sum, solco enim in aliena castra transire, non tanquam transfuga, sed tanquam explorator. Honestæ, inquit, res est, læta paupertas. Illa uero non est paupertas, si læta est. Cui enim cum paupertate bene cõuenit, diues est, Non qui parum habet, sed qui plus cupit, pauper est. Quid enim refert quantum in arca, quantum in horreis iaceat, quantum pascat, aut sceneret, si alieno imminet, si non acquisita, sed acquirenda computat? Quis sit diuitiarum modus quæris. Primus habere quod necesse est, proximus quod sat est. Vale.

PLINII

IVNIORIS EPISTOLA DE EXERCITIO STY- LI EX LIBRO

VII.

Quæris quemadmodum in secessu, quo iam
diu fruëris, putem te studere oportere, utile
in primis, & multi præcipiunt, uel ex græco in
latinum, uel ex latino uertere in græcum, quo ge-
nere exercitationis proprietas, splendorq; uerbo-
rum, copia figurarum, uis explicandi, Præterea
imitatione optimorum similia inueniendi facul-
tas paratur, Simul quæ legentem fessellissent, trans-
ferentem fugere non possunt, intelligentia ex hoc,
& iudicium acquiritur, nihil obfuerit, quæ lege-
ris hætenus, ut rem, argumentumq; teneas quasi
æmulum scribere, lectisq; conferre, ac sedulo pen-
sitare, quid tu, quid ille commodius, magna gratu-
latio, si nonnulla, tum magnus pudor, si cuncta il-
le melius, licebit interdum & notissima eligere,
& certare cum electis, audax hæc, non tamen
improba, quia secreta contentio, quanquam mul-
tos uidemus eiusmodi certamina sibi cum multa
laude sumpsisse, quosq; subsequi satis habebant,
dum

Quum non desperant antecessisse. Poteris & quae di-
xeris, post obliuionem retractare, multa detinere,
plura transire, alia interscribere, alia rescribere,
laboriosum istud, & tedio plenum, sed difficultate
ipsa fructuosum recalescere ex integro, & resu-
mere impetum fractum, omissumq;. Postremo no-
ua uelut membra peracto corpori intexere, nec
tamen priora turbare. Scio nunc tibi esse preci-
puum studium orandi, sed non ideo semper pug-
nacem hunc, & quasi bellatorium stylum suase-
rim, ut enim terrae uarijs, mutatisq; seminibus, ita
ingenia nostra, nunc hac, nunc illa meditatione
recoluntur. Volo interdum aliquem ex historia
locum adprehendas, uolo Epistolam diligentius
scribas. Nam saepe in orationes quoq; non histo-
rica modo, sed prope Poetica descriptionum ne-
cessitas incidit, & pressus sermo, purusq; ex Epi-
stolis petitur, fas est & carmine remitti, non dico
continuo, & longo (Id enim perfici nisi in ocio
non potest) sed hoc arguto & breui, quod apte
quantaslibet occupationes, curasq; distinguit. Lu-
sus uocantur, sed hi lusus non minorem interdum
gloriam, quam seria consequuntur, atq; adeo, cur
enim te ad uersus non uersibus adhorter.

Vt laus

Vt laus est cere mollis, cedensq; sequatur.

Si doctos digitos, iussa q; fiat opus.

Et nunc informet Martem, castamq; Miueruam,

Nunc Venerem effingat, nunc Veneris puerū.

Vtq; sacri fontes, non sola incendia sistunt,

Sæpe etiam flores, uerna q; prata lauant,

Sic hominum ingenium flecti, duci q; per arteis,

Non rigidas docta mobilitate decet.

Itaq; summi oratores, summi etiam uiri sic se, aut exercebant, aut delectabant, Imo delectabant, exercebantq;. Nam mirum est, ut his opusculis animus intendatur, remittatur. Recipiunt, enim amores, odia, iras, misericordiam, urbanitatem, omnia deniq;, quæ in uita, atq; etiam in foro, causisq; uersantur. Inest his quoq; eadem, quæ alijs carminibus utilitas, quod metri necessitate deuincti soluta oratione letamur, & quod facilius esse comparatio ostendit, libentius scribimus. Habes plura etiam fortasse, quam requirebas. Vnum tamen omisi, non enim dixi, quæ legenda arbitrarer, quanquam dixi, cum dicerem, quæ scribenda. Tu memineris, sui cuiusq; generis autores diligenter eligere. Aiunt enim non multa legenda esse, sed multum. Qui sint hi adeo notum, prouocatumq; est, ut demonstratione non egeat, & alioqui tam immodice Epistola me extendi, ut
dum

dum tibi quemadmodum studere debeas, suadeo.
studendi tempus abstulerim, quin ergo pugillae
reis sumis, & aliquid ex his uel istud
ipsum, quod coeperas, scribis.
Vale.

VITEBERGAE APVD
GEORGIVM
RHA V.
M. D. XXXVI.

dam isti quatuordecim hinc et inde
fandandi tempore ablatum cum
suis hinc et aliquid ex his
ipsum quod capite
Vale.

WITTEBERGAE A. 1540
GEO. G. V. M.
R. H. A. V.
M. D. XXXVI

155449
Register.

Zukunft Christi im Jerusalem.

Die ander Zukunft Christi.

Dem Vater Kommen wir allein
Christum.

Zurathe solman halten die em-
gene güter.

Zweyerlei ergernis.

Bedruckt zu Witte-
berg durch Geor-
gen K. hat.

ULB Halle

3

002 628 813

AB 155449

